

YOUTH CENTER
PERSPEKTIVA
DURRES ALBANIA

HATE FIGHTERS
NETWORK HFN
NIS SERBIA

BEYOND
BORDERS ETS
ORTA NOVA ITALY

OBOJENA KLAPA
SARAJEVO
BOSNIA & HERZEGOVINA

Co-funded by
the European Union

Graffiti ABC: Një Udhëzues për Luftimin e Gjuhës së Urrejtjes Financuar nga Bashkimi Evropian. Pikëpamjet dhe opinionet e shprehura janë vetëm ato të autorit(ëve) dhe nuk pasqyrojnë domosdoshmërisht pikëpamjet e Bashkimit Evropian ose të Agjencisë Ekzekutive Evropiane për Arsimin dhe Kulturën (EACEA). As Bashkimi Evropian dhe as EACEA nuk mund të mbahen përgjegjës për to.

Graffiti ABC:
Një Udhëzues për Luftimin e
Gjuhës së Urrejtjes

Autoret

Luis Bekteshi, Youth Center Perspektiva, Durrës, Albania
Vladimir Timotijević, Hate Fighters Network, Niš, Serbia
Maria Luigia di Pierro, Beyond Borders ETS, Orta Nova, Italy
Draško Mikić, Obojena Klapa, Sarajevo, Bosnia and Herzegovina

Editor:

Luis Bekteshi, Vladimir Timotijević, Maria Luigia di Pierro,
Adna Muslija, Rijad Hadžić, Benjamin Čengić, Alketa Çipi

Graphic Design:

Ljubomir Todorović

Financuar nga Bashkimi Evropian. Pikëpamjet dhe opinionet e shprehura janë vetëm ato të autorit(ëve) dhe nuk pasqyrojnë domosdoshmërisht pikëpamjet e Bashkimit Evropian ose të Agjencisë Ekzekutive Evropiane për Arsimin dhe Kulturën (EACEA). As Bashkimi Evropian dhe as EACEA nuk mund të mbahen përgjegjës për to.

Përmbajtja:

Hyrje	9
• Hyrje e projektit	9
• Njihu me organizatat partnere	10
• Njihu me donatorin	11
• Mohim përgjegjësie	11
Për kë është ky manual?	16
Si ta përdorni këtë udhëzues?	17
Gjuha e Urretjes: Përkufizimi dhe Ndikimi	18
• Çfarë është gjuha e urretjes	18
• Gjuha e urretjes në hapësirat publike	19
• Pse kanë rëndësi muret?	20
• Fuqia e ndërprerjes vizuale	22
Kush , Çfarë, Ku, dhe Si,	26
• Një histori e shkurtër e Aktivizimit	26
• Një histori e shkurtër e Grafitit	30
• Çfarë është Grafiti?	34
• Pse Grafit?	36
• Grafiti në aktivizëm	38
Si të...	42
• Si të vizatoni një shkronjë Grafiti	43
• Si të krijoni dhe përdorni Stencils	46
• Teknika Wheat-Paste (Paste Up)	47
Çfarë duhet dhe Çfarë nuk duhet të bëni	48
• Ndërgjegjësimi ligjor	49
• Korniza Etike	49
• Kodi i rrugës	49
Një mënyrë e mirë për ta bërë: Raste Studimesh	52
• Stencils- Banksy dhe Ndërhyrjet e tij në West Bank Wall	52
• Stickers: Fushatat me Dtickers Kundër Mesazheve të së Djathtës Ekstreme në Gjermani	53
• Wheat Paste- Shepard Fairey dhe seria e Posterave “We the People”	54
• Cibo dhe Counter Speech Pëmes Imazheve të Ushqimit Graffiti	55
• Tatyana Fazlalizadeh dhe Instalacioni: Stop Telling Women to Smile	56
Bibliografia	58
Tabela e Figurave	59

Disa fjalë për projektin

Qendra Rinore “Perspektiva” nga Shqipëria, në partneritet me Hate Fighters Network (HFN) nga Serbia, Beyond Borders nga Italia dhe Obojena Klapa nga Bosnja dhe Hercegovina, po zbaton një iniciativë për ndërtimin e kapaciteteve të titulluar “Creative Canvas”. Ky projekt është krijuar për të adresuar çështje kritike si diskriminimi, gjuha e urrejtjes, dhuna kibernetike dhe diskriminimi e dhuna me bazë gjinore. Qasja e projektit përqendrohet në përdorimin e mjeteve dhe metodave kreative në punën me të rinjtë për t’u përballur në mënyrë efektive me këto sfida.

Projekti synon të identifikojë, konsolidojë dhe promovojë praktikën më të mirë ekzistuese të përdorimit të artit si mjet për aktivizëm, si dhe të krijojë dhe mundësojë një mjedis për zhvillimin e qasjeve të reja për kundërshtimin, parandalimin dhe luftimin e cyberbullizmit, gjuhës së urrejtjes, diskriminimit dhe dhunës me bazë gjinore.

Duke i dhënë përparësi metodologjive inovative dhe artistike, projekti synon jo vetëm të ofrojë zgjidhje të menjëhershme për problemet e cyberbullizmit, bullizmit dhe gjuhës së urrejtjes, por edhe të kultivojë advokim të qëndrueshëm dhe angazhim aktiv tek të rinjtë.

Përmes veprimeve bashkëpunuese që përfshijnë organizata nga Shqipëria, Bosnja dhe Hercegovina, Italia dhe Serbia, ky projekt synon të krijojë një rrjet rajonal dhe ndërkufitar të aktivistëve të rinj. Këta të rinj do të pajisen me mjetet e nevojshme për të sfiduar problematikat shoqërore dhe për të promovuar një kulturë të karakterizuar nga toleranca dhe respekti i ndërsjellë.

Nisma “Creative Canvas” është e strukturuar rreth një serie workshop-esh, sesionesh trajnimi dhe eventesh kreative të dizajnuara për të zhvilluar potencialin artistik dhe aktivist të pjesëmarrësve të rinj. Duke bashkuar perspektiva dhe përvoja të ndryshme nga e gjithë Evropa, projekti inkurajon dialogun dhe mirëkuptimin ndërkulturor, duke nxitur një ndjenjë solidariteti mes të rinjve me prejardhje të ndryshme. Organizatat pjesëmarrëse kontribuojnë secila me ekspertizën e tyre unike, duke kombinuar qasje nga edukimi artistik, advokimi rinor dhe përfshirja sociale për të krijuar një kuadër gjithëpërfshirës për veprim.

Në qendër të metodologjisë së projektit qëndron besimi se arti mund të shërbejë si një katalizator i fuqishëm për ndryshimin shoqëror. Projekti investon gjithashtu në ndërtimin e kapaciteteve duke pajisur punonjësit rinorë dhe vullnetarët me aftësitë dhe burimet e nevojshme për të lehtësuar aktivizmin e vazhdueshëm brenda komuniteteve të tyre.

Përveç fokusit të tij krijues, “Creative Canvas” synon në mënyrë aktive të zhvillojë strategji të qëndrueshme për adresimin e cyberbullizmit dhe formave të tjera të abuzimit online. Kjo përfshin krijimin e materialeve edukative, rrjeteve të mbështetjes mes bashkëmoshatarëve dhe fushatave të ndërgjegjësimit digjital, të dizajnuara për të fuqizuar të rinjtë që t’u përgjigjen në mënyrë efektive kërcënimeve online. Duke integruar aktivitete si online ashtu edhe offline, projekti siguron që ndikimi i tij të shtrihet përtej ndërhyrjeve të përkohshme dhe të kontribuojë në ndryshime pozitive afatgjata.

Në fund, projekti synon të ndikojë në politikat dhe praktikën si në nivel lokal ashtu edhe në atë rajonal, duke avokuar për njohjen e aktivizmit të bazuar në art si një mjet thelbësor në punën me të rinjtë dhe zhvillimin e komunitetit. Përmes dokumentimit dhe shpërndarjes së praktikave më të mira, “Creative Canvas” synon të frymëzojë iniciativën dhe partneritetet e mëtejshme, duke forcuar qëndrueshmërinë e të rinjve dhe kapacitetin e tyre për të ndërtuar shoqëri gjithëpërfshirëse dhe të bazuara në respekt. Përpjekjet e përbashkëta të të gjitha organizatave partnere synojnë të lënë një trashëgimi fuqizimi, kreativiteti dhe bashkëpunimi në të gjithë rajonin.

MOHIM PËRGJEGJËSIE

Projekti “Creative Canvas” financohet nga Bashkimi Evropian. Pikëpamjet dhe opinionet e shprehura janë vetëm ato të autorit(ëve) dhe nuk pasqyrojnë domosdoshmërisht pikëpamjet e Bashkimit Evropian ose të Agjencisë Ekzekutive Evropiane për Arsimin dhe Kulturën (EACEA). As Bashkimi Evropian dhe as EACEA nuk mund të mbajnë përgjegjësi për to.

Njihuni me Organizatat

QENDRA RINORE “PERSPEKTIVA”

Qendra Rinore “Perspektiva” është një organizatë joqeveritare me seli në Durrës, Shqipëri, e dedikuar për fuqizimin e të rinjve dhe promovimin e të drejtave të njeriut. Qendra përdor metoda artistike dhe të edukimit joformal, të zhvilluara nga dhe për të rinjtë, me një fokus të veçantë tek ata që vijnë nga grupe vulnerabël.

Duke vepruar në nivel lokal, rajonal dhe ndërkombëtar në Ballkan, Qendra Rinore “Perspektiva” organizon një sërë aktivitete në Shqipëri dhe në Ballkanin Perëndimor për të rritur ndërgjegjësimin mbi çështjet e të drejtave të njeriut, për të promovuar dialogun ndërkulturor, për të lehtësuar edukimin peer-to-peer dhe për të fuqizuar të rinjtë që të bëhen anëtarë aktivë dhe të përgjegjshëm të komuniteteve të tyre.

Përfituesit kryesorë të Qendrës Rinore “Perspektiva” janë fëmijët dhe të rinjtë deri në moshën 30 vjeç, me fokus të veçantë tek ata që vijnë nga shtresa vulnerabël, përfshirë të rinjtë me aftësi të kufizuara, si dhe ata nga zonat e varfra dhe rurale.

Duke shfrytëzuar format kreative të shprehjes dhe të nxënies joformal, Qendra mbështet të rinjtë në zhvillimin e aftësive kritike, vetëbesimit dhe ndërgjegjësimin për të drejtat e tyre. Këto metoda – që variojnë nga workshop-et artistike deri te programet inovative edukative – janë përshtatur posaçërisht për përvojat dhe nevojat e të rinjve lokalë, veçanërisht të atyre që vijnë nga grupe të marginalizuara ose të nën-përfaqësuar.

Përmes aktiviteteve të saj të larmishme, Perspektiva nxit dialogun ndërkulturor, inkurajon të edukimin ndërmjet bashkëmoshatarëve dhe ndërton ura mes komuniteteve. Projektet e organizatës shpesh përqendrohen në tema si diskriminimi, gjuha e urrejtjes, dhuna kibernetike dhe dhuna me bazë gjinore, duke i adresuar këto çështje përmes zgjidhjeve kreative dhe bashkëpunuese. Duke bashkëpunuar me organizata ndërkombëtare, Perspektiva është në gjendje të rrisë ndikimin e saj dhe të kultivojë një rrjet liderësh të rinj të pajisur për të sfiduar

padrejtesitë sociale dhe për të promovuar tolerancën dhe respektin.

Qasja e Perspektivës kombinon edukimin artistik me aktivizmin dhe zhvillimin e aftësive praktike. Workshop-et, fushatat dhe aktivitetet komunitare u ofrojnë të rinjve platforma për t’u shprehur, për të ndarë historitë e tyre dhe për të kontribuar në ndryshime pozitive afatgjata. Misioni i Perspektivës nuk është vetëm t’u përgjigjet sfidave të menjëhershme sociale, por edhe të fuqizojë brezat e rinj që të formësojnë të ardhmen e tyre, të ndërtojnë qëndrueshmëri dhe të bëhen pjesëmarrës aktivë në zhvillimin e shoqërive gjithëpërfshirëse dhe të bazuara në respekt në Shqipëri dhe në Ballkan.

- www.perspektiva4youth.org
- [perspektiva4youth](#)
- [perspektiva4youth](#)
- [perspektiva4youth](#)
- [youthcenterperspektiva](#)
- [Perspektiva_AI](#)

HATE FIGHTERS NETWORK (HFN)

Hate Fighters Network (HFN) është një organizatë rinore ndërkombëtare me seli në Nish, Serbi, e përkushtuar për fuqizimin e të rinjve që të luftojnë në mënyrë aktive gjuhën e urrejtjes, diskriminimin dhe shkeljet e të drejtave të njeriut. Misioni i organizatës është të mbështesë të rinjtë që të bëhen agjentë aktivë të ndryshimit në komunitetet e tyre dhe më gjerë, duke promovuar vlera si barazia, diversiteti, përfshirja dhe pjesëmarrja demokratike. Vizioni i saj është një shoqëri në të cilën të rinjtë janë të fuqizuar, të lidhur mes tyre dhe kontribuojnë në mënyrë aktive në krijimin e mjedisve paqësore dhe ndërkulturore. Përmes punës së saj, HFN inkurajon zhvillimin e mendimit kritik, mirëkuptimit të ndërsjellë dhe respektit për të drejtat e njeriut tek të rinjtë me prejardhje të ndryshme kulturore dhe sociale.

HFN zbaton një gamë të gjerë aktiviteteve të fokusuar në edukim, angazhim rinor dhe bashkëpunim ndërkombëtar. Aktivitetet përfshijnë kurse trajnimi, seminare, workshope, shkëmbime rinore dhe iniciativa lokale që

trajtojnë çështje kyçe sociale si gjuha e urrejtjes, diskriminimi, përjashtimi social dhe pabarazia gjinore. Theks i veçantë i kushtohet edukimit joformal si një mjet për të nxënë, duke u mundësuar pjesëmarrësve të fitojnë aftësi praktike, të ndajnë përvoja dhe të marrin pjesë në formësimin e zgjidhjeve për sfidat shoqërore. Një aspekt dallues i punës së HFN-së është përdorimi i metodave kreative dhe inovative për angazhimin e të rinjve. Organizata integron artin, storytelling-un, mediat digjitale, muzikën, fotografinë dhe komunikimin vizual në aktivitetet e saj si mjete për shprehje dhe rritje të ndërgjegjësimin.

HFN ka përvojë të konsiderueshme në zbatimin e projekteve ndërkombëtare të mbështetura nga programe financimi evropiane dhe globale, veçanërisht në fushën e zhvillimit rinor. Përmes këtyre projekteve, organizata ka ndërtuar ekspertizë të fortë në ngritjen e kapaciteteve, koordinimin e partneriteteve dhe zhvillimin e burimeve dhe metodologjive edukative. Ajo bashkëpunon ngushtë me një rrjet të gjerë partnerësh, duke kontribuar si aplikante kryesore ashtu edhe si organizatë partnere në iniciativa që synojnë forcimin e rolit të të rinjve në shoqëri. Ekipi i organizatës përbëhet nga punonjës rinorë dhe ekspertë me përvojë, të cilët prej shumë vitesh janë angazhuar në adresimin e çështjeve sociale përmes edukimit dhe iniciativave të bazuara në komunitet. Puna e tyre ka prodhuar vazhdimisht rezultate domethënëse, duke kontribuar në rritjen e ndërgjegjësimin, forcimin e angazhimit rinor dhe zhvillimin e praktikave gjithëpërfshirëse në komunitete të ndryshme.

- www.hfn.org.rs
- hetefighters@gmail.com
- [hatefightersnetwork](#)
- [hatefighters](#)
- [HateFighters](#)

BEYOND BORDERS ETS

Beyond Borders ETS është një organizatë joqeveritare me seli në Orta Nova, në rajonin e

Puglias, Itali. Organizata u themelua ligjërisht në vitin 2014 dhe i dedikohet fuqizimit të të rinjve, qytetarisë aktive, përfshirjes sociale dhe promovimit të të drejtave të njeriut përmes edukimit joformal dhe të nxënimit ndërkulturor. Aktivitetet e saj fokusohen në ofrimin e mundësive për të rinjtë që të zhvillojnë aftësi, të marrin pjesë në programe të mobilitetit ndërkombëtar dhe të bëhen anëtarë aktivë të komuniteteve të tyre.

Duke vepruar në nivel lokal, kombëtar dhe ndërkombëtar, Beyond Borders ETS organizon shkëmbime rinore, kurse trajnimi, workshope, seminare dhe aktivitete kërkimore në kuadër të Programit Erasmus+, Korpusit Evropian të Solidaritetit (European Solidarity Corps), Creative Europe dhe nismave të tjera evropiane. Organizata promovon dialogun ndërkulturor, vlerat evropiane, pjesëmarrjen në jetën demokratike dhe përfshirjen e të rinjve me më pak mundësi, veçanërisht atyre që vijnë nga zona rurale ose të pafavorizuara.

Përfituesit kryesorë të Beyond Borders ETS janë të rinjtë e moshës 16 deri në 35 vjeç, me vëmendje të veçantë ndaj atyre që përballen me pengesa gjeografike, sociale, ekonomike ose arsimore. Organizata punon për të forcuar kompetencat e tyre, për të rritur punësueshmërinë dhe për të mbështetur zhvillimin personal dhe profesional përmes përvojave ndërkombëtare, edukimit peer-to-peer, metodave kreative dhe aktiviteteve komunitare.

Beyond Borders ETS ka përvojë të gjerë në projekte evropiane, si koordinatorë dhe partnerë në projekte të Erasmus+ KA1, KA2, Capacity Building, European Youth Together, Creative Europe, Erasmus+ Sport dhe European Solidarity Corps. Organizata zotëron gjithashtu European Solidarity Corps Quality Label dhe rregullisht pret dhe dërgon vullnetarë në projekte ndërkombëtare të mobilitetit.

- www.associazionebeyondborders.it
- associazionebeyondborders@gmail.com
- [beyondbordersitaly](https://www.facebook.com/beyondbordersitaly)
- [beyondbordersitaly](https://www.instagram.com/beyondbordersitaly)
- [Beyond Borders Italy](https://www.youtube.com/Beyond Borders Italy)

OBOJENA KLAPA

Obojena Klapa u themelua në vitin 2016 si organizata e parë joqeveritare në Bosnjë dhe Hercegovinë e dedikuar artit të rrugës, artit bashkëkohor dhe artit filmik. Duke bashkuar artistë dhe punonjës kulturorë, Obojena Klapa synon të krijojë kushte të reja për prodhimin dhe perceptimin e kulturës bashkëkohore dhe urbane, si dhe të përdorë hapësirat publike, rrugët dhe galeritë si arena për nxitjen e diskutimeve mbi çështje socio-politike.

Përmes dy projekteve të saj strategjike – FASADA Festival dhe Manifesto Gallery of Contemporary Art – Obojena Klapa i jep përparësi prodhimit, afirmimit dhe edukimit në fushën e artit të rrugës dhe artit bashkëkohor. Duke funksionuar si një platformë për zhvillimin e industrive kulturore, Obojena Klapa advokon për krijimin e politikave kulturore dhe kuadrove ligjore me rëndësi shoqërore që mbështesin artin. Duke këmbëngulur në praktikën e lidhjes, rrjetëzimit dhe bashkëpunimit, Obojena Klapa është pozicionuar si një nga aktorët kryesorë të skenës kulturore rajonale.

Obojena Klapa është autore e më shumë se dyzet muraleve të realizuara në Sarajevë dhe në qytete të tjera të Bosnjës dhe Hercegovinës, dhjetëra ekspozitave dhe eventeve muzikore-performative, si dhe një numri të madh workshop-esh, ligjëratash dhe diskutimesh. Puna e organizatës është mbështetur nga shumë fondacione, organizata ndërkombëtare dhe subjekte juridike, përfshirë: Creative Europe, BHRI, IOM, USAID, UNDP, Goethe-Institut, Delegacionin e Bashkimit Evropian në Bosnjë dhe Hercegovinë, British Council, Ambasadën e Mbretërisë së Holandës në Bosnjë dhe Hercegovinë, Ambasadën e Spanjës në Bosnjë dhe Hercegovinë, Ambasadën Franceze, Institutin Francez, Foundation for Art Initiatives, Porticus Foundation dhe të tjerë.

Obojena Klapa parashikon një peizazh kulturor të gjallë dhe gjithëpërfshirës, ku arti bashkëkohor, arti i rrugës dhe arti filmik njihen si mjete thelbësore për transformimin shoqëror. Duke aktivizuar hapësirën publike dhe duke nxitur dialogun përmes artit, Obojena Klapa synon të

formësojë një shoqëri të bazuar në kreativitet, mendim kritik dhe vlera të përbashkëta. Misioni i Obojena Klapa është të krijojë kushte të qëndrueshme për prodhimin, edukimin dhe afirmimin e artit bashkëkohor dhe artit të rrugës në Bosnjë dhe Hercegovinë. Përmes projekteve të saj FASADA Festival dhe Manifesto Gallery, organizata shërben si një platformë për punonjësit kulturorë dhe artistët, duke avokuar për politika kulturore dhe kuadro ligjore me rëndësi shoqërore që mbështesin shprehjen artistike në hapësirën publike, ndërkohë që nxit bashkëpunimin dhe shkëmbimin rajonal.

- www.obojenaklapa.com
- info@obojenaklapa.com
- [obojenaklapa](https://www.facebook.com/obojenaklapa)
- [obojenaklapa](https://www.instagram.com/obojenaklapa)

Njihë me Donatorin

ERASMUS+

Erasmus+ është Programi i Bashkimit Evropian në fushat e arsimit, trajnimit, rinisë dhe sportit. Arsimi, trajnimi, rinia dhe sporti janë fusha kyçe që mbështesin qytetarët në zhvillimin e tyre personal dhe profesional. Arsimi dhe trajnimi cilësor dhe gjithëpërfshirës, si dhe të nxënimit informal dhe joformal, i pajisin të rinjtë dhe pjesëmarrësit e të gjitha moshave me kualifikimet dhe aftësitë e nevojshme për pjesëmarrje kuptimplotë në shoqërinë demokratike, mirëkuptim ndërkulturor dhe një kalim të suksesshëm në tregun e punës. Duke u mbështetur në suksesin e programit gjatë periudhës 2014–2020, Erasmus+ forcon përpjekjet e tij për të rritur mundësitë e ofruara për më shumë pjesëmarrës dhe për një gamë më të gjerë organizatash, duke u fokusuar në ndikimin cilësor të programit dhe duke kontribuar në ndërtimin e shoqërive më gjithëpërfshirëse dhe kohezive, më të gjelbra dhe më të përgatitura për epokën digjitale.

OBJEKTIVI I PËRGJITHSHËM

Objektivi i përgjithshëm i Programit është të mbështesë, nëpërmjet të mësuarit gjatë gjithë jetës, zhvillimin arsimor, profesional dhe personal të njerëzve në arsim, trajnim, rini dhe sport, në Evropë dhe më gjerë, duke kontribuar kështu në rritje të qëndrueshme, vende pune cilësore dhe kohezion social, në nxitjen e inovacionit dhe në forcimin e identitetit evropian dhe qytetarisë aktive. Si i tillë, Programi do të jetë një instrument kyç për ndërtimin e një Zone Arsimore Evropiane, duke mbështetur zbatimin e bashkëpunimit strategjik evropian në fushën e arsimit dhe trajnimit, me axhendat e tij sektoriale themelore, duke avancuar bashkëpunimin e politikave rinore sipas Strategjisë së Bashkimit për Rininë 2019-2027 dhe duke zhvilluar dimensionin evropian në sport.

OBJEKTIVAT SPECIFIKE

Programi ka objektivat specifike të mëposhtme:

- Të promovojë mobilitetin mësimor të individëve dhe grupeve, si dhe bashkëpunimin, cilësinë, përfshirjen dhe barazinë, ekselencën, kreativitetin dhe inovacionin në nivel organizatash dhe politikash në fushën e arsimit dhe trajnimit.

- Të promovojë mobilitetin e të mësuarit joformal dhe informal dhe pjesëmarrjen aktive të të rinjve, si dhe bashkëpunimin, cilësinë, përfshirjen, kreativitetin dhe inovacionin në nivel organizatash dhe politikash në fushën e rinisë;
- Të promovojë mobilitetin mësimor të stafit sportiv, si dhe bashkëpunimin, cilësinë, përfshirjen, kreativitetin dhe inovacionin në nivel organizatash sportive dhe politikash sportive.

KUSH E ZBATON PROGRAMIN ERASMUS+?

KOMISIONI EVROPIAN

Komisioni Evropian është përfundimisht përgjegjës për zbatimin e Programit Erasmus+. Ai menaxhon buxhetin dhe përcakton në mënyrë të vazhdueshme prioritetet, objektivat dhe kriteret e Programit. Për më tepër, ai udhëheq dhe monitoron zbatimin e përgjithshëm, ndjekjen dhe vlerësimin e Programit në nivel evropian. Komisioni Evropian mban gjithashtu përgjegjësinë e përgjithshme për mbikëqyrjen dhe koordinimin e strukturave përgjegjëse për zbatimin e Programit në nivel kombëtar. Në nivel evropian, Agjencia Ekzekutive Evropiane për Arsimin dhe Kulturën (EACEA) e Komisionit Evropian është përgjegjëse për zbatimin e një numri veprimesh në kuadër të Programit Erasmus+.

Më shumë informacion rreth Programit Erasmus+ mund të gjeni në:

https://www.eacea.ec.europa.eu/index_en

AGJENCITË KOMBËTARE

Zbatimi i Programit Erasmus+ realizohet kryesisht përmes Menaxhimit Indirekt, që do të thotë se Komisioni Evropian ua delegon Agjencive Kombëtare detyrat për zbatimin e buxhetit. Arsyeja e kësaj qasjeje është afrimi i Erasmus+ sa më pranë përfituesve të tij dhe përshtatja me diversitetin e sistemeve kombëtare të arsimit, trajnimit dhe rinisë.

Agjencitë Kombëtare promovojnë dhe zbatojnë Programin në nivel kombëtar dhe veprojnë si lidhja ndërmjet Komisionit Evropian dhe organizatave pjesëmarrëse në nivel lokal, rajonal dhe kombëtar.

Detyrat e tyre janë:

- Të ofrojnë informacionin e duhur mbi Programin Erasmus+;
- Të administrojnë një proces të drejtë dhe transparent për përzgjedhjen e aplikimeve për projekte që do të financohen në vendin e tyre;
- Të monitorojnë dhe vlerësojnë zbatimin e Programit në vendin e tyre;
- Të ofrojnë mbështetje për aplikantët dhe organizatat pjesëmarrëse gjatë gjithë ciklit jetësor të projektit;
- Të bashkëpunojnë në mënyrë efektive me rrjetin e të gjitha Agjencive Kombëtare dhe Komisionin Evropian;
- Të sigurojnë vizibilitetin e Programit;
- Të promovojnë shpërndarjen dhe shfrytëzimin e rezultateve të Programit në nivel lokal dhe kombëtar.

Më shumë informacion rreth Programit Erasmus+ mund të gjeni në:

https://www.eacea.ec.europa.eu/index_en

PROJEKTET E MOBILITETIT PËR TË RINJTË – “SHKËMBIMET RINORE” (YOUTH EXCHANGES)

Në kuadër të këtij aksioni, organizatat dhe grupet joformale të të rinjve mund të marrin mbështetje për të zbatuar projekte që bashkojnë të rinj nga vende të ndryshme me qëllim që të shkëmbejnë përvoja dhe të mësojnë së bashku jashtë sistemit të tyre formal arsimor.

OBJEKTIVAT E AKSIONIT

Erasmus+ mbështet mobilitetin e të mësuarit joformal të të rinjve në formën e Shkëmbimeve Rinore (Youth Exchanges), me qëllim angazhimin dhe fuqizimin e të rinjve për t'u bërë qytetarë aktivë, për t'i lidhur ata me projektin evropian, si dhe për t'i ndihmuar të fitojnë dhe zhvillojnë kompetenca të nevojshme për jetën dhe të ardhmen e tyre profesionale.

Më konkretisht, Shkëmbimet Rinore synojnë të:

- nxisin dialogun dhe të nxënit ndërkulturor, si dhe ndjenjën e të qenit evropian;

- zhvillojnë aftësitë dhe qëndrimet e të rinjve;
- forcojnë vlerat evropiane dhe të kontribuojnë në thyerjen e paragjytimeve dhe stereotipeve;
- rrisin ndërgjegjësimin mbi tema me rëndësi shoqërore dhe, në këtë mënyrë, të stimulojnë angazhimin në shoqëri dhe pjesëmarrjen aktive.

Ky aksion është i hapur për të gjithë të rinjtë, me një fokus të veçantë tek ata që kanë më pak mundësi.

PËRSHKRIMI I AKTIVITETEVE

Shkëmbimet Rinore janë takime të grupeve të të rinjve nga të paktën dy vende të ndryshme, të cilët mbledhen për një periudhë të shkurtër kohore për të zbatuar së bashku një program të të mësuarit joformal (një kombinim workshop-esh, ushtrimesh, debatesh, role-play, simulimesh, aktiviteteve në natyrë, etj.) mbi një temë me interes për ta, duke u frymëzuar nga Objektivat Rinore Evropiane (European Youth Goals). Periudha e të mësuarit përfshin fazën përgatitore para shkëmbimit, si dhe vlerësimin dhe aktivitetet pasuese pas përfundimit të tij.

Aktivitetet e mëposhtme nuk janë të pranueshme për financim në kuadër të Shkëmbimeve Rinore (Youth Exchanges): udhëtime studimore akademike; aktivitete shkëmbimi që synojnë përfitim financiar; aktivitete shkëmbimi që mund të konsiderohen si turizëm; festivale; udhëtime pushimi; turne performancash, mbledhje staturore, kurse trajnimi të zhvilluara nga të rritur për të rinjtë.

KRIJIMI I NJË PROJEKTI

Një projekt zbatohet nga të paktën dy organizata. Organizatat e përfshira në një projekt duhet të përfitojnë nga pjesëmarrja e tyre; për këtë arsye, projekti duhet të jetë në përputhje me objektivat e tyre dhe t'u përshtatet nevojave të tyre. Organizatat e përfshira marrin rolin e “dërgimit” të pjesëmarrësve dhe/ose të “pritjes”, pra të organizimit të aktivitetit. Njëra prej organizatave merr gjithashtu rolin e koordinatorit dhe aplikon për të gjithë projektin në emër të partneritetit. Një projekt përbëhet nga katër faza: planifikimi, përgatitja, zbatimi dhe ndjekja pasuese (follow-up).

Organizatat pjesëmarrëse dhe të rinjtë e përfshirë në aktivitete duhet të marrin një rol aktiv në të gjitha këto faza, duke përmirësuar kështu përvojën e tyre të të mësuarit.

- Planifikimi (përcaktimi i nevojave, objektiveve, rezultateve të të mësuarit, formateve të aktiviteteve, zhvillimi i programit të punës, hartimi i kalendarit të aktiviteteve, etj.).

ATED

WANTED

Are you happy?

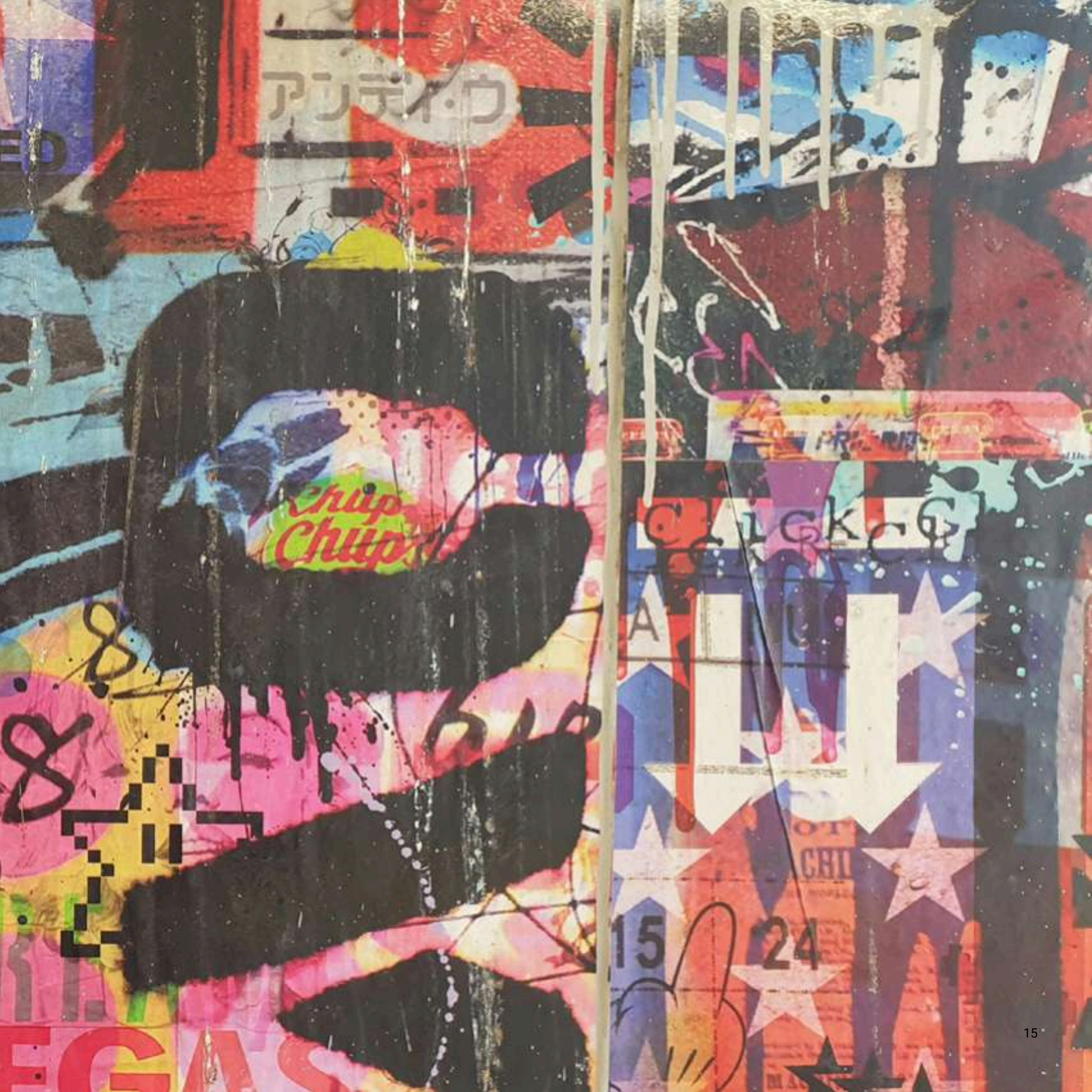
送

06 41 3

13 10 1

+

Për kë është ky manual?

Graffiti ABC: Një Udhëzues për Luftimin e Gjuhës së Urrejtjes është zhvilluar me kujdes për një komunitet të larmishëm individësh dhe grupesh që janë të apasionuar pas krijimit të ndryshimeve pozitive shoqërore përmes artit. Ky udhëzues synon të fuqizojë të rinjtë krijues, aktivistët e rinj dhe studentët, duke i pajisur ata me njohuritë dhe mjetet e nevojshme për të sfiduar gjuhën e urrejtjes dhe diskriminimin përmes shprehjes artistike – veçanërisht përmes grafitit dhe muraleve.

Udhëzuesi bazohet gjithashtu në praktikat më të mira të organizatave të përfshira në projekt, si dhe në kërkime të detajuara dhe intervista të zhvilluara me menaxherë fushatash, influencerë, artistë dhe aktorë të tjerë relevantë. Për këtë arsye, më poshtë mund të gjeni një përshkrim të grupeve të ndryshme për të cilat është zhvilluar ky udhëzues.

PUNONJËSIT RINORË DHE EDUKATORËT

Ata që punojnë drejtpërdrejt me të rinjtë – qoftë në shkolla, qendra rinore apo mjedise të edukimit joformal – do ta gjejnë këtë udhëzues jashtëzakonisht të vlefshëm për lehtësimin e workshop-eve dhe diskutimeve mbi luftimin e gjuhës së urrejtjes. Ai ofron këshilla praktike, frymëzim kreativ dhe qasje metodologjike për trajnerët në adresimin e diskriminimit përmes artit, si dhe prezanton qasje dhe perspektiva të ekspertëve, artistëve dhe profesionistëve të tjerë të fushës.

ORGANIZATAT JOQEVERITARE DHE JOFITIMPRURËSE

Organizatave që i dedikohen drejtësisë sociale, përfshirjes ose fuqizimit të të rinjve mund ta përdorin këtë udhëzues për të përmirësuar programet, aktivitetet e tyre të ndërgjegjësimit dhe fushatat. Ai ofron një kornizë për përdorimin e artit urban si një mjet të fuqishëm për advokim dhe ndërgjegjësim, si dhe mund të shërbejë si udhëzues praktik mbi çfarë duhet dhe nuk duhet bërë gjatë zbatimit të grafiteve apo formave të tjera të artit në hapësirat publike.

GRUPET JOFORMALE DHE LËVIZJET GRASSROOTS

Grupet komunitare, kolektivët artistikë dhe rrjetet joformale që synojnë të promovojnë tolerancën dhe respektin do të përfitojnë nga këshillat praktike dhe shembujt e ofruar në këtë udhëzues për organizimin e ndërhyrjeve artistike në hapësirat publike.

STUDENTËT DHE TË RINJTË

Pavarësisht nëse ndodhen në shkolla të mesme, kolegje apo universitete, studentët e interesuar për aktivizëm ose art mund ta përdorin këtë udhëzues për të nisur projekte, për të bashkëpunuar me të tjerët dhe për të bërë të dëgjohet zëri i tyre në mënyra kreative.

Ata gjithashtu mund të kontaktojnë organizatat partnere të projektit Creative Canvas dhe të krijojnë lidhje me bashkëmoshatarët e tyre që janë tashmë të angazhuar në iniciativa të tilla, duke zgjeruar rrjetin e tyre dhe mundësitë për bashkëpunim.

ÇDO PERSON I PASIONUAR PAS ARTIT DHE NDRYSHIMIT SHOQËROR

Udhëzuesi mirëpret të gjithë individët që besojnë në fuqinë transformuese të artit për të luftuar gjuhën e urrejtjes – pavarësisht përkatësisë së tyre formale. Udhëzuesi inkurajon inovacionin artistik, veprimin kolektiv dhe promovimin e diversitetit si vlera themelore për ndërtimin e komuniteteve më gjithëpërfshirëse dhe më të respektueshme.

Si përmbledhje, Graffiti ABC shërben si një burim praktik dhe frymëzues për një gamë të gjerë njerëzish – qofshin organizata të konsoliduara apo grupe joformale – të cilët dëshirojnë të përdorin grafitet, muralet ose forma të tjera të shprehjes krijuese për të promovuar përfshirjen, për të sfiduar paragjykimet dhe për të ndërtuar komunitete më të forta.

Si ta përdorni këtë udhëzues?

Ky udhëzues është krijuar për të qenë i qasshëm dhe fleksibël, duke iu përshtatur një audience të larmishme dhe stileve të ndryshme të të mësuarit dhe angazhimit. Më poshtë paraqitet një përshkrim i detajuar se si mund ta shfrytëzoni sa më mirë atë, bazuar në tre qasje kryesore: leximi në mënyrë lineare ose modulare, lehtësimi i workshop-eve edukative dhe ndërmarrja e veprimeve të pavarura.

LEXONI NË MËNYRË LINEARE OSE MODULARE

Ju mund të zgjidhni ta lexoni udhëzuesin nga fillimi deri në fund, duke ndërtuar kuptimin tuaj hap pas hapi. Kjo qasje lineare është ideale nëse dëshironi të fitoni një kuptim gjithëpërfshirës të temës, duke ndjekur rrjedhën logjike të ideve, koncepteve dhe këshillave praktike. Në mënyrë alternative, udhëzuesi është strukturuar në mënyrë të tillë që lexuesit të mund të ndalen te seksione ose kapituj të veçantë sipas nevojës. Nëse jeni të interesuar për tema specifike – si teknikat e grafitit, organizimi i eventeve artistike komunitare ose strategjitë për kundërshtimin e gjuhës së urrejtjes – mund të zgjidhni modulet përkatëse dhe të fokusoheni tek ato në mënyrë të pavarur. Ky stil modular leximi u përshtatet profesionistëve të zënë ose atyre që kërkojnë frymëzim të synuar për projektet e tyre.

WORKSHOP-E EDUKATIVE

Ky udhëzues shërben si një burim i vlefshëm për planifikimin dhe zhvillimin e workshop-eve edukative. Punonjësit rinorë, mësuesit dhe lehtësuesit mund ta përdorin përmbajtjen e tij për të dizajnuar sesione ndërvepruese që inkurajojnë pjesëmarrësit të eksplorojnë çështje sociale, të shprehen në mënyrë kreative dhe të bashkëpunojnë në realizimin e ndërhyrjeve artistike. Çdo seksion ofron ushtrime praktike, pyetje për diskutim dhe studime rasti, duke e bërë të lehtë përshtatjen e materialeve për grupmosha, nivele aftësish dhe mjedise të ndryshme të të mësuarit.

Pavarësisht nëse punoni në një shkollë, qendër rinore apo në një mjedis joformal komunitar, udhëzuesi ju pajis me strategji pedagogjike që nxisin mendimin kritik dhe veprimin kolektiv kundër gjuhës së urrejtjes dhe diskriminimit.

INICIATIVA TË PAVARUARA

Për individët ose grupet që preferojnë të punojnë në mënyrë të pavarur, udhëzuesi ofron orientime të qarta për nisjen e projekteve të pavarura. Pavarësisht nëse jeni student, artist apo anëtar i një lëvizjeje grassroots, do të gjeni udhëzime hap pas hapi, ide kreative dhe shembuj nga praktika reale që do t'ju ndihmojnë të realizoni ndërhyrjet tuaja artistike. Udhëzuesi inkurajon eksperimentimin dhe inovacionin, duke ju fuqizuar të merrni iniciativa – qoftë përmes pikturimit të muraleve, organizimit të instalacioneve artistike në hapësira publike apo zhvillimit të fushatave në rrjetet sociale. Duke ndjekur këshillat dhe frymëzimin e përfshirë në këtë udhëzues, ju mund të jepni një kontribut domethënës në ndërtimin e komuniteteve gjithëpërfshirëse dhe në sfidimin e paragjyqimeve, edhe jashtë strukturave formale organizative.

Si përmbledhje, ky udhëzues është më shumë se një manual – ai është një paketë mjetesh për ndryshim, e përshtatshme për nevoja dhe ambicie të ndryshme. Pavarësisht nëse preferoni të mësuarin e strukturuar, workshop-et bashkëpunuese apo iniciativat individuale, në këtë udhëzues do të gjeni burimet dhe mbështetjen e nevojshme për të përdorur artin si një mjet të fuqishëm për promovimin e tolerancës, respektit dhe drejtësisë sociale. Format i tij fleksibël siguron që ju të mund ta përshtatni angazhimin tuaj sipas kontekstit dhe nevojave tuaja, duke e bërë atë një shoqërues të domosdoshëm për këdo që është i përkushtuar ndaj transformimit pozitiv përmes shprehjes krijuese.

Gjuha e Urrejtjes: Përkufizimi dhe Ndikimi

Sipas Rekomandimit të Komitetit të Ministrave për shtetet anëtare mbi luftimin e gjuhës së urrejtjes (miratuar nga Komiteti i Ministrave më 20 maj 2022, në Sesionin e 132-të të Komitetit të Ministrave)¹ të Këshillit të Evropës, “Gjuha e Urrejtjes kuptohet si të gjitha llojet e shprehjeve që nxisin, promovojnë, përhapin ose justifikojnë dhunën, urrejtjen ose diskriminimin ndaj një personi ose grupi personash, ose që i denigrojnë ata, për shkak të karakteristikave apo statusit të tyre real ose të atribuar, si raca, ngjyra e lëkurës, gjuha, feja, kombësia, origjina kombëtare ose etnike, moshë, aftësia e kufizuar, seksi, identiteti gjinor dhe orientimi seksual.”

Koncepti i gjuhës së urrejtjes përfshin një shumëllojshmëri situatash, si: (Weber, 2009)

- Së pari, nxitja e urrejtjes racore, ose me fjalë të tjera, urrejtja e drejtuar ndaj personave ose grupeve të personave për shkak të përkatësisë së tyre racore;
- Së dyti, nxitja e urrejtjes mbi baza fetare, me të cilën mund të barazohet edhe nxitja e urrejtjes bazuar në dallimin ndërmjet besimtarëve (Europe, 2022) dhe jobesimtarëve;
- Dhe së fundi, duke përdorur formulimin e Rekomandimit mbi gjuhën e urrejtjes të Komitetit të Ministrave të Këshillit të Evropës, nxitja e formave të tjera të urrejtjes të bazuara në intolerancë, të shprehura përmes nacionalizmit agresiv dhe etnocentrizmit.²

Një nga sfidat më të mëdha në adresimin e gjuhës së urrejtjes është identifikimi i saj. Gjuha e urrejtjes nuk shfaqet gjithmonë në mënyra të dukshme ose të hapura; përkundrazi, ajo shpesh paraqitet përmes gjuhës së nënkuptuar, të paqartë ose të koduar, duke e bërë të vështirë dallimin e saj nga forma të tjera të shprehjes. Kjo kompleksitet vjen nga fakti se kufijtë midis gjuhës së urrejtjes, gjuhës fyese dhe kritikës legjitime nuk janë gjithmonë të qartë. Për shembull, deklaratat që nxisin urrejtje ose dhunë kundër grupeve të caktuara zakonisht janë më të lehta për t'u identifikuar, por forma të tjera mund të maskohen si shaka, satirë ose komente që në dukje janë të padëmshme.

Çfarë është gjuha e urrejtjes?

Konteksti, qëllimi dhe ndikimi që ato kanë tek individët ose grupet e synuara luajnë një rol vendimtar në përcaktimin nëse një shprehje përbën apo jo gjuhë urrejtjeje. Prandaj, kur flasim për gjuhën e urrejtjes, nuk mund të themi se ajo është një fenomen “bardh e zi” dhe lehtësisht i identifikueshëm. Ajo ekziston në një spektër dhe identifikimi i saj shpesh kërkon një kuptim të thelluar të gjuhës, kontekstit social dhe përvojave të personave që preken prej saj. Për këtë arsye, është thelbësore që njerëzit të kuptojnë se jo çdo formë diskriminimi përbën gjuhë urrejtjeje. Edhe pse çdo gjuhë urrejtjeje është diskriminuese, jo çdo akt apo deklaratë diskriminuese arrin pragun e gjuhës së urrejtjes sipas përkufizimeve ligjore dhe institucionale. Kuptimi i këtij dallimi ndihmon që reagimet ndaj gjuhës së dëmshme të jenë proporcionale, të targetuara dhe efektive, duke ruajtur njëkohësisht balancën midis lirisë së shprehjes dhe nevojës për të mbrojtur individët dhe grupet nga dëmi.

Një dallim shumë i rëndësishëm që duhet bërë është ai midis lirisë së shprehjes dhe gjuhës së urrejtjes. Ndërsa liria e shprehjes është një e drejtë themelore e njeriut e mbrojtur nga konventa të ndryshme ndërkombëtare dhe kushtetutat e shoqërive demokratike, ajo nuk është absolute. Sipas Kartës së të Drejtave Themelore të Bashkimit Evropian³ liria e shprehjes dhe e informimit është: “Çdokush ka të drejtën e lirisë së shprehjes. Kjo e drejtë përfshin lirinë për të pasur mendime, si dhe për të marrë dhe për të shpërndarë informacione dhe ide pa ndërhyrjen e autoriteteve publike dhe pa marrë parasysh kufijtë.” (Agjencia e Bashkimit Evropian për të Drejtat Themelore,)

Kjo e drejtë u mundëson individëve të shprehin mendimet e tyre, të ndajnë ide dhe të marrin pjesë në debate publike, edhe kur këto pikëpamje mund të jenë të papëlqyera ose të diskutueshme. Megjithatë, gjuha e urrejtjes bie jashtë kufijve të shprehjes së mbrojtur kur ajo nxit, promovon ose justifikon dhunën, urrejtjen ose diskriminimin ndaj individëve ose grupeve bazuar në karakteristika të tilla si raca, feja, kombësia, gjinia ose attribute të tjera të mbrojtura. Veprimet e ndërmarra për të luftuar gjuhën e urrejtjes mund të përfshijnë gjithashtu disa të

drejta të njeriut, sepse liria e shprehjes është një e drejtë themelore e njeriut, ashtu siç është edhe e drejta për lirinë e mendimit, ndërgjegjes ose fesë. Ata që akuzohen për promovimin e “urrejtjes” shpesh u referohen këtyre të drejtave. Një kuptim i duhur i të drejtave të njeriut mund të ndihmojë në zgjidhjen e këtij konflikti të dukshëm. Një nga sfidat kryesore në punën për të luftuar gjuhën e urrejtjes është aftësia për të gjetur ekuilibrin më të mirë ndërmjet lejimit të lirisë së shprehjes dhe mbrojtjes së të drejtave të tjera që mund të preken nga format më të dhunshme të saj (Keen & Georgescu, 2020) .⁴

Sfida qëndron në gjetjen e një ekuilibri midis mbrojtjes së lirisë së shprehjes dhe parandalimit të dëmit të shkaktuar nga gjuha e urrejtjes. Jo çdo deklaratë fyese ose e papëlqyeshme përbën gjuhë urrejtjeje; qëllimi, konteksti dhe ndikimi duhet të merren në konsideratë me kujdes. Ligjet dhe udhëzimet janë hartuar për të siguruar që kufizimi i gjuhës së urrejtjes të mos çojë pa dashje në heshtjen e kritikës legjitime ose në kufizimin e diskutimit të hapur. Në këtë mënyrë, masat për të luftuar gjuhën e urrejtjes nuk synojnë kufizimin e lirisë së shprehjes, por mbrojtjen e dinjitetit dhe të drejtave të personave që janë objekt i retorikës së dëmshme, duke respektuar njëkohësisht parimin e dialogut të hapur demokratik.

Kur flasim për gjuhën e urrejtjes, vendi ku ajo shfaqet më së shumti është interneti. Kjo është edhe arsyeja pse debati midis lirisë së shprehjes dhe gjuhës së urrejtjes është kaq i rëndësishëm. Në ditët e sotme, gjuha e urrejtjes është kryesisht një fenomen online. Megjithatë, qoftë në internet apo jashtë tij, kur pikëpamjet dhe komentet e njerëzve nuk marrin më mbështetje ose miratim, ata bëhen më pak të prirur të vazhdojnë të shprehin deklaratat urrejtjeje. . (Ullmann & Tomalin, 2023)

Gjuha e Urrejtjes në Hapësirat Publike

Gjuha e urrejtjes ndodh jo vetëm në internet, por edhe në hapësirat publike në mbarë Evropën. Ka shumë shembuj që tregojnë se gjuha e urrejtjes në hapësirat publike mund të jetë po aq e dëmshme sa gjuha e urrejtjes online, duke ndikuar në mënyrën se si njerëzit ndihen dhe veprojnë në shoqëri. Për të kuptuar këtë fenomen, është e rëndësishme të dimë se çfarë është një hapësirë publike. Sipas Kartës së Hapësirave Publike (The Charter of Public Spaces), hapësirat publike janë “të gjitha vendet në pronësi publike ose për përdorim publik, të aksesueshme dhe të shijueshme nga të gjithë. Ky përkufizim favorizon pronësinë publike, pasi një pronësi e tillë garanton akses dhe përdorim më të qëndrueshëm me kalimin e kohës, falas dhe pa qëllim përfitimi (UN HABITAT, 2020). Sipas këtij përkufizimi, hapësirat publike janë vende të hapura për të gjithë, pavarësisht prejardhjes ose bindjeve të tyre. Këto përfshijnë parqe, rrugë, sheshe, autobusë dhe trena – vende ku njerëzit takohen dhe ndërveprojnë në jetën e përditshme. Pikërisht sepse këto hapësira janë të hapura për të gjithë, ato mund të bëhen lehtësisht vende ku ndodh gjuha e urrejtjes. Gjuha e urrejtjes në hapësirat publike shpesh synon grupet minoritare dhe mund të shfaqet në forma të ndryshme, si abuzim verbal, grafite me mesazhe urrejtjeje, pankarta armiqësore ose tubime me karakter përjashtues dhe diskriminues.

Raste të formave të ndryshme të gjuhës së urrejtjes mund të gjenden në mbarë botën.

Figure 1- Hate Speech case in SAN LEANDRO, California ⁵

Pasojat janë serioze: gjuha e urrejtjes mund t'i bëjë njerëzit të ndihen të frikësuar ose të përjashtuar, t'i pengojë ata të marrin pjesë në aktivitetet e komunitetit dhe të dobësojë respektin dhe tolerancën në shoqëri. Duke reaguar ndaj gjuhës së urrejtjes, mbrohen personat dhe grupet që janë më të cenueshëm

dhe ndihmohet ruajtja e komuniteteve paqësore dhe mikpritëse. Duke kuptuar se çfarë janë hapësirat publike dhe se si gjuha e urrejtjes ndikon në to, individët dhe organizatat mund të planifikojnë mënyra për të mbrojtur komunikimin publik dhe për të respektuar dinjitetin e çdo personi.

Vetëm sepse një vend është i hapur për të gjithë nuk do të thotë që njerëzit mund ta përdorin atë në çfarëdo mënyre që dëshirojnë, veçanërisht nëse kjo dëmton të tjerët. Hapësirat publike janë krijuar për të qenë të sigurt dhe mikpritëse për të gjithë njerëzit, pavarësisht prejardhjes, bindjeve ose identitetit të tyre. Përdorimi i këtyre hapësirave për të shfaqur mesazhe urrejtjeje, simbole dhune ose çdo formë shprehjeje që nxit urrejtje apo dhunë nuk është i pranueshëm. Veprime të tilla jo vetëm që dëmtojnë mjedisin fizik, por gjithashtu krijojnë frikë dhe shqetësim për ata që i shohin.

Gjuha e urrejtjes në hapësirat publike shpesh merr forma fizike ose vizuale. Kjo mund të përfshijë grafite, ngjitëse, postera, akte vandalizmi, simbole fyese ose slogane që diskriminojnë grupe të caktuara. Këto mesazhe mund të mbeten të dukshme për një kohë të gjatë, gjë që i bën efektet e tyre më të forta dhe më afatgjata.

Nëse askush nuk reagon kundër këtyre shprehjeve të urrejtjes, ato mund të fillojnë të duken si normale, veçanërisht për të rinjtë që i shohin çdo ditë. Është e rëndësishme që komunitetet të kundërshtojnë dhe të largojnë gjuhën e urrejtjes nga hapësirat publike, në mënyrë që të gjithë të mund të ndihen të sigurt dhe të respektuar.

Prania e gjuhës së urrejtjes në hapësirat publike nuk dëmton vetëm ata që janë drejtpërdrejt objekt i saj – ajo ndikon edhe në komunitetin më të gjerë duke krijuar një atmosferë frike, përçarjeje dhe përjashtimi. Njerëzit që shohin mesazhe urrejtjeje,

edhe nëse nuk janë viktimat e synuara, mund të ndihen të pasigurt ose të padëshiruar në ato hapësira. Kjo mund të çojë në uljen e pjesëmarrjes në jetën publike, pasi individët mund të shmangin parqe, rrugë ose linja transporti ku shfaqet gjuha e urrejtjes. Me kalimin e kohës, kjo minon vetë qëllimin e hapësirave publike, të cilat janë krijuar për të qenë gjithëpërfshirëse dhe të aksesueshme për të gjithë.

Për më tepër, normalizimi i gjuhës së urrejtjes përmes ekspozimit të vazhdueshëm mund t'i bëjë individët më pak të ndjeshëm ndaj saj, duke e bërë më të vështirë për komunitetet të njohin dhe të adresojnë format më të fshehta të diskriminimit.

Të rinjtë, në veçanti, janë në rrezik që t'i përvetësojnë këto mesazhe, të cilat mund të ndikojnë në qëndrimet dhe sjelljet e tyre ndaj të tjerëve. Kjo është arsyeja pse është thelbësore që autoritetet lokale, organizatat komunitare dhe qytetarët e zakonshëm të ndërmarrin veprime. Heqja e menjëhershme e grafiteve ose posterave me përmbajtje urrejtjeje dhe zëvendësimi i tyre me mesazhe pozitive dhe gjithëpërfshirëse dërgon një sinjal të qartë se një sjellje e tillë nuk tolerohet dhe se dinjiteti i çdo personi vlerësohet dhe respektohet.

Për më tepër, fushatat edukative dhe diskutimet publike mund të ndihmojnë në rritjen e ndërgjegjësimit mbi efektet e dëmshme të gjuhës së urrejtjes dhe të fuqizojnë njerëzit që të reagojnë në mënyrë të sigurt dhe efektive kur përballen me të. Duke nxitur dialogun, shkollat, grupet rinore dhe shoqatat e lagjeve mund të ndërtojnë rezistencë ndaj urrejtjes dhe të forcojnë lidhjet brenda komunitetit. Inkurajimi i dëshmitarëve për të raportuar rastet e gjuhës së urrejtjes dhe mbështetja e personave të prekur prej saj demonstroi përgjegjësi kolektive dhe kujdes për mirëqenien e të gjithë anëtarëve të shoqërisë.

Në fund të fundit, mbrojtja e hapësirave publike nga gjuha e urrejtjes nuk ka të bëjë vetëm me largimin e fjalëve ose simboleve të dëmshme – ajo ka të bëjë me mbrojtjen e vlerave themelore të respektit, barazisë dhe dialogut të hapur. Kur komunitetet bashkohen për të kundërshtuar urrejtjen dhe për të promovuar mirëkuptimin, ato ndihmojnë që hapësirat publike të mbeten mikpritëse dhe të sigurt për të gjithë, pavarësisht prejardhjes ose bindjeve të tyre.

Pse kanë rëndësi muret?

Kur diskutojmë për hapësirat publike, është thelbësore të pranojmë se muret e vendosura nëpër qytet luajnë një rol të rëndësishëm në formësimin e karakterit të këtyre mjediseve të përbashkëta. Muret nuk janë thjesht barriera fizike; ato veprojnë si sipërfaqe shumë të dukshme pranë të cilave mund të kalojnë mijëra njerëz çdo ditë, qoftë duke shkuar në punë, duke përdorur transportin publik apo duke shijuar aktivitetet e kohës së lirë. Për shkak se këto mure shihen nga kaq shumë njerëz, ato mund të shndërrohen në platforma të fuqishme për shprehjen e ideve, vlerave dhe mesazheve drejtuar komunitetit më të gjerë.

Në shumë qytete, muret kanë shërbyer historikisht si vend pikturash për artistë, aktivistë dhe qytetarë të zakonshëm. Muralet, reklamat dhe njoftimet publike janë pamje të zakonshme, por fatkeqësisht muret ndonjëherë përdoren edhe për të shfaqur grafite, simbole ose fjalë që promovojnë urrejtje dhe diskriminim. Këto lloj mesazhesh shkojnë shumë përtej dekorimit të thjeshtë ose shprehjes artistike – ato mund të dërgojnë sinjale se grupe të caktuara nuk janë të mirëpritura ose se dikush po pretendon kontroll apo përkatësi mbi një zonë të caktuar. Në këtë mënyrë, muret mund të shndërrohen në mjete për të shprehur pretendime simbolike territoriale, veçanërisht kur imazhet ose fjalët e përdorura promovojnë përjashtimin në vend të përfshirjes

Një nga rreziqet kryesore që lidhet me gjuhën e urrejtjes në mure është mundësia e normalizimit të qëndrimeve diskriminuese. Kur simbolet, sloganet ose imazhet e urrejtjes mbeten të ekspozuara për një kohë të gjatë, njerëzit – veçanërisht të rinjtë që janë ende duke formuar bindjet e tyre – mund të fillojnë t'i perceptojnë këto mesazhe të dëmshme si pjesë të jetës së përditshme. Ky efekt është edhe më i fortë se ai i gjuhës së urrejtjes në internet, sepse ndikimi vizual është më i drejtpërdrejtë dhe më i vazhdueshëm. Gjuha e urrejtjes online shpesh mund të hiqet shpejt, por grafitet ose aktet e vandalizmit në muret publike mund të mbeten të dukshme për javë, muaj apo edhe vite përpara se të adresohen. Ky ekspozim i vazhdueshëm mund ta bëjë më të vështirë për njerëzit të dallojnë kur po ndodh diskriminimi, duke çuar gradualisht në pranimin e sjelljeve ose ideve të dëmshme.

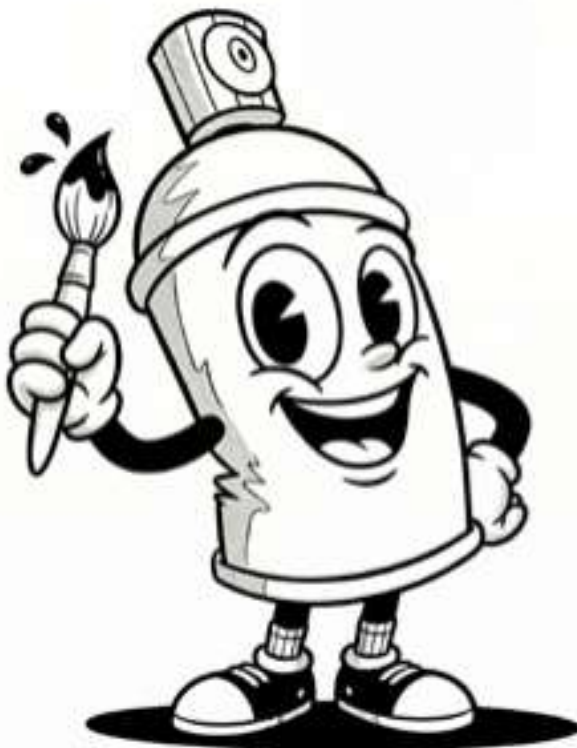
Përtej ndikimit të drejtpërdrejtë të personat që janë objekt i mesazheve të urrejtjes, prania e gjuhës së urrejtjes në muret publike prek çdo person që bie në kontakt me këto hapësira. Ajo krijon një atmosferë frike, përçarjeje dhe shqetësimi që minon vetë qëllimin e hapësirave publike, të cilat duhet të jenë të sigurt dhe mikpritëse për të gjithë.

Njerëzit që i shohin këto mesazhe mund të ndihen të pasigurt, të dekurajuar për të marrë pjesë në aktivitetet e komunitetit ose madje mund të zgjedhin të shmangin plotësisht rrugë apo vende të caktuara. Me kalimin e kohës, kjo mund të reduktojë ndërveprimin social dhe të dobësojë ndjenjën e komunitetit që hapësirat publike synojnë të nxisin dhe të forcojnë.

Rreziku nuk qëndron vetëm te përmbajtja e mesazheve të shfaqura, por edhe te përshtypja e qëndrueshme që ato lënë në mendjen e kalimtarëve. Grafitet ose simbolet e urrejtjes mund të shërbejnë si një urë drejt formave më serioze të dhunës, duke inkurajuar të tjerët të veprojnë mbi bazën e paragjyqimeve ose bindjeve diskriminuese. Nëse këto mesazhe nuk hiqen ose nuk kundërshtohen shpejt, ato mund t'i inkurajojnë individët ose grupet që dëshirojnë të përhapin më tej urrejtje ose frikësim. Për këtë arsye, reagimet e shpejta dhe vendimtare janë të domosdoshme për të parandaluar normalizimin e gjuhës së urrejtjes dhe përshkallëzimin e pasojave të saj.

Përgjegjësia për të adresuar gjuhën e urrejtjes në muret publike nuk i takon vetëm një grupi të caktuar. Është e rëndësishme që autoritetet lokale, organizatat komunitare dhe qytetarët e zakonshëm të bashkëpunojnë për të ruajtur integritetin e hapësirave publike. Heqja e grafiteve, ngjitëseve ose posterave me përmbajtje urrejtjeje dhe zëvendësimi i tyre me mesazhe pozitive dhe gjithëpërfshirëse dërgon një sinjal të fortë se një sjellje e tillë nuk tolerohet. Kjo jo vetëm që rikthen mjedisin fizik, por gjithashtu komunikon angazhimin e komunitetit për respektin, përfshirjen dhe dinjitetin e çdo personi.

Raste kur komunitetet reagojnë ndaj gjuhës së urrejtjes mund të gjenden në mbarë Evropën dhe jo vetëm.

Një shembull i tillë është rasti i Swindon-it, ku komuniteti reagoi duke mos pranuar grafitet me përmbajtje urrejtjeje në zonën e tyre. Znj. Begum, e cila është gjithashtu këshilltare lokale, tha se grafitet e urrejtjes “janë një mënyrë për të krijuar frikë te njerëzit” dhe se kur i sheh ato, “nuk e di se çfarë lloj urrejtjeje fshihet pas tyre”. Ajo shtoi: “Ndjej se është detyra ime të largoj çdo formë urrejtjeje që synon të na përçajë.”

Figure 2 -Taken from the BBC Article which shows Rhys Williams, an activist for Swindon Stand Up to Racism who organised the clean-up⁶

Si një myslimane britanike, znj. Begum tha se identiteti i saj britanik u vu në dyshim gjatë një proteste kundër azilkërkuesve në qytet, ku ajo mori pjesë në një kundërprotestë. Ajo deklaroi: “Kjo është e vetmja shtëpi që njoh dhe do të bëj gjithçka që mundem për ta mbrojtur atë dhe njerëzit që jetojnë në të.” (Morgan, 2025)

Për më tepër, fushatat edukative dhe diskutimet publike luajnë një rol jetik në ndihmën që u jepet njerëzve për të kuptuar efektet e dëmshme të gjuhës së urrejtjes dhe për t’i fuqizuar ata që të reagojnë në mënyrë efektive ndaj saj. Shkollat, grupet rinore dhe shoqatat e lagjeve mund të organizojnë workshop-e ose takime ku pjesëmarrësit diskutojnë rëndësinë e tolerancës, barazisë dhe komunikimit të respektueshëm. Duke nxitur dialogun e hapur, komunitetet mund të ndërtojnë rezistencë më të madhe ndaj urrejtjes dhe të forcojnë lidhjet ndërmjet anëtarëve të tyre.

Raportimi i rasteve të gjuhës së urrejtjes dhe mbështetja e personave të prekur prej saj janë veprime të tjera të rëndësishme që individët mund të ndërmarrin. Kur dëshmitarët reagojnë ose njoftojnë autoritetet përkatëse, kjo demonstroi përgjegjësi kolektive dhe kujdes për mirëqenien e të gjithë anëtarëve të shoqërisë. Inkurajimi i njerëzve për të qenë vigjilentë dhe proaktivë në eaginim ndaj gjuhës së urrejtjes ndihmon që

Figure 3 - Taken from HuffPost News - Irmela Mensah-Schramm paints over Nazi symbol on a recycling bin in Berlin's Lichtenberg. John Macdougall via Getty Images

hapësirat publike të mbeten mikpritëse, të sigurt dhe gjithëpërfshirëse për të gjithë.

Një shembull i tillë është ai i Irmela Schramm, 70 vjeçe, e cila pikturon zemra mbi grafitet neo-naziste dhe raciste në Berlin. Schramm, e cila e përshkruan veten si një “polit-putze” ose pastruese politike”, e ka kryer këtë aktivitet për 30 vjet. Ajo vlerëson se ka hequr ose mbuluar me bojë më shumë se 130,000 shenja dhe ngjitëse me përmbajtje urrejtjeje – dhe disponon dokumentacion që e mbështet këtë pretendim (Wanshel, 2016).

Në fund të fundit, mbrojtja e mureve publike nga gjuha e urrejtjes nuk ka të bëjë vetëm me largimin e fjalëve ose simboleve të dëmshme – ajo ka të bëjë me mbrojtjen e vlerave themelore të respektit, barazisë dhe dialogut të hapur.

Duke u bashkuar për të kundërshtuar urrejtjen dhe për të promovuar mirëkuptimin, komunitetet mund të krijojnë hapësira publike që janë të sigurt dhe mikpritëse për të gjithë. Ky angazhim është i domosdoshëm për të ruajtur kohezionin shoqëror dhe për të garantuar që hapësirat publike të mbeten vende ku të gjithë individët, pavarësisht prejardhjes ose bindjeve të tyre, mund të marrin pjesë dhe të ndihen të respektuar.

Si përfundim, muret në hapësirat publike kanë një ndikim të thellë në atmosferën dhe identitetin e një qyteti. Keqpërdorimi i tyre për të promovuar urrejtjen duhet të përballet me reagime të forta dhe të bashkuara, të cilat vendosin në qendër vlerat e diversitetit dhe respektit të ndërsjellë. Çdo person ka një rol për të luajtur në kundërshtimin e gjuhës së urrejtjes, në mbështetjen e viktimave dhe në kontributin ndaj përpjekjeve të vazhdueshme për ndërtimin e komuniteteve paqësore dhe gjithëpërfshirëse.

Është shumë e rëndësishme të theksohet se reagimi ndaj gjuhës së urrejtjes luan një rol jetik në reduktimin e efekteve të saj negative. Kur individët ose grupet ngrihen aktivisht kundër fjalëve ose veprimeve të urrejtjes, ata dërgojnë një mesazh të fortë se një sjellje e tillë nuk do të pranohet dhe nuk do të tolerohet në komunitet. Ky lloj reagimi mbron personat që janë objekt i sulmeve dhe tregon mbështetje për drejtësinë, përfshirjen dhe respektin ndaj të gjithë individëve. Duke refuzuar ta injorojë gjuhën e urrejtjes, komuniteti demonstroi përkushtimin e tij për të krijuar dhe ruajtur një atmosferë të sigurt dhe mikpritëse për të gjithë, pavarësisht prejardhjes ose bindjeve të tyre.

Fuqia e Ndërprerjes Vizuale

Ndërprerja vizuale (visual interruption) është një nga format më të shpejta dhe më të aksesueshme të counter-speech që komunitetet kanë në dispozicion. Në vend që të presin proceset zyrtare ose reagimet institucionale, të cilat shpesh mund të vonohen për shkak të procedurave burokratike, ndërprerja vizuale u jep mundësi individëve dhe grupeve të sfidojnë dhe kundërshtojnë drejtpërdrejt gjuhën e urrejtjes duke transformuar hapësirën publike që ajo zë. Kur një simbol ose slogan urrejtjeje mbulohet, transformohet ose riformulohet përmes artit, ndryshon vetë mesazhi – jo vetëm për personat që ishin objektivi fillestar i tij, por edhe për çdo person që kalon pranë. Një ndërhyrje e tillë mund të zëvendësojë frikën dhe përjashtimin me mesazhe respekti, solidariteti dhe përfshirjeje. Ky seksion eksploron se çfarë do të thotë ndërprerja vizuale, pse funksionon dhe si mund të përdoret në mënyrë të përgjegjshme si një mjet për ndryshim shoqëror. Megjithatë, kjo nuk do të thotë se këshillohet shmangia e procedurave të duhura kur hasen simbole, gjuhë ose mesazhe urrejtjeje në hapësirat publike. Autoritetet përkatëse duhet gjithmonë të informohen dhe hapat e nevojshëm duhet të ndiqen, pasi në të kundërt mund të ekzistojë rreziku i gjobave ose edhe i pasojave më serioze ligjore. Përgjatë këtij seksioni do të shqyrtojmë kuptimin e ndërprerjes vizuale, arsyet pse ajo është efektive dhe mënyrat se si mund të përdoret me përgjegjësi si një mjet për promovimin e ndryshimit pozitiv në shoqëri.

ÇFARË ËSHTË NDËRPRERJA VIZUALE?

Në lidhje me ekzistencën e një përkufizimi zyrtar për termin ndërprerje vizuale (visual interruption), sipas kërkimit tonë, nuk ekziston një përkufizim specifik në vetvete. Për sa i përket mënyrës se si ne e perceptojmë dhe e përdorim ndërprerjen vizuale, do t'i referohemi asaj si përdorimi i qëllimshëm i imazheve, muraleve, ngjitëseve, bojës ose mjeteve të tjera vizuale apo formave të artit krijues që synojnë të ndërpresin, neutralizojnë ose kundërshtojnë gjuhën e urrejtjes të shfaqur në hapësirat publike.

Ndryshe nga kundër-fjala verbale (counter-speech) – debatet, deklaratat ose reagimet në rrjetet sociale – ndërprerja vizuale vepron drejtpërdrejt mbi mjedisin fizik. Ajo e heq ose e transformon mesazhin e urrejtjes në burimin e tij, pikërisht në vendin ku ai ishte menduar të shkaktonte dëm. Kjo qasje merr formë të ndryshme. Ajo mund të jetë aq e thjeshtë sa mbulimi me bojë i një slogani racist me një ngjyrë të vetme, ose aq e sofistikuar sa porositja e një murali në shkallë të gjerë që transformon një mur të tërë në një deklaratë për përfshirjen dhe krenarinë e komunitetit.

Fushatat me ngjitëse, posterat e ngjitur me pastë (wheatpaste posters) dhe mbivendosjet artistike janë të gjitha shembuj të ndërprerjes vizuale në praktikë. Për më tepër, logjika bazë e këtij mesazhi është se përmbajtjes fillestare të urrejtjes i mohohet platforma e saj dhe diçka e re, vizualisht e këndshme, zë vendin e saj.

PSE ËSHTË NDËRPRERJA VIZUALE NJË METODË EFEKTIVE?

The effectiveness of visual interruption is rooted PSE ËSHTË NDËRPRERJA VIZUALE NJË METODË EFEKTIVE?

Efektiviteti i ndërprerjes vizuale buron nga psikologjia e hapësirës publike dhe nga mënyra se si funksionojnë mesazhet e urrejtjes. Gjuha e urrejtjes në mjediset fizike është veçanërisht e dëmshme pikërisht sepse është e vazhdueshme dhe e pashmangshme – ndryshe nga përmbajtja online, e cila mund të fshihet ose të raportohet, një simbol i pikturuar në një mur përballet me njerëzit çdo ditë derisa të trajtohet fizikisht. Ndërprerja vizuale i përgjigjet drejtpërdrejt kësaj vazhdimësie.

Pse është efektive ndërprerja vizuale:

- Shikueshmëria: Një mur i transformuar shihet nga qindra ose mijëra njerëz që kalojnë pranë tij çdo ditë, gjë që e bën kundër-fjalën (counter-speech) ose kundër-narrativën shumë publike. Ajo i jep kundër-fjalës edhe më shumë shikueshmëri, veçanërisht nëse kalimtarët janë të vetëdijshëm se ajo ka mbuluar gjuhë urrejtjeje dhe/ose simbole urrejtjeje.
- Komuniteti në veprim: Ajo u jep mundësi komuniteteve të organizohen dhe të reagojnë publikisht. Veprimi i mbulimit me bojë i një mesazhi urrejtjeje së bashku forcon lidhjet mes njerëzve dhe sinjalizon një angazhim kolektiv për përfshirjen dhe respektin.
- Normalizimi i parandalimit: Kur gjuha e urrejtjes dhe/ose simbolet e urrejtjes mbulohen ose kundërshtohen shpejt, kjo dërgon një mesazh të qartë për komunitetin – dhe për personat që krijojnë mesazhe apo simbole urrejtjeje – se përmbajtje të tilla nuk do të tolerohen dhe nuk do të injorohen.

FORMAT E NDËRPRERJES VIZUALE

Projektet komunitare të muraleve janë ndër format më të fuqishme të ndërprerjes vizuale. Duke zëvendësuar një sipërfaqe të mbushur me mesazhe urrejtjeje me art që feston diversitetin, kulturën lokale ose vlerat universale, këto projekte bëjnë më shumë sesa thjesht të fshijnë dëmin – ato krijojnë diçka kuptimplotë në vend të tij.

Muralet i ftojnë njerëzit të ndalojnë për një moment, të reflektojnë dhe të ndiejnë krenari për hapësirën e tyre të përbashkët. Ato dërgojnë një mesazh të qartë se komuniteti nuk përcaktohet nga zërat e urrejtjes, por nga kreativiteti, solidariteti dhe qëndrueshmëria e njerëzve të tij.

Ndërhyrjet në shkallë më të vogël – si mbulimi i fyerjeve individuale me zemra të pikturuara, lule ose fjalë pozitive – mund të jenë po aq efektive. Këto veprime, të quajtura ndonjëherë “mbipikturim” (overpainting) ose “bllokim” (jamming), kërkojnë burime minimale dhe mund të realizohen nga individë të vetëm. Irmela Mensah-Schramm, një aktiviste gjermane që ka mbipikturuar grafite neo-naziste dhe raciste në Berlin për më shumë se 30 vjet, është një shembull i njohur i kësaj qasjeje. Duke zëvendësuar urrejtjen me gjeste të thjeshta dhe njerëzore – një zemër të pikturuar, një fjalë mirëseardhjeje – ajo ka transformuar më shumë se 130,000 mesazhe urrejtjeje në të gjithë qytetin.

Fushatat me ngjitëse dhe postera ofrojnë një tjetër mënyrë të aksesueshme për t’u angazhuar në ndërprerjen vizuale. Organizatat e bazuara në komunitet shpesh krijojnë counter-stickers të projektuara për t’u vendosur mbi materiale me përmbajtje urrejtjeje ose për t’u shfaqur në hapësira publike si shprehje solidariteti. Këto fushata mund të përhapen shpejt dhe të gjenerojnë ndërgjegjësim më të gjerë publik, duke lidhur veprimet lokale me lëvizje më të gjera shoqërore.

PARIME PËR VEPRIM TË PËRGJEGJSHËM

Ndërsa ndërprerja vizuale është një mjet i fuqishëm, ajo duhet të realizohet duke pasur parasysh si konsideratat ligjore, ashtu edhe ato etike. Kur është e mundur, individët dhe grupet duhet të kërkojnë leje nga pronarët e pronës ose të koordinohen me autoritetet lokale. Veprimi në mënyrë transparente – dhe dokumentimi i veprimeve të ndërmarra – mund të forcojë legjitimitetin e ndërhyrjes dhe ta bëjë më të lehtë organizimin e përpjekjeve të mëtejshme. Bashkëpunimi me organizata lokale, shkolla ose grupe rinore gjithashtu shumëfishon shtrirjen dhe ndikimin e çdo veprimi vizual kundër gjuhës së urrejtjes.

Është gjithashtu e rëndësishme që ndërprerja vizuale të shihet si pjesë e një strategjie më të gjerë dhe jo si një zgjidhje e vetme. Heqja ose transformimi i një imazhi urrejtjeje nuk adreson automatikisht qëndrimet që qëndrojnë pas tij. Veprimi vizual kundër gjuhës së urrejtjes është më efektiv kur kombinohet me edukimin, dialogun komunitar dhe mbështetjen e vazhdueshme për personat që kanë qenë objekt i saj. Qëllimi nuk është vetëm të ndryshohet muri, por të ndryshohet kultura – të bëhet e qartë se ky komunitet qëndron në mbrojtje të dinjitetit dhe sigurisë së çdo personi që bën pjesë në të.

MESAZHI KRYESOR

Ndërprerja vizuale nuk ka të bëjë vetëm me fshirjen e urrejtjes – ajo ka të bëjë me afirmimin e përkatësisë. Kur komunitetet veprojnë së bashku për të transformuar hapësirat që janë shënjuar nga urrejtja në hapësira dinjiteti dhe mirëseardhjeje, ato tregojnë se hapësira publike i përket të gjithëve. Çdo fyerje e mbuluar dhe çdo mural i pikturuar është një deklaratë: ky komunitet refuzon të përcaktohet nga përçarja.

STUDIOUS

IS

STOP

Wellness

M S T I N T
 U U
 JOB TIP
 Features exist
 CTICE discuss
 an connect
 IN WOMI
 socie
 IRE
 LANE
 HY
 development
 avoid
 RTION
 LARG
 ON servio
 infer
 ROUTE
 ALE
 go
 family
 RUS
 SH

Kush, Çfarë, Ku dhe Si

Një Histori e Shkurtër e Aktivizmit

Aktivizmi nuk ka qenë kurrë vetëm për protesta apo fjalime publike. Ai ka qenë gjithmonë i lidhur me komunikimin dhe me kërkimin e mënyrave për të shprehur ide, për të sfiduar padrejtësitë dhe për të arritur te njerëzit në mënyra kuptimplota. Shumë kohë përpara internetit dhe rrjeteve sociale, njerëzit gjenin metoda krijuese për ta bërë zërin e tyre të dëgjohej. Arti ka luajtur një rol qendror në këtë proces, sepse ai ka fuqinë të komunikojë drejtpërdrejt me emocionet, shpesh në mënyrë më efektive sesa vetëm fjalët.

Një imazh i fuqishëm ose një mesazh i thjeshtë i vendosur në vendin e duhur mund të mbetet në mendjen e dikujt për një kohë të gjatë. Ai mund të frymëzojë pyetje, të nxisë biseda dhe ndonjëherë edhe t'i shtyjë njerëzit të veprojnë. Për këtë arsye, kreativiteti u bë një nga mjetet më të rëndësishme për aktivistët në periudha të ndryshme të historisë. Ndërsa teknologjia dhe shoqëria evoluon, evoluon edhe mënyrat se si njerëzit shprehin idetë e tyre. Megjithatë, qëllimi mbeti i njëjtë: të ndërgjegjësojnë njerëzit, të sfidojnë atë që konsiderohet e pranueshme dhe të imagjinojnë diçka më të mirë. Ky kapitull tregon se si breza të ndryshëm kanë përdorur mjetet që kishin në dispozicion për të krijuar ndryshim, nga materialet e shtypura te arti i rrugës dhe platformat digjitale.

Figure 4 - © John Englart via Wikimedia & Creative Commons

NGA PAMFLETET TE POSTERAT

Në shekujt e mëparshëm, kur kanalet e komunikimit ishin të kufizuara dhe shpesh të kontrolluara, një nga mënyrat kryesore përmes së

cilës njerëzit shpërndanin idetë e tyre ishte përdorimi i pamfleteve. Këto ishin tekste të vogla të shtypura që mund të prodhoheshin me kosto relativisht të ulët dhe të shpërndaheshin në hapësira publike si rrugë, tregje ose tubime. Për shkak se ishin të aksesueshme, pamfletet u jepnin individëve dhe grupeve më të vogla mundësinë të shprehnin opinione që jo gjithmonë mbështeteshin nga ata që ishin në pushtet.

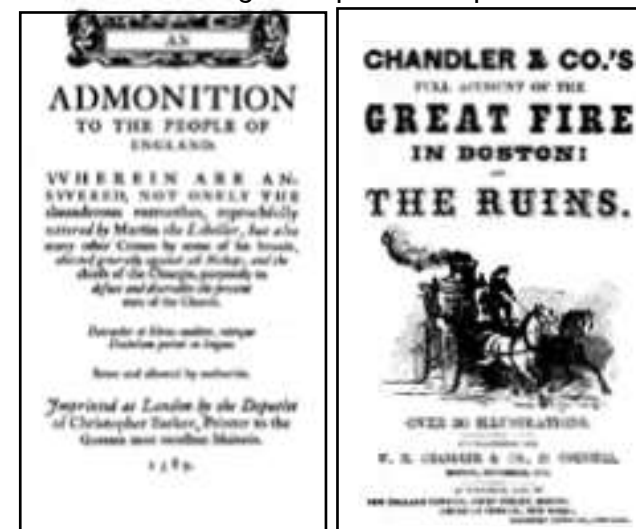

Figure 5 - Frontispiece, An Admonition to the People of England (London, 1589); Pamphlet Great Fire in Boston! and the Ruins. Over 30 Illustrations . November 1872

Pamfletet luajtën një rol të rëndësishëm gjatë ngjarjeve të mëdha historike, si revolucionet dhe reformat politike. Ato ndihmuan në përhapjen e ideve të reja, vënie në pikëpyetje të autoritetit dhe lidhjen e njerëzve që ndanin bindje të ngjashme. Në shumë mënyra, ato krijuan një formë të hershme të dialogut publik jashtë sistemeve zyrtare. Megjithatë, ato kërkonin kohë dhe vëmendje për t'u lexuar, gjë që kufizonte shpejtësinë me të cilën mesazhet mund të arrinin te audiencia më e gjerë.

Ndërsa shoqëritë u bënë më urbane dhe ritmi i jetës u përshpejtua, u rrit nevoja për forma komunikimi më të shpejta dhe më të dukshme. Me përmirësimin e teknologjisë së shtypit, pamfletet gradualisht evoluon në postera. Ndryshe nga pamfletet, posterat nuk kërkonin që njerëzit të ndaleshin për të lexuar tekste të gjata. Ato kombinonin mesazhe të shkurtra me elemente të fuqishme vizuale, duke i bërë të lehta për t'u kuptuar me një shikim të vetëm. Deri në shekullin e njëzetë, posterat ishin bërë një nga mjetet më efektive të aktivizmit.

Qytetet u shndërruan në hapësira komunikimi, ku muret dhe zonat publike përdorshin për të shpërndarë mesazhe të një numër i madh njerëzish. Një poster i vendosur në vendin e duhur mund të arrinte qindra ose mijëra shikues brenda një dite të vetme, duke e bërë atë një mjet të fuqishëm për rritjen e ndërgjegjësimit dhe mobilizimin e njerëzve për veprim.

Figure 6 - 1943 Rosie the Riveter - We Can Do It! - Poster created by J. Howard Miller for the Westinghouse Electric & Manufacturing Company.

Ajo që i bënte posterat kaq të fuqishëm ishte thjeshtësia e tyre. Një imazh i fortë dhe një slogan i qartë mund të komunikojnë një mesazh menjëherë dhe të linin një përshtypje të qëndrueshme. Aktivistët filluan të kuptonin se vetë dizajni luan një rol kyç në komunikim. Mënyra se si duket diçka mund të jetë po aq e rëndësishme sa ajo që thotë. Posterat u përdorën nga shumë lëvizje të ndryshme, duke trajtuar çështje si të drejtat e punëtorëve, barazia gjinore, mbrojtja e mjedisit dhe shëndeti publik. Me zgjerimin e përdorimit të tyre, artistët dhe aktivistët filluan të bashkëpunonin, duke krijuar kolektive që prodhonin postera në mënyrë të përbashkët.

Këto grupe shpesh vepronin në mënyrë të pavarur, gjë që u lejonte të eksperimentonin me stile të ndryshme dhe të shprehnin idetë e tyre lirisht.

Figure 7 - "The Pregnant Man" - Ogilvy Group Advertising

Me kalimin e kohës, posterat u bënë më shumë sesa thjesht mjete për shpërndarjen e informacionit. Ata u shndërruan në simbole të rezistencës dhe identitetit kolektiv. Edhe sot, ndikimi i posterave është ende i pranishëm. Gjuha e tyre vizuale vazhdon të jetojë në artin e rrugës, fushatat digjitale dhe rrjetet sociale. Kalimi nga pamfletet të posterat tregon se si aktivizmi u përshtat për të arritur të njërit në mënyrë më efektive, duke ruajtur të njëjtin qëllim: rritjen e ndërgjegjësimit dhe frymëzimin e ndryshimit.

VIZUALET E LËVIZJES PËR TË DREJTAT CIVILE

Gjatë mesit të shekullit të njëzetë, Lëvizja për të Drejtat Civile tregoi se sa i fuqishëm mund të jetë komunikimi vizual në formësimin e opinionit publik. Kjo lëvizje, e përqendruar në dhënien fund

të ndarjes racore dhe diskriminimit, u mbështet jo vetëm te protestat dhe fjalimet e organizuara, por edhe te imazhet e forta dhe të paharrueshme që e bënë padrejtësinë të dukshme për një audiencë më të gjerë.

Figure 8 - Free Wally Nelson - Circa 1965: Americans demand racial equality on a civil rights demonstration.

Fotografite luajtën një rol vendimtar në këtë proces. Imazhet e protestuesve paqësorë që përballeshin me dhunë u shpërndanë gjerësisht përmes gazetave dhe televizionit, duke u mundësuar njerëzve që nuk ishin të përfshirë drejtpërdrejt të shihnin realitetin e situatës. Këto pamje krijuan reagime të forta emocionale dhe e bënë të vështirë që shoqëria të injoronte atë që po ndodhte. Ato ndihmuan në ndryshimin e perceptimeve dhe sollën vëmendje ndërkombëtare ndaj lëvizjes.

Në të njëjtën kohë, mesazhet e thjeshta vizuale u bënë një pjesë kyçe e protestave. Pankartat e mbajtura nga demonstruesit shpesh përdornin deklaratat të shkurtra dhe të drejtpërdrejta që shprehnin dinjitet, identitet dhe rezistencë. Krahas tyre, muret dhe hapësirat publike filluan të përdoren më aktivisht. Format e hershme të mesazheve të spërkatura me bojë dhe sloganet e pikturuara me dorë u shfaqën në disa qytete, duke u mundësuar aktivistëve të komunikojnë drejtpërdrejt në mjediset urbane pa u mbështetur te ngjarjet e organizuara.

Artistët dhe dizajnerët kontribuan duke krijuar postera dhe materiale vizuale që mbështesnin lëvizjen, por këto shpesh plotësoheshin nga

metoda më spontane, si shkrimi i mesazheve në mure ose krijimi i simboleve të shpejta vizuale në hapësirat publike. Këto forma të hershme të shprehjes në rrugë nuk ishin aq të zhvilluara sa grafiti modern, por ato shfaqnin të njëjtën ide: se hapësira publike mund të përdoret për të shpërndarë mesazhe në mënyrë të lirë dhe të dukshme.

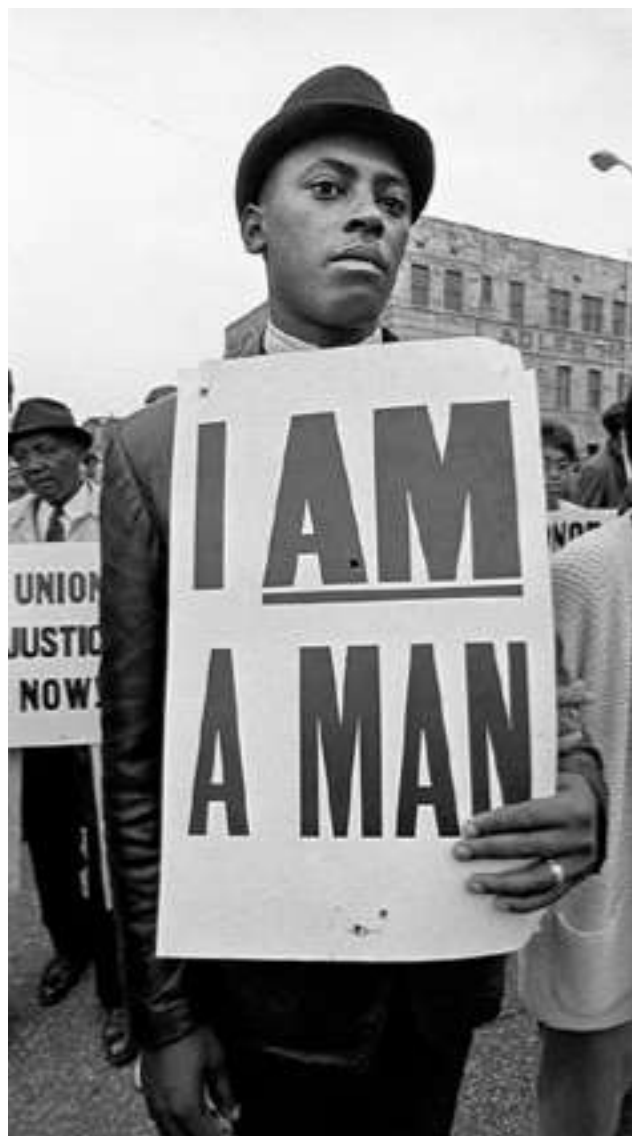

Figure 9 - © Bob Adelman Estate. Mourner with sign at the Dr. Martin Luther King, Jr., memorial service, Memphis, Tennessee, 1968.

Lëvizja për të Drejtat Civile tregoi se shprehja vizuale nuk është thjesht dekorim, por një pjesë qendrore e aktivizmit. Ajo demonstroi se si forma të ndryshme – nga fotografia dhe posterat deri te shenjat e hershme në hapësirat

publike – mund të funksionojnë së bashku për të ndikuar në mënyrën se si njerëzit mendojnë, ndihen dhe reagojnë ndaj çështjeve shoqërore.

Figure 10 - March for Freedom Now! Republican National Convention, Chicago IL. July 1960

PUNK DHE REZISTENCA “BËJE VETË” (DIY)

Në fund të shekullit të njëzetë, një formë e re aktivizmi u shfaq nga kultura rinore, veçanërisht përmes ngritjes së lëvizjes punk. Kjo lëvizje u zhvillua si përgjigje ndaj frustrimeve sociale dhe ekonomike, veçanërisht midis të rinjve që ndiheshin të shkëputur nga sistemet politike dhe kultura dominuese. Një nga idetë themelore të punk-ut ishte se çdokush mund të krijonte dhe të shprehej pa pasur nevojë për leje apo aftësi profesionale. Kjo qasje u bë e njohur si “bëje vetë” (Do It Yourself – DIY) dhe ndryshoi mënyrën se si njerëzit angazhoheshin në aktivizëm dhe kreativitet. Në vend që të mbështeteshin te mediat e konsoliduara, individët filluan të prodhonin përmbajtjen e tyre duke përdorur mjete të thjeshta dhe të aksesueshme.

Figure 11 - A collection of zines and publications from 1980s

Zine-t (publikime të vogla, të krijuara në mënyrë të pavarur) u bënë një pjesë e rëndësishme e kësaj kulture, duke u mundësuar njerëzve të ndanin ide në një mënyrë të drejtpërdrejtë dhe personale. Posterat dhe fletëpalosjet (flyers) u përdorën gjerësisht, por shpesh ato nuk dizajnoheshin sipas standardeve tradicionale. Përkundrazi, ato ishin të papërpunuara, ekspresive dhe të shpejta për t’u prodhuar. E njëjta mënyrë të menduarit u shtri edhe në hapësirat publike, ku bojërat me spërkatje (spray paint), markerët dhe stencils filluan të përdoren gjithnjë e më shpesh.

Stencils u bënë veçanërisht të njohura sepse u lejonin njerëzve të përsërisnin të njëjtin mesazh shpejt në vende të ndryshme. Një dizajn i vetëm mund të shfaqej në të gjithë një qytet, duke krijuar një prani të fortë vizuale. Grafitet dhe tagging u bënë gjithashtu pjesë e kësaj forme shprehjeje, duke i kthyer rrugët në platforma të hapura komunikimi. Ky stil vizual ishte qëllimisht i papërsosur. Ai refuzonte idetë tradicionale të dizajnit dhe fokusohej te autenticiteti dhe energjia. Kombinimi i posterave, stencils, grafitëve dhe materialeve të shtypura sipas filozofisë DIY (Bëje Vetë) krijoi një gjuhë të re vizuale që ishte e menjëhershme dhe e aksesueshme për të gjithë.

Punk-u e bëri aktivizmin më të hapur dhe më pjesëmarrës. Ai tregoi se kreativiteti nuk kërkon mjete të përsosura apo trajnim formal. Ajo që ka

rëndësi është gatishmëria për të shprehur ide dhe për të zënë hapësirë, si në kuptimin fizik ashtu edhe në atë shoqëror.

GRAFITET KUNDËR LUFTËS

Grafiti ka qenë prej kohësh i lidhur me rebelimin, por ai ka luajtur gjithashtu një rol të rëndësishëm në aktivizëm, veçanërisht gjatë periudhave të konfliktit. Kur njerëzit nuk kanë qasje në mediat tradicionale ose ndiejnë se zëri i tyre nuk po dëgjohej, ata shpesh i drejtohen hapësirës publike si një mënyrë për t'u shprehur.

Figure 12 - Graffiti Sign Stop War - Peter Stainer

Gjatë periudhave të luftës, grafiti u bë një mjet i fuqishëm për komunikimin e mesazheve të rezistencës dhe paqes. Sloganet e shkruara me bojë spërkatëse, tag-et e shpejta dhe vizatimet e thjeshta u shfaqën në mure, ura dhe ndërtesa. Këto mesazhe ishin shpesh të shkurtra dhe të drejtpërdrejta, por vendosja e tyre i bënte shumë të dukshme dhe me ndikim. Stencils u bënë një teknikë e rëndësishme në këtë kontekst. Ato u lejonin aktivistëve të krijojnë imazhe të qarta dhe lehtësisht të dallueshme në mënyrë të shpejtë, edhe në situata ku koha dhe siguria ishin të kufizuara. Një stencil mund të ripërdoret shumë herë, duke përhapur të njëjtin mesazh në vende të ndryshme dhe duke e bërë atë më të dukshëm.

Grafiti ka gjithashtu avantazhin e menjëhershëm. Ai mund të krijohet shpejt dhe shpesh në mënyrë anonime, gjë që u lejon individëve të shprehin idetë e tyre lirisht, edhe në mjedise kufizuese. Për shkak se ekziston në

hapësirën publike, ai bëhet pjesë e jetës së përditshme, duke arritur të njerëzit që ndoshta nuk do ta kërkonin në mënyrë aktive këtë lloj përmbajtjeje.

Figure 13 - Vietnamese (1975). Bryant and 24th Street

Me kalimin e kohës, grafiti u zhvillua në forma më komplekse, si muralet dhe arti i detajuar i rrugës. Këto vepra shpesh kombinojnë shprehjen artistike me mesazhe politike, duke i transformuar hapësirat urbane në vende reflektimi dhe dialogu. Grafitet kundër luftës tregojnë se aktivizmi nuk ka gjithmonë nevojë për platforma të organizuara. Një spray bojë, një shabllon (stencil), apo edhe një mesazh i thjeshtë në një mur mund të komunikojë ide të fuqishme dhe të ndikojë në mënyrën se si njerëzit e shohin botën përreth tyre.

AKTIVIZMI DIGJITAL PËRBALLË AKTIVIZMIT FIZIK

Në botën e sotme, aktivizmi ekziston si në hapësirën online, ashtu edhe në atë fizike. Platformat digjitale e kanë bërë më të lehtë shpërndarjen e ideve, rritjen e ndërgjegjësimit dhe lidhjen me njerëz në mbarë botën. Rrjetet sociale u mundësojnë mesazheve të përhapen shpejt, duke arritur shpesh audiencë të mëdha brenda një kohe të shkurtër. Aktivizmi digjital ka hapur mundësi të reja për pjesëmarrje. Njerëzit mund të krijojnë përmbajtje, të shpërndajnë materiale vizuale dhe të mbështesin kauza pa qenë fizikisht të pranishëm. Kjo e ka bërë aktivizmin më të aksesueshëm dhe u ka dhënë zë individëve që mund të mos përfaqësohen në mediat tradicionale. Megjithatë, aktivizmi fizik vazhdon të luajë një rol të rëndësishëm. Arti i rrugës, grafitet, stencils, posterat dhe forma të tjera të shprehjes krijojnë një

prani të dukshme në mjediset reale. Kur njerëzit ndeshen me këto mesazhe në përditshmërinë e tyre, përvoja është më e drejtpërdrejtë dhe më e vështirë për t'u injoruar. Një stencil në një mur ose një vepër grafiti mund të ndërpresë rutinën e përditshme dhe të krijojë një moment reflektimi në një mënyrë që lëvizja e vazhdueshme në internet (scrolling) shpesh nuk mund ta arrijë.

Figure 14 - Graffiti activism symbol

Metodat fizike mbartin gjithashtu një lloj tjetër energjie. Vetë akti i krijimit të diçkaje në hapësirën publike mund të jetë një deklaratë në vetvete. Ai tregon angazhim dhe prani, duke i transformuar vendet e zakonshme në hapësira shprehjeje. Aktivizmi më efektiv sot shpesh kombinon të dyja qasjet. Mjetet digjitale ndihmojnë në përhapjen e mesazheve dhe lidhjen e komuniteteve, ndërsa shprehja fizike përmes posterave, grafitëve dhe stencils krijon një ndikim vizual të qëndrueshëm. Së bashku, ato u mundësojnë ideve të lëvizin ndërmjet hapësirave online dhe offline, duke arritur njerëzit në mënyra të ndryshme. Ky kombinim tregon se, megjithëse mjetet vazhdojnë të evoluojnë, thelbi i aktivizmit mbetet i njëjtë. Ai ka të bëjë me shprehjen, shikueshmërinë dhe përpjekjen për të krijuar ndryshim përmes komunikimit.

Figure 15 - L'arte della ribellione 2020 - Banksy

Një Histori e Shkurtër e Grafitit

Grafiti është një nga format më të vjetra dhe më të vazhdueshme të komunikimit publik njerëzor. Nga shenjat në muret e shpellave deri te sloganet e rezistencës gjatë pushtimit nazist, nga vagonët e pikturuar të metrosë së Nju Jorkut deri te muralet e Belfastit, shkrimet në mure kanë shërbyer vazhdimisht si një mjet për shprehjen e identitetit, protestës, solidaritetit dhe kundërshtimit. Këto pesë momente kyçe në historinë e grafitit dokumentojnë mënyrën se si çdo epokë e ka përcaktuar dhe zgjeruar konceptin e shkrimit në mur.

Figure 16 - Graffiti on Trains in New York City

MBISHKRIMET E LASHTA

Praktika e shënimit të sipërfaqeve publike është po aq e vjetër sa vetë shkrim-leximi. Dëshmitë arkeologjike nga e gjithë bota e lashtë – Egjipti, Greqia dhe Roma – tregojnë se njerëzit e zakonshëm përdornin mure, kolona, enë qeramike dhe fasada ndërtesash për të komunikuar në mënyrë joformale, për të shprehur opinione, për të dokumentuar ngjarje dhe për të treguar praninë e tyre. Njerëzit vizatonin ose shkruanin mesazhe në mure. Këto mesazhe mund të ishin lutje, shaka, opinione politike ose thjesht shënime të përditshme. Pra, që në fillim, grafiti ishte një mënyrë që njerëzit të komunikonin me njëri-tjetrin dhe të ndanin ide në hapësira publike. Një shembull i tillë paraqitet më poshtë, ku janë zbuluar forma të ndryshme grafitesh nga Pompei. Projekti Ancient Graffiti, një burim shkencor dixhital i rishikuar nga kolegët i zhvilluar nga Universiteti Washington & Lee dhe Universiteti Baylor, ka kataloguar dhe dixhitalizuar mbishkrimet e shkruara me dorë të gjetura në Pompei dhe Herculaneum - qytete të ruajtura nga shpërthimi i Vezuvit në vitin 79 të es. Projekti i përkufizon mbishkrimet e lashta si

"mbishkrime të gdhendura ose të gërvishtura në suva muri", që përbëjnë "një degë të veçantë të epigrafisë" e ndryshme nga mbishkrimet zyrtare në gur, pasi ato janë rezultat i veprimeve spontane të njerëzve të zakonshëm. Më shumë se 11,000 shembuj grafitesh janë zbuluar vetëm në Pompei. (The Ancient Graffiti Project, 2014)

Figure 17 - Courtesy of the MIC - Archaeological Park of Pompeii, (Sarah Hucal, 2026)

SHKRIMET POLITIKE NË MURE (SLOGANET E LUFTËS SË DYTË BOTËRORE)

Gjatë Luftës së Dytë Botërore, shkrimet në mure u shndërruan në një mjet thelbësor si për propagandën totalitare, ashtu edhe për rezistencën demokratike. Në Europën e pushtuar nga nazistët, muret u kthyen në terren të kontestuar politik – një fushëbetejë mes forcave pushtuese që kërkonin të impononin dominimin e tyre dhe lëvizjeve civile të rezistencës që afirmonin mbijetesën, identitetin dhe kundërshtimin e tyre.

Figure 18 - Graffiti declaring "Germany is lost". Photograph submitted to Yad Vashem archives by Alexander Bernfas. Photo taken by the article "Expressions of Polish identity in resistance to Nazi occupation"

Kërkimet e mbështetura në arkivat fotografike të Yad Vashem dokumentojnë një prani të gjerë të grafitëve të rezistencës në Poloninë e pushtuar. Slogane të tilla si “Gjermania është e humbur” (Deutschland ist verloren) shkruheshin në gjermanisht pikërisht për të frikësuar forcat pushtuese, ndërsa të tjera – si simboli Kotwica (spiranca) i Shtetit të Nëndheshëm Polak – shërbenin si shenja mobilizuese për rezistencën e organizuar. Sipas kësaj analize akademike, “një pjesë e madhe e betejës për pushtet dhe kontroll zhvillohej në muret e qyteteve. Grafitë të tilla ishin kudo dhe shërbenin ose si kujtesë e shtypjes gjermane, ose si shpresë për rezistencën, dhe asnjëri prej këtyre mesazheve nuk i shërbente nazistëve.”⁸

LËVIZJA E GRAFITIT NË METRONË E NJU JORKUT NË VITET 1960–1970

Figure 19 - Taki 183 - Graffiti writer

Në vitet 1960 dhe 1970, grafiti modern filloi të shfaqej në qytete të mëdha si Nju Jorku. Të rinjtë, veçanërisht ata që nuk kishin mundësi të barabarta në shoqëri, e përdorën grafitin për t’u shprehur dhe për t’u bërë të dukshëm.

Ata shkruanin pseudonimet e tyre (“tags”) në trena dhe ndërtesa, duke u siguruar që zëri i tyre të shihej, edhe nëse jo gjithmonë dëgjohej.

1967 / Filadelfia / Tag-et e hershme të Cornbread shënojnë lindjen e grafitit. Pasi fillimisht shkroi emrin e tij kudo brenda një qendre paraburgimi për të rinj, Cornbread vazhdoi të shkruante edhe pasi u kthye në rrugët e Filadelfias. Për të bërë përshtypje te vajza që pëlqente, ai shkroi emrin e tij përgjatë gjithë itinerarit të autobusit që ajo përdorte. Më pas ai vazhdoi këtë praktikë edhe në linja të tjera

të mëdha autobusësh. Kjo e bëri atë personin e parë që arriti famë në të gjithë qytetin, duke nxitur idenë e “shkruaj emrin tënd kudo për t’u bërë i njohur”. (Blocal & Pope, n.d.)

Figure 20 - Cornbread - Graffiti writer

Fillimisht, shumë njerëz e shihnin grafitin thjesht si vandalizëm, por për shumë të tjerë ai ishte një mënyrë për të shprehur identitetin e tyre dhe për t’u rebeluar kundër rregullave që i konsideronin të padrejta.

Me kalimin e kohës, stilet e grafitit u bënë më krijuese. Artistët filluan të krijonin vepra më të mëdha dhe më shumëgjyreshe, si muralet dhe arti i rrugës, shpesh me mesazhe që lidhen me politikën, shoqërinë ose kulturën. Kjo bëri që grafiti të mos ishte më vetëm një formë e shprehjes personale, por edhe një mënyrë për të ndarë ide dhe opinione me të tjerët. Njerëzit filluan ta përdornin grafitin për të protestuar kundër gjërave me të cilat nuk ishin dakord, si lufta apo racizmi.

Figure 21 - Freedom Graffiti on New York Train

Përfundimisht, grafiti kaloi nga të qenit thjesht një “nënkulturë” në një mënyrë reale për të sjellë ndryshim. Ai u shndërrua në një mjet aktivizmi, duke i ndihmuar njerëzit të mbrojnë dhe të

promovojnë atë në të cilën besojnë. Sot, grafiti përdoret në fushata zyrtare, projekte shkollore dhe iniciativa të artit publik. Qytetet madje ftojnë artistë të pikturojnë murale për të përmirësuar pamjen e lagjeve ose për të përhapur mesazhe pozitive. Megjithatë, ende vazhdon debati mbi atë se çfarë konsiderohet grafiti i ligjshëm dhe çfarë konsiderohet i paligjshëm, dhe disa njerëz shqetësohen se grafiti po përvetësohet gjithnjë e më shumë nga organizata të mëdha.

Ato tashmë janë shndërruar në një formë arti të respektuar gjerësisht përmes “artit të rrugës” (street art), ndërsa lëvizja e metrosë së Nju Jorkut përfaqëson pikën e kthesës që krijoi ndarjen dhe kalimin ndërmjet këtyre dy pozicioneve kulturore.

Mesazhi Kryesor

Lëvizja e Nju Jorkut ishte e pandashme nga kushtet sociale në të cilat u zhvillua: kriza fiskale e viteve 1970, kolapsi i shërbimeve publike, papunësia, segregimi racor dhe braktisja politike e komuniteteve në qendrat urbane. Vagonët e metrosë të mbuluar me ngjyra dhe shkronja të ndërlikuara përfaqësonin njëkohësisht një arritje estetike dhe një protestë politike kundër padukshmërisë shoqërore. Kjo lëvizje vendosi bazat e fjalorit teknik dhe kulturor të grafitit modern – tags, throw-ups, pieces, wildstyle, crews dhe konceptin e “bombing” – të cilat brenda një dekade do të përhapeshin në mbarë botën.

GRAFITI POLITIK EVROPIAN

Kryengritja e majit 1968 e studentëve dhe punëtorëve në Francë – një moment që i transformoi muret e Parisit në atë që njerëzit e quajtën “gazeta e rrugëve” – prodhoi një numër të madh sloganesh në mure që sot njihen si tekste të rëndësishme të opinionit politik. Përmbledhja bashkëkohore e Julien Besançon, *Les murs ont la parole* (“Muret Kanë Fjalën”), e botuar në korrik 1968 – kur boja në mure ishte ende e freskët – konsiderohet burimi kryesor akademik për grafitet e Majit ‘68. Ajo u ribotua nga MIT Press në vitin 2018 me titullin *The Walls Have the Floor*, e përshkruar nga shtëpia botuese si një vepër që kap “spontanitetin përcaktues të ngjarjeve” në një mënyrë që “asnjë histori konvencionale nuk mund ta bëjë.” Sloganet e pikturuara në të gjithë Parisin – “Jini realistë, kërkonte të pamundurën”, “Është e ndaluar të ndalosh”, “Nën kalldrëm është plazhi” – pasqyronin ndikimin e teorisë situacioniste, surrelizmit dhe mendimit anarkist, dhe kuptoheshin si një filozofi politike e shkruar kolektivisht drejtpërdrejt mbi strukturën urbane të qytetit. (Besançon, 1968)

Figure 22 - Rue de Vaugirard, Paris, France, 1968. Henri Cartier-Bresson/Magnum Photos. Taken from *The Walls Have the Floor* - Mural Journal, May ‘68

Pikërisht kjo ishte një nga fillimet e para të përdorimit të grafitit për të përcjellë një mesazh politik në Europë. Për më tepër, qyteti i Stornara-s, në Itali, është një shembull i shkëlqyer se si grafiti përdoret për forma të ndryshme të aktivizmit.

Sipas SWNS, të ardhurat e lidhura me turizmin janë rritur me 25% që nga viti 2020, duke mundësuar hapjen e tetë bizneseve të reja – përfshirë tre bujtina (bed and breakfasts), dy restorante dhe një dyqan materialesh artistike.

“Papritur, filluan të vinin shumë njerëz me kamera dhe guida turistike. M’u desh të mësoja shpejt si të thosha ‘mirë se vini’ në pesë gjuhë të ndryshme,” shpjegoi pronari i kafenesë, Antonio Maglione, në një intervistë për SWNS. “Muralet e shpëtuan biznesin tim, por më shumë se kaq, ato shpëtuan komunitetin tonë.” (Cubbin, 2025)⁹

Figure 23 - Dmitry Vruble mural “My God, Help Me to Survive This Deadly Love” first painted in 1990 on Berlin Wall and restored in 2009 is based on the iconic photograph by Régis Bossu of the Fraternal Kiss in 1979 between Soviet Leader Leonid Brezhnev and East German Leader Erich Honecker

Mesazhi Kryesor

Grafiti politik evropian ka zhvilluar kështu dy drejtime të ndërthurura: një traditë të sloganizmit politik radikal, e rrënjësuar në ngjarjet e vitit 1968 dhe në lëvizjet kundër autoritarizmit; dhe një traditë estetike pas viteve 1980, e ndikuar nga kultura hip-hop e Nju Jorkut, e cila në vetvete mbartte përmbajtje politike si një formë shprehjeje e të rinjve të marginalizuar në zonat urbane.

KOMUNIKIMI VIZUAL GJATË LUFTËS

Komunikimi vizual gjatë periudhave të konfliktit shpesh merr role që shkojnë përtej qëllimeve komerciale ose estetike. Posterat, grafitet, kartolinat dhe materiale të tjera të shtypura bëhen mjete për shprehjen e opinioneve politike, dokumentimin e realitetit dhe komunikimin me audienat lokale dhe ndërkombëtare. Në këto kontekste, dizajni funksionon si një formë dëshmie vizuale, e aftë të pasqyrojë atmosferën, emocionet dhe kushtet shoqërore të një momenti të caktuar historik.

Një nga shembujt më të rëndësishëm të kësaj qasjeje u shfaq gjatë Rrethimit të Sarajevës, përmes punës së studios së dizajnit TRIO, e themeluar nga Dalida Hadžihalilović, Bojan Hadžihalilović dhe Lejla Mulabegović Hatt. E njohur tashmë në skenën e dizajnit jugosllav para luftës, TRIO fitoi njohje ndërkombëtare për serinë e saj Greetings from Sarajevo 1993, e cila përdori dizajnin grafik si një formë komunikimi me botën e jashtme.

Figure 24 - Greetings from Sarajevo 1993 by Trio

Seria përbëhet nga postera dhe kartolina që riinterpretimin reklama të njohura globalisht, imazhe filmash dhe referenca të kulturës popullore përmes prizmit të realitetit të Sarajevës në kohë lufte. Veprat kombinonin ironinë, përvetësimin (appropriation) dhe simbolizmin e fortë vizual për të krijuar mesazhe të angazhuara politikisht, të cilat ishin njëkohësisht kritike, emocionale dhe lehtësisht të kujtueshme nga ana vizuale.

MESAZHET NË MURE NË SHOQËRITË POST KONFLIKTUALE

Në shoqëritë që dalin nga konflikte të dhunshme, grafitet dhe muralet luajnë role të ndryshme nga ato të shprehjes politike në kohë paqjeje. Ato zakonisht shërbejnë për të ruajtur kujtesën e dhunës, për të afirmuar identitetin e grupit dhe përkatësinë territoriale, si dhe për të komunikuar me komunitete që nuk u besojnë ose nuk kanë qasje në kanalet institucionale.

Figure 25 - Mural of George Floyd. From the Article "Why have murals been used in social and political movements?"

Në këto kontekste, mesazhet në mure bëhen një mjet vizual për të rrëfyer traumën kolektive dhe për të ruajtur kujtesën e ngjarjeve të rëndësishme, si ato tragjike ashtu edhe ato transformuese. Muralet dhe grafitet mund të përkujtojnë viktimat, të shënojnë data kyçe ose t'u referohen figurave të rëndësishme të konfliktit, duke siguruar që historitë dhe sakrificat e së kaluarës të mbeten të dukshme në ndërgjegjen publike.

Figure 26 - Two women in national colors of Ukraine and Russia hugging with the word Mir/Peace, Rome, Italy

Për më tepër, vetë akti i pikturimit në mure të kontestuara ose me ngarkesë të fortë simbolike mund të shërbejë si një deklaratë e pranisë dhe qëndrueshmërisë së komuniteteve që përpiqen të rimarrin hapësirën ose të negociojnë vendin e tyre në një shoqëri të ndarë.

Në situatat post konfliktuale, këto deklarata vizuale bëhen gjithashtu mjete për dialog dhe, në disa raste, për pajtim. Artistë ndërkombëtarë dhe lokalë mund të bashkëpunojnë në krijimin e muraleve të reja për të promovuar tema si uniteti, paqja dhe bashkëjetesa, duke u përpjekur të nxisin narrativa të reja dhe të riimagjinojnë të ardhme të përbashkëta. Megjithatë, tensioni ndërmjet kujtimeve konkurruese dhe procesi i vazhdueshëm i negociimit të identitetit do të thotë se grafitet dhe muralet mbeten të kontestuara, të afta të rindezin ndarje të vjetra po aq sa të promovojnë shërimin dhe pajtimin.

Figure 27 - The Coexist symbol created by Polish, Warsaw-based graphic designer Piotr Młodożeniec

Në fund të fundit, mesazhet në mure në shoqëritë post konfliktuale nuk janë thjesht dekorative apo artistike – ato përbëjnë një pjesë thelbësore të peizazhit shoqëror dhe politik, duke ndikuar në mënyrën se si komunitetet kujtojnë të kaluarën, komunikojnë me njëri-tjetrin dhe imagjinojnë të ardhmen e tyre të përbashkët.

Çfarë është Grafiti?

Fjala grafiti rrjedh nga fjala italiane graffiare¹¹ – që do të thotë të gërvishtësh – e cila vetë e ka origjinën nga fjala greke graphein (të shkruash, të vizatosh ose të gërvishtësh). Në kuptimin e saj më të gjerë akademik, grafiti i referohet të gjitha mbishkrimeve joformale të krijuara mbi sipërfaqe në një kontekst publik ose gjysmëpublik, pa autorizim zyrtar dhe zakonisht të realizuara me dorë. Ky është përkufizimi i përdorur në epigrafi – disiplina akademike që studion mbishkrimet – ku grafitet klasifikohen si një nënkategori e praktikës epigrafike joformale, e dalluar nga mbishkrimet zyrtare të porositura për shkak të spontanitetit, natyrës së tyre joformale dhe, shpesh, autorësisë anonime. (Chloé Ragazzoli, 2018)¹²

Ne do ta analizojmë grafitin përmes dy llojeve të përkufizimeve:

- Përkufizimi Epigrafik – Grafiti si çdo mbishkrim joformal i shkruar me dorë mbi një sipërfaqe, duke përfshirë shembujt e lashtë dhe para-modernë. Ky është përkufizimi që përdoret në arkeologji, epigrafi dhe studimet historike.
- Përkufizimi Bashkëkohor Urban – Grafiti si tradita e shkrimit me bojë spërkatëse (spray paint) dhe markerë, e cila u shfaq në Nju Jork dhe Filadelfia në fund të viteve 1960, e lidhur me kulturën hip-hop, tagging dhe zhvillimin e stilit të shkrimit të njohur si “wildstyle”.

Mesazhet Kryesore

Për qëllimet e këtij udhëzuesi, ne do t'i referohemi grafitit si një shenjim vizual i aplikuar në sipërfaqe të aksesueshme për publikun, që varion nga tag-et e thjeshta me emra deri te veprat figurative të ndërlikuara, dhe që funksionon njëkohësisht si formë e shprehjes personale, praktikë nënkulturore, pretendim territorial dhe mjet komunikimi politik.

DALLIMET MIDIS GRAFITIT, STREET ART, MURALEVE, PASTE-UP DHE STICKERS

Po aq sa është e vështirë të përkufizohet grafiti, po aq e vështirë është edhe përcaktimi i termave street art, mural, paste-up dhe sticker, pasi kuptimi i tyre ndryshon në varësi të kontekstit në të cilin përdoren. Dallimet ndërmjet tyre mund të

analizohen përmes katër elementeve kryesore: karakteristikat kryesore, qëllimi parësor, statusi ligjor dhe mediumi/mjeti i përdorur.

GRAFITI

Grafiti është një formë e shprehjes vizuale urbane e bazuar në tags, throw-ups, shkronjat wildstyle dhe bombing, shpesh e përqendruar te identiteti individual ose i grupit (crew) dhe te kodet nënkulturore. Qëllimi i tij kryesor është njohja nga bashkëmoshatarët, shënjimi territorial dhe afirmimi i pranisë në hapësirën publike, duke funksionuar si një formë e markimit gueril të rrugës (guerrilla street branding). Zakonisht i krijuar shpejt me spray dhe markerë, grafiti është më së shumti i paautorizuar dhe ekziston në një hapësirë ndërmjet artit të toleruar dhe vandalizmit të kriminalizuar.

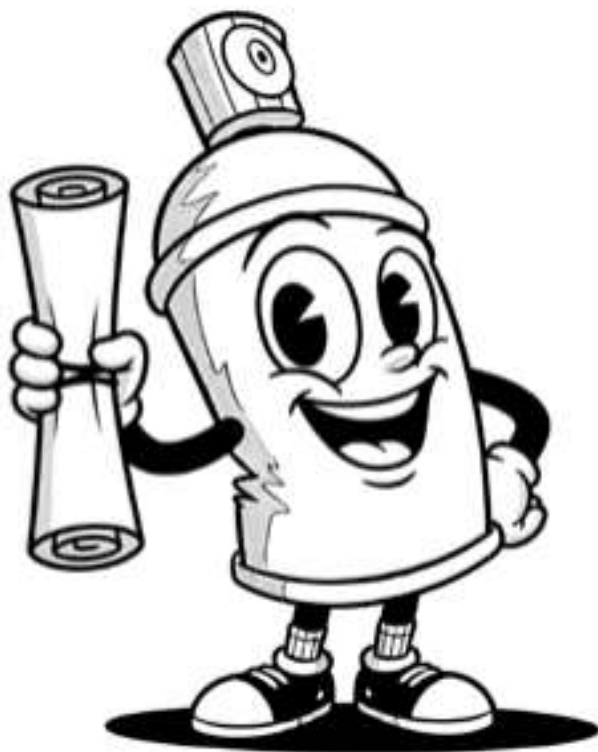
Figure 28 - Cope2 graffiti piece on a subway train

STREET ART

Street art është një formë publike e shprehjes vizuale që përdor stencils, paste-ups, instalacione dhe imazhe të pikturuara për të komunikuar me një audiencë të gjerë. Ndryshe nga fokusi nënkulturore i grafitit, ai shpesh trajton çështje shoqërore dhe synon të transformojë hapësirën publike. Ai ekziston ndërmjet paligjshmërisë dhe pranimi institucional, duke qenë në disa raste i toleruar ose i porositur zyrtarisht.

Figure 29 - Stencil street art by Banksy

MURALET

Muralet janë piktura figurative ose dekorative në shkallë të gjerë, të krijuara për një vend specifik dhe të integruara vizualisht me arkitekturën dhe hapësirën publike. Qëllimi i tyre është përkujtimi, zbukurimi, përfaqësimi kulturor dhe shprehja e komunitetit. Ndryshe nga grafiti dhe një pjesë e madhe e street art, muralet zakonisht porositen, autorizohen ligjërisht dhe realizohen përmes një procesi më të gjatë krijimi, duke përdorur bojëra akrilike, rulë, furça, skela ose platforma ngritëse.

Figure 30 - MenaceResa's 'Rise Above' Richmond Virginia

PASTE-UP (WHEATPASTE)

Paste-up, ose wheatpaste art, janë postera të realizuar në letër që ngjiten në sipërfaqe publike duke përdorur një ngjitës të përgatitur nga pëzierja e miellit dhe ujit. Të përdorura shpesh për aktivizëm politik dhe komunikim të shpejtë, ato u mundësojnë artistëve të shpërndajnë me shpejtësi materiale vizuale në format të madh në hapësirat urbane. Zakonisht të konsideruara si një formë e street art, paste-ups janë zakonisht të paautorizuara dhe mund të vendosen lehtësisht në hapësira publike.

Figure 31 - Wheatpaste illustration by Swoon

STICKER-AT

Stickers janë etiketa të vogla ngjitëse që mund të jenë të printuara paraprakisht ose të vizatuara me dorë, duke i bërë ato të lehta për t'u transportuar, riprodhuar dhe shpërndarë në hapësirën publike. Ato përdoren shpesh për promovimin e emrave (name propagation), mesazhe politike dhe komunikim aktivist, duke funksionuar si një formë e shpejtë dhe e aksesueshme e ndërhyrjes në hapësirën publike. Zakonisht të paautorizuara, por me rrezik relativisht të ulët, stickers vendosen zakonisht me dorë në sipërfaqe urbane.

Figure 32 - Stickers by The Velvet Bandit

GRAFITI SI NËNKULTURË KUNDREJT AKTIVIZMIT

Grafiti ka ndryshuar shumë me kalimin e kohës. Në Europë, shumë të rinj e përdorin grafitin si një formë aktivizmi – për të ndarë idetë e tyre dhe për të përpikur të sjellin ndryshim. Për këtë arsye, ekziston gjithmonë një debat nëse grafiti është thjesht një nënkulturë interesante apo nëse është diçka më e fuqishme, si një mjet për aktivizëm.

Kur flasim për grafitin si një nënkulturë, i referohemi një grupi të veçantë njerëzish që kanë rregullat, stilin dhe mënyrat e tyre të veprimit. Ata shpesh e përdorin grafitin për të shprehur identitetin e tyre, për të krijuar miqësi dhe për të ndërtuar një komunitet të fortë. Ky lloj grafiti zakonisht lidhet më shumë me shprehjen personale dhe krijimin e lidhjeve me njerëz që ndajnë të njëjtat ndjenja ose interesa. Ndikimi politik i grafitit si nënkulturë është i ngadaltë dhe zhvillohet me kalimin e kohës – ai i ndihmon njerëzit të ndihen më të fuqizuar dhe më të bashkuar.

Nga ana tjetër, grafiti aktivist përdoret për të përcjellë mesazhe të qarta për publikun. Njerëzit e përdorin atë për të protestuar, për të mbrojtur të drejtat e tyre ose për të rritur ndërgjegjësimin për një çështje të rëndësishme. Grafiti aktivist mund të

jetë shumë i fuqishëm sepse mesazhi i tij është i drejtpërdrejtë – ai përpiket t'i bëjë njerëzit të mendojnë ose të veprojnë menjëherë. Për shembull, grafiti mund të përdoret për të kundërshtuar rregulla të padrejta, për të mbështetur barazinë ose për të siguruar që zëri i secilit të dëgjohet. Si grafiti nënkulturor, ashtu edhe grafiti aktivist mund të ndihmojnë në sjelljen e ndryshimeve shoqërore. Zgjedhja më e përshtatshme varet nga vendi ku ndodheni, nga grupi i njerëzve që dëshironi të arrini dhe nga ajo që shpresoni të realizoni.

Pra, pavarësisht nëse e përdorni grafitin për t'u lidhur me të tjerët apo për të ngritur zërin për ndryshim, mbani mend: ai është një mjet që i përket të gjithëve, veçanërisht të rinjve.

Figure 33 - Mural of Change Graffiti¹⁴

Pse Grafiti?

Grafiti dallon si një nga mjetet më efektive për përcjelljen e mesazheve në shoqërinë bashkëkohore. Popullariteti i tij i gjerë buron nga disa karakteristika kyçe: aksesueshmëria, shpejtësia, ndikimi i menjëhershëm emocional dhe aftësia për të ndërprerë peizazhin vizual ekzistues.

Figure 34 - Taken from Stramurales Festival in Stornara Ndryshe nga format tradicionale të komunikimit, grafiti i arrin njerëzit drejtpërdrejt në hapësirat publike, duke e bërë atë njëkohësisht gjithëpërfshirës dhe me ndikim. Qoftë i përdorur si një formë e shprehjes personale apo si një mjet aktivizmi, menjëhershëm dhe dukshmëria e grafitit u mundësojnë individëve – veçanërisht të rinjve – të ndajnë idetë e tyre, të nxisin reflektim dhe të frymëzojnë ndryshim. Si një medium që kapërcen barrierat e ekspertizës dhe gjuhës, grafiti fuqizon këdo që ka një mesazh për të përcjellë, duke i dhënë mundësinë që zëri i tij të dëgjohej. Ai ofron një kombinim unik të kreativitetit dhe urgjencës, i cili gjen jehonë brenda komuniteteve dhe përtej kufijve kulturorë.

AKSESUESHMËRIA

Grafiti është një nga format më të aksesueshme të vetëshprehjes dhe aktivizmit, prandaj është kaq i popullarizuar mes të rinjve në mbarë botën. Nuk keni nevojë për pajisje të sofistikuara, materiale të shtrenjta apo aftësi të veçanta për të filluar – mjafton një marker, një spray ose një sticker dhe jeni gati të lini gjurmën tuaj. Grafiti mund të realizohet pothuajse kudo, nga muret dhe trenat deri te stickers në tabelat rrugore ose posterat në shtyllat e ndriçimit.

Kjo do të thotë se çdokush mund të bëhet pjesë e tij, pavarësisht prejardhjes apo gjuhës që flet, duke e bërë grafitin një mënyrë vërtet gjithëpërfshirëse për të ndarë ide, mendime dhe ndjenja.

Figure 35 - Taken from Stramurales Festival in Stornara Grafiti gjithashtu ndërpret pamjen e zakonshme të një vendi, duke tërhequr vëmendjen dhe duke e bërë njerëzit të mendojnë. Ai nuk është i fshehur pas ekraneve apo i mbyllur në muze – është në hapësirën publike, i dukshëm për këdo. Kjo aftësi për të arritur njerëzit drejtpërdrejt, pa pengesa, e bën grafitin një mjet të fuqishëm për përhapjen e mesazheve, nxitjen e bisedave dhe frymëzimin e ndryshimit. Për të rinjtë dhe për njerëzit që nuk flasin gjuhën vendase si gjuhë amtare, ai është një mënyrë për të ndjerë përkatësi, për të qenë krijuar dhe për të mbrojtur atë në të cilën besojnë.

SHPEJTËSIA

Ajo që e bën grafitin të veçantë është shpejtësia dhe fleksibiliteti i tij. Ju mund të krijoni diçka shpejt dhe nuk ka nevojë që ajo të jetë e përsosur. Ndonjëherë, një tag ose një mesazh i thjeshtë mund të ketë një ndikim të

madh, veçanërisht kur shihet nga shumë njerëz në hapësira publike. Për shkak se nuk është e nevojshme të jesh ekspert apo të flasësh një gjuhë të caktuar, grafiti është i hapur për të gjithë. Ai është një mënyrë që njerëzit të shprehin kreativitetin e tyre, të lidhen me të tjerët dhe madje të sfidojnë rregulla të padrejta ose të shprehin atë që ka më shumë rëndësi për ta. Qoftë duke vizatuar, shkruar apo duke vendosur stickers, zëri juaj mund të dëgjohet menjëherë. Kjo menjëhershmeri u mundëson ideve të përhapen me shpejtësi, duke e bërë grafitin një mjet ideal për aktivizëm spontan ose angazhim komunitar. Aftësia e tij për t'u përshtatur do të thotë se ai mund të shfaqet kudo – nga muret e qytetit deri te vagonët e trenave – duke siguruar që mesazhet të arrijnë te një audiencë e larmishme pa vonesë. Për më tepër, kur flasim për shpejtësinë e grafitit, nënkuptojmë se ai mund të jetë një vepër arti e bukur dhe e detajuar, por mund të jetë gjithashtu diçka po aq e thjeshtë sa një tag ose një mesazh i shkurtër.

Grafiti mund të realizohet brenda disa orësh ose edhe minutash, duke e bërë atë një nga format më të shpejta të reagimit ndaj gjuhës së urrejtjes në hapësirën fizike. Ndryshe nga mekanizmat institucionalë të kundërpërgjigjes – si raportimet te autoritetet, kërkesat për heqje ose procedurat ligjore – ndërhyrja vizuale mund të ndodhë po atë ditë kur shfaqet gjuha e urrejtjes.

MENJËHERSHMËRIA EMOCIONALE

Figure 36 - Taken from Stramurales Festival in Stornara

Grafiti ka një mënyrë të veçantë për t'i bërë njerëzit të ndiejnë emocione menjëherë. Kur shihni një vepër të ndritshme dhe të guximshme në një mur, ajo tërheq menjëherë vëmendjen tuaj dhe ju mund të ndjeni emocionet që qëndrojnë pas saj, edhe nëse fjalët ose imazhet janë të

hjeshta. Për të rinjtë, kjo është veçanërisht e fuqishme, sepse nuk keni nevojë për aftësi të mëdha artistike apo njohuri të përsosura gjuhësore për të shprehur atë që ndjeni. Ndoshta jeni të zemëruar për diçka, dëshironi të përhapni shpresë ose të tregoni mbështetje për miqtë tuaj – grafiti ju lejon t'i ndani këto ndjenja në hapësirën publike, aty ku të gjithë mund t'i shohin. Ai është i shpejtë dhe i sinqertë, dhe shpesh pikërisht ky emocion i drejtpërdrejtë i bën njerëzit të ndalojnë, të shikojnë dhe të mendojnë më thellë për atë që po ndodh përreth tyre. Për shkak se grafiti është i pranishëm në hapësirën publike, mesazhi juaj mund të prekë zemrën e dikujt ose t'i sjellë buzëqeshje ndërsa kalon pranë. Kur pikturoni atë që ka rëndësi për ju, të tjerët mund të ndihen në të njëjtën mënyrë dhe, së bashku, mund të nxisni biseda ose të kontribuoni në ndryshim. Prandaj, grafiti nuk është vetëm art, por edhe një mënyrë për t'u lidhur me të tjerët, duke i shprehur ndjenjat tuaja qartë dhe pa hezitim në qytet, aty ku të gjithë mund t'i shohin.

NDËRPRERJA VIZUALE

Figure 37 - Taken from Stramurales Festival in Stornara

Kur flasim për ndërprerjen vizuale, grafiti ka të bëjë me thyerjen e rutinës dhe tërheqjen e vëmendjes së njerëzve. Imagjinoni duke ecur në një rrugë që duket njësoj çdo ditë – mure gri, tabela të zakonshme, asgjë e veçantë. Papritur, shihni ngjyra të ndezura, forma të pazakonta ose shkronja të guximshme të pikturuara në një mur. Ato ju tërheqin menjëherë vëmendjen dhe ju bëjnë të ndaloni për një çast. Pikërisht këtë bën grafiti – ai ndryshon pamjen e një vendi dhe ju bën të mendoni: “Çfarë është kjo?” Për të rinjtë, kjo është emocionuese sepse nuk është e nevojshme të ndiqen rregullat e zakonshme. Ju mund të krijoni stilin tuaj dhe të shprehni atë që ka rëndësi për ju, edhe nëse anglishtja juaj nuk është e përsosur ose jeni të rinj në qytet.

Grafiti nuk është i fshehur; ai ndodhet në hapësirën publike, ku mund të shihet nga të gjithë. Për këtë arsye, ai i bën njerëzit t'i kushtojnë vëmendje mesazheve që përndryshe mund të injoroheshin. Ndonjëherë, grafiti ndërhyrja ndaj gjuhës së urrejtjes ose atmosferës negative duke e zëvendësuar atë me diçka pozitive, kreative ose humoristike. Kjo mund t'i bëjë njerëzit të ndihen më të sigurt dhe më të mirëpritur në komunitetin e tyre. Ai është një mënyrë për të lënë gjurmën tuaj, për të nisur biseda dhe për të ndryshuar mënyrën se si njerëzit e shohin lagjen apo qytetin e tyre. Ndërprerja vizuale nënkupton thyerjen e normales dhe vendosjen e historisë suaj në qendër të vëmendjes publike, aty ku të gjithë mund ta shohin. Kjo do të thotë se, edhe nëse nuk jeni ekspert, arti dhe idetë tuaja mund të dallohen dhe të shprehin me forcë dhe krenari.

Grafiti në Aktivizëm

KULTURA ANTIFASHISTE E MUREVE

Kultura antifashiste e mureve (Antifa) funksionon mbi parimin themelor të rimarrjes së hapësirës dhe rezistencës së menjëhershme vizuale. E rrënjësuar historikisht në kundërshtimin ndaj regjimeve totalitare në Europën e mesit të shekullit XX, kjo formë aktivizmi u zhvillua ndjeshëm gjatë viteve 1980, paralelisht me nënkulturat punk, squatter dhe DIY (Bëje Vetë). Brenda këtyre komuniteteve, arti i rrugës u përdor si një mjet rezistence për të siguruar që mesazhet fashiste, neo-naziste ose ultra-nacionaliste të mos mbeteshin kurrë pa u kundërshtuar në hapësirat publike. Taktika themelore e kulturës antifashiste të mureve është reagimi i shpejtë dhe mohimi i hapësirës për përhapjen e mesazhit (denial of platform). Aktivistët e kuptojnë se, nëse gjuha e urrejtjes ose simbolet ekstremiste lejohen të mbeten të dukshme në një mur, ato krijojnë iluzionin e pranimit publik dhe mund të inkurajojnë veprimtari të mëtejshme ekstremiste. Për ta kundërshtuar këtë, grupet antifashiste mobilizohen për t'i mbuluar, kryqëzuar ose transformuar në mënyrë kreative këto simbole sa më shpejt që të jetë e mundur.

Nga ana vizuale, kjo kulturë ka estetikën e saj të dallueshme. Ajo përdor shpesh stencils të guximshme me kontrast të lartë, flamujt ikonikë kuq e zi të "Antifaschistische Aktion" dhe slogane të qarta e të pagabueshme. Përtej thjeshtë fshirjes së gjuhës së urrejtjes, kjo lëvizje synon në mënyrë aktive të rimarrë hapësirat urbane duke i shpallur ato "Nazifrei" (pa nazistë) ose "Antifa Areas" (Zona Antifa). Duke mbushur lagjet me stickers, postera dhe tags kundër-narrativë, aktivistët krijojnë një barrierë psikologjike për grupet e urrejtjes, duke dërguar një mesazh të qartë dhe të vazhdueshëm se prania e tyre monitorohet, kundërshtohet fuqishëm dhe nuk është aspak e mirëpritur. Në këtë mënyrë, muret e zakonshme të qytetit shndërrohen në një vijë aktive dhe dinamike të frontit në luftën e vazhdueshme kundër ekstremizmit të krahut të djathtë.

LËVIZJET FEMINISTE TË STENCILS

Grafiti feminist dhe street art feminist përbëjnë një nga traditat më jetëgjata dhe më të përhapura globalisht të komunikimit vizual aktivist. Kjo traditë mund të gjurmohet që nga fushatat me postera të lëvizjes së sufrageteve në fillim të shekullit XX,

përmes lëvizjeve të artit feminist të viteve 1970 dhe fushatave wheat-paste të viteve 1980, deri te aktivizmi bashkëkohor me murale feministe në Europë, Afrikën e Veriut dhe Amerikën Latine.

Sipas përmbledhjes akademike të JSTOR Daily mbi origjinën e lëvizjes së artit feminist, veprimi kolektiv gjatë viteve 1960 dhe 1970 – veçanërisht përmes grupit Women Artists in Revolution (WAR), i cili ushtroi presion ndaj institucioneve artistike për të përfshirë më shumë gra – luajti një rol themelor në krijimin e infrastrukturës aktiviste nga e cila më vonë u zhvillua street art feminist. Kjo ishte tradita organizative që grupi Guerrilla Girls do të trashëgonte dhe do ta zgjeronte më tej në hapësirën publike.^{15 15}

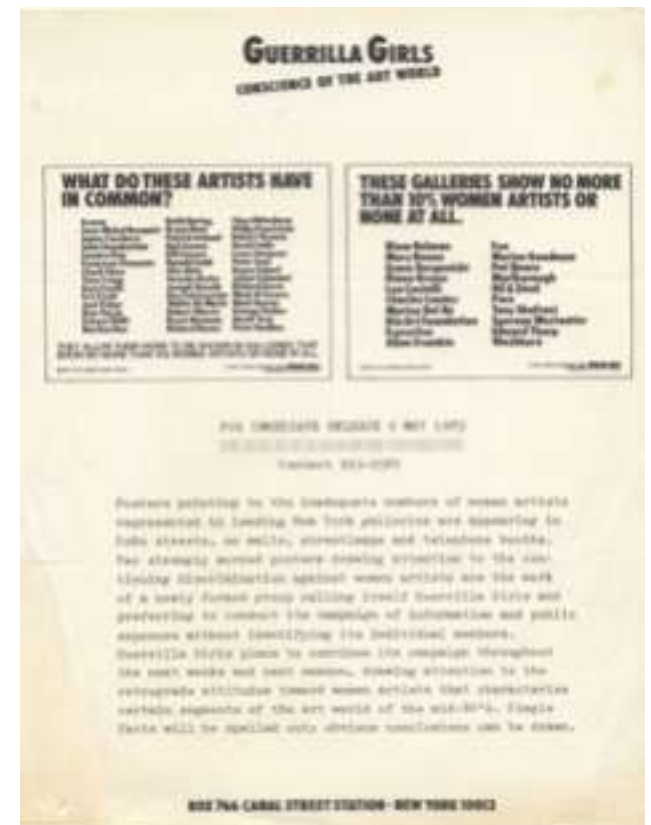

Figure 38 - Image taken from BeyondTheStreets.com blog describing the Guerrilla Girls

Guerrilla Girls – të formuara në Nju Jork në vitin 1985 – përfaqësojnë kolektivin më të dokumentuar dhe më të njohur institucionalisht të street art-it feminist në histori. Ndërhyrja e tyre e parë ishte e thjeshtë: vendosja e posterave bardhë e zi me teknikën wheat-pasting në të gjithë distriktin e galerive SoHo në Nju Jork, ku ngrinin pyetje të drejtpërdrejta dhe sfida të bazuara në statistika lidhur me përjashtimin e grave nga bota e artit.

Metoda e Guerrilla Girls's¹⁶ ishte e ndryshme nga format e mëparshme të aktivizmit feminist. Ato kombinuan aksesueshmërinë e posterave të vendosur me teknikën wheat-pasting në hapësirën publike me gjuhën vizuale të reklamimit – statistika të theksuara, sarkazëm, ironi dhe mesazhe të kuptueshme për publikun e gjerë – për të krijuar atë që publikimi i lidhur me muzeun Beyond the Streets e përshkruan si “një lloj të ri provokues të artit politik të rrugës, i cili pati një efekt pothuajse të menjëhershëm.”

Anëtarët e grupit mbanin maska gorillash për të ruajtur anonimitetin dhe përdornin si pseudonime emrat e artisteve të ndjera, si Frida Kahlo dhe Käthe Kollwitz. Kjo praktikë pasqyrore drejtpërdrejt kulturën anonime të tag-eve në grafiti.

LGBTQIA+

Aktivizmi vizual LGBTQIA+ në hapësirën publike ka një histori të pasur dhe në zhvillim të vazhdueshëm, e cila pasqyron luftën më të gjerë për çlirim dhe të drejtat e komunitetit queer. Edhe pse rrënjët e kësaj lëvizjeje i paraprijnë Kryengritjes së Stonewall-it në vitin 1969, përdorimi i artit publik mori një rëndësi jetike gjatë krizës së AIDS-it në vitet 1980 dhe 1990. Kolektive si ACT UP përdorën postera të vendosur me teknikën wheat-paste, stencils dhe grafiti – veçanërisht përmes fushatës së njohur “Silence = Death” (Heshtja = Vdekje) – jo vetëm për të rritur dukshmërinë e komunitetit, por edhe si një mekanizëm mbijetese, edukimi publik shëndetësor dhe proteste politike në një kohë kur institucionet zyrtare shpesh zgjidhnin të injoronin krizën.

Sot, megjithëse taktikat guerile dhe ndërhyrjet e paautorizuara vazhdojnë të përdoren, lëvizja ka përqafuar gjithnjë e më shumë muralet e mëdha të dukshmërisë si një nga mjetet kryesore për rimarrjen dhe afirmimin e hapësirës publike. Muralet e dukshmërisë LGBTQIA+ shërbejnë për një qëllim të dyfishtë dhe të thellë: ato veprojnë si kundër-narrativa të fuqishme dhe plot ngjyra ndaj gjuhës së urrejtjes homofobike dhe transfobike, ndërsa njëkohësisht funksionojnë si monumente të përhershme të gëzimit, historisë dhe qëndrueshmërisë së komunitetit queer. Këto murale shpesh përkujtojnë figura kyçe të lëvizjes për të drejtat LGBTQIA+, shënojnë momente të rëndësishme historike ose paraqesin marrëdhënie dhe identitete të ndryshme queer në përmasa monumentale.

Duke vendosur këto vepra arti monumentale dhe plot ngjyra në lokacione të dukshme urbane, komunitetet transformojnë hapësira publike që më parë mund të kenë qenë armiqësore ose indiferente në zona të identifikuar si të sigurt dhe mikpritëse. Megjithatë, për shkak se këto murale sfidojnë paragjykimet e rrënjësura prej kohësh, ato shpesh bëhen objekt i vandalizmit dhe mbulohen me gjuhë urrejtjeje. Si përgjigje, akti i restaurimit dhe ripikturimit të tyre është shndërruar në një ritual të fuqishëm solidariteti komunitar. Përballë diskriminimit, këto vepra arti publike përcjellin një mesazh të qartë dhe të pamundur për t'u injoruar: se ekzistenca e komunitetit queer është një pjesë e përhershme, e vlerësuar dhe thellësisht e rrënjësuar në strukturën shoqërore të komunitetit.

COUNTER SPEECH DHE NDËRHYRJA KUNDËR NARRATIVAVE

Këshilli i Europës i përkufizon kundër-narrivat (counternarratives) si një reagim të shkurtër dhe të drejtpërdrejtë ndaj mesazheve të urrejtjes, duke i dalluar ato nga narrivat alternative (alternative narratives), të cilat “nuk e sfidojnë ose nuk i referohen drejtpërdrejt gjuhës së urrejtjes, por përkundrazi ndryshojnë kuadrin e diskutimit.” (Latour, Perger, Salaj, Tocchi, & Otero, 2017) . Të dyja format njihen në mënyrë të qartë si mjete thelbësore për adresimin e gjuhës së urrejtjes që nuk arrin pragun e nevojshëm për ndërhyrje ligjore..

Ndërhyrjet e counter-speech dhe kundër-narrativës të bazuara në grafiti veprojnë pikërisht në pikëtakimin e këtyre dy qasjeve: ato mund të sfidojnë drejtpërdrejt përmbajtjen e urrejtjes (duke e mbuluar ose transformuar atë), ose mund të afirmojnë një narrativë alternative vizuale në të njëjtën hapësirë (duke e zëvendësuar me imazhe pozitive, gjithëpërfshirëse dhe mbështetëse). Të dyja këto funksione adresojnë të njëjtën sfidë themelore: faktin që gjuha e urrejtjes në hapësirën publike fizike është veçanërisht e vazhdueshme dhe e vështirë për t'u shmangur në krahasim me gjuhën e urrejtjes në internet. Për këtë arsye, ajo kërkon gjithashtu një përgjigje fizike dhe të dukshme në hapësirën publike.

Përgjigjja ndaj gjuhës së urrejtjes përmes grafitit mund të marrë forma të ndryshme. Njëra prej tyre është qasja faktike, që do të thotë se ajo mbështetet në fakte reale për të kundërshtuar mesazhet e urrejtjes. Një stil tjetër është përdorimi i humorit dhe satirës, që nënkupton

zbehjen e seriozitetit me të cilin paraqiten mesazhet e urrejtjes përmes talljes, ironisë ose absurditetit.

TRANSFORMIMI I SIMBOLEVE TË URREJTJES

Transformimi i simboleve të urrejtjes – duke i shndërruar ato përmes ndërhyrjes artistike në diçka pozitive, neutrale ose humoristike – është një nga format më të fuqishme dhe më specifike të grafitit aktivist. Ndryshe nga fshirja ose mbulimi i plotë (overpainting), të cilat e largojnë përmbajtjen e urrejtjes, transformimi i simboleve lë një gjurmë të dukshme të vetë ndërhyrjes. Kjo e bën aktin e kundër-fjalës (counter-speech) të qartë dhe të kuptueshëm për publikun. Ai tregon se mesazhi i urrejtjes është parë, është sfiduar dhe është mposhtur pikërisht në hapësirën ku ishte vendosur fillimisht.

Puna shumëvjeçare kundër gjuhës së urrejtjes e Irmela Mensah-Schramm, e dokumentuar nga Këshilli i Europës si një model i aktivizmit komunitar kundër urrejtjes, përfshin shumë shembuj të transformimit simbolik, ndër të cilët edhe pikturimin e zemrave drejtpërdrejt mbi simbolet neo-naziste. Këto ndërhyrje funksionojnë përmes një kombinimi të pushtimit të hapësirës dhe zgjuarsisë gjuhësore ose vizuale – duke iu përgjigjur mesazhit të urrejtjes në të njëjtën hapësirë ku ai është shfaqur dhe duke e transformuar atë nga brenda. Transformimi i simboleve të urrejtjes mbështetet në parimin semiotik se një simbol ka fuqi vetëm brenda një sistemi njohjeje kolektive. Kur një svastikë shndërrohet në një mozaik, një kafshë ose një lule, ajo humbet funksionin e saj simbolik – jo sepse është fshirë, por sepse kuptimi i saj është zëvendësuar me diçka krejtësisht të ndryshme dhe të papajtueshme me mesazhin fillestar. Kjo përbën një ndërhyrje më të fuqishme në nivel njohës sesa thjesht fshirja e simbolit, sepse demonstroi se pretendimi i tij për të zënë hapësirën publike jo vetëm që është refuzuar, por edhe se i është dhënë një përgjigje e drejtpërdrejtë dhe kuptimplotë.

Mesazhet Kryesore

E rëndësishme është që, kur përballemi me grafiti që promovojnë urrejtje, të reagoni në një mënyrë ose në një tjetër, për t'u treguar autorëve të urrejtjes se komuniteti nuk i dëshiron dhe nuk i mirëpret.

15 he

Salle de la

24 Saint-V

M

SEP

TEMBRE

AU

3

OCTOBRE

2021

ARRIV

2ND ARTS

CONCERT EXCLUSIF

SAMEDI
AVRIL 20

Time
19:30

Elysée
Montmartre,
Paris-France

927805 POUR TOUT PARTICIPANTS
ET RENSEIGNEMENTS

Bobigny
GRAND PRIX

H
FOR
D'ENTR
HERMÈS

93 MC93 MC93

ture
enis

maison de la culture
de Seine-Saint-Denis
Bobigny

maison de la cul
de Seine-Saint-
Bobigny

Si të Vizatoni një Shkronjë Grafiti

KUPTIMI I STRUKTURËS

Shkronjat e grafitit, pavarësisht se sa të egra ose abstrakte mund të duken, mbështeten gjithmonë në një anatomi bazë: shtylla vertikale, vija horizontale, pjesë të rrumbullakëta (bowls) dhe hapësira të mbyllura (counters). Të kuptuarit e kësaj strukture është thelbësor përpara se të filloni të përkulni dhe të thyeni rregullat. Nëse nuk kuptoni se si ndërtohet një shkronjë standarde, grafiti juaj do të duket i paqëndrueshëm nga ana strukturore dhe jo profesional. Pikat kryesore për t'u mbajtur mend:

Shtyllat (stems) dhe pjesët e rrumbullakëta (bowls): Filloni ndërtimin e shkronjave tuaja me vija të forta dhe të drejta për shtyllat, dhe shtoni forma gjeometrike në mënyrë të qëndrueshme për pjesët e rrumbullakëta. Një bazë e fortë parandalon që shkronja të duket e dobët ose e paekuilibruar. Mendoni për shtyllat si skeletin e shkronjës, i cili siguron mbështetjen e nevojshme strukturore përpara se të shtoni "mishin" e stilit, efektet 3D dhe elementet dekorative.

Hapësira negative (negative space): Hapësirat e brendshme të shkronjave (si qendra e një "O"-je ose "A"-je) quhen counters. Eksperimentoni me madhësinë dhe formën e tyre – nganjëherë zvogëlimi i tyre në çarje shumë të ngushta e bën shkronjën të duket më agresive dhe më e stilizuar, ndërsa zgjerimi i tyre mund ta bëjë veprën të duket më e hapur dhe më e rrumbullakët (bubbly). Menaxhimi i hapësirës negative ndërmjet shkronjave është po aq i rëndësishëm sa vetë shkronjat.

Rrjedhshmëria dhe ritmi (Flow and Rhythm): Përdorni të njëjtin kënd, pjerrësi ose kurbë në të gjitha shkronjat e një fjale. Nëse shkronja juaj "A" anohet djathtas me 15 gradë, atëherë edhe "B"-ja dhe "C"-ja duhet të ndjekin të njëjtin ritëm për të krijuar harmoni vizuale. Ky ritëm është elementi që lidh një grup shkronjash të ndryshme në një tërësi koherente, duke formuar atë që në kulturën e grafitit quhet një "piece" (shkurtim i fjalës masterpiece – kryevepër).

Balanca dhe simetria (Balance and Symmetry): Edhe nëse stili i përgjithshëm është shumë asimetrik dhe i egër, përpikuni të ruani ekuilibrin e peshës vizuale. Një element i madh dhe i trashë në anën e majtë të një fjale zakonisht ka nevojë për një element me peshë të ngjashme në anën e djathtë për ta balancuar kompozimin. Imagjinoni fjalën tuaj të vendosur mbi një luhatëse (seesaw); ajo nuk duhet të anohet tepër nga njëra anë. .

Lista e Kontrollit për Fillestarët:

- Filloni çdo shkronjë me një skicë të lehtë me laps. Vendosni një vijë bazë të qartë (baseline) në pjesën e poshtme dhe një vijë të sipërme (cap line) për të ruajtur lartësinë e njëtrajtshme të shkronjave.
- Përdorni vija të lehta në fazën fillestare; vazhdoni ta përmirësoni formën derisa të jeni të kënaqur me rezultatin përpara se të përdorni bojë ose markerë të errët.
- Vëzhgoni tipografi ekzistuese, fonte tradicionale ose alfabete të njohura të grafitit për të studiuar mënyrën se si ndërtohen natyrshëm shkronjat.
- Praktikoni shkronjat individualisht, vazhdimisht dhe në mënyrë të përsëritur, përpara se të përpikeni t'i lidhni ato në fjalë të plota ose në kompozime më komplekse.

Alfabeti i Stilit Tag

Tagging është forma më e thjeshtë dhe më themelore e grafitit. Ai përdor një numër minimal vijash dhe është krijuar për t'u shkruar jashtëzakonisht shpejt. Një tag është si një nënshkrim personal i stilizuar ose një logo. Zotërimi i tag-ut është baza absolute e të gjitha stileve të tjera të grafitit; nëse tag-u juaj nuk ka rrjedhshmëri (flow), as veprat tuaja më të mëdha nuk do ta kenë. Ai është shprehja më e pastër e stilit dhe identitetit të një shkruesi (writer), duke shërbyer shpesh si hapi i parë për këdo që hyn në kulturën e grafitit.

Materialet Thelbësore:

- Marker me majë të pjerrët (Chisel-Tip Marker): Për vija të mprehta dhe kaligrafike.
- Mop / Squeeze Marker: Për vija të trasha, pika rrjedhëse (drips) dhe rrjedhshmëri.
- Blackbook / Letër: Për praktikë të vazhdueshme dhe të pafundme përpara se të punoni në mure.

Goditje Minimale (Minimal Strokes)

Tag-et shpesh krijohen me një vijë të vetme të pandërprerë ose me vetëm disa lëvizje të shpejta dhe të vendosura. Çdo shkronjë duhet të kalojë natyrshëm te shkronja pasuese pa e ngritur markerin ose stilolapsin shumë herë. Mbani mend: sa më pak lëvizje ku maja e markerit largohet nga sipërfaqja, aq më shpejt mund të realizohet një tag, gjë që është thelbësore në rrugë. Kjo lëvizje jo vetëm që rrit shpejtësinë, por gjithashtu kontribuon në krijimin e "flow"-t karakteristik, i cili përcakton një tag me cilësi të lartë.

Shkrimi i Shpejtë (Speed Writing)

Përdorni një marker cilësor ose një marker me bojë me mekanizëm pompues (pump-action paint pen). Lëvizni të gjithë krahun nga shpatulla – jo vetëm kyçin e dorës ose gishtat – për të krijuar vija të lëmuara dhe të rrjedhshme. Praktikoni duke shkruar tag-un tuaj në letër prove me shpejtësi të lartë dhe në mënyrë të përsëritur për të zhvilluar kujtesë të thellë muskulore (muscle memory). Qëllimi është të jeni në gjendje ta realizoni tag-un tuaj në mënyrë të përsosur në më pak se tre sekonda, pa pasur nevojë të shikoni dorën tuaj.

Kontrolli i Markerit (Marker Control)

Praktikoni ndryshimin e presionit dhe këndit gjatë vizatimit. Kur përdorni një marker me majë të pjerrët (chisel-tip marker), mbajeni këndin të fiksuar në 45 gradë.

Goditjet e lehta krijojnë vija elegante dhe të holla; ushtrimi i më shumë presionit ose ndryshimi i drejtimit të goditjes krijon vija më të trasha dhe më të theksuara, duke i dhënë tag-ut një ndjesi të ngjashme me kaligrafinë. Zotërimi i "flare"-it (një tag që fillon me një vijë të gjerë dhe gradualisht zbehet në një vijë të hollë, shpesh i realizuar me maja të veçanta për spray) është një tregues i aftësive të avancuara në përdorimin dhe kontrollin e markerit.

Stili i Qëndrueshëm

Tag-et shpesh përfshijnë një stil unik shkrimi, duke përdorur elemente dekorative si lakime (loops), aureola (halos), yje ose nënvizime. Mbani madhësinë e shkronjave, hapësirën ndërmjet tyre dhe pjerrësinë sa më të qëndrueshme. Nëse filloni t'i anoni shkronjat përpara me një kënd prej 30°, duhet ta ruani të njëjtën pjerrësi gjatë gjithë fjalës. Qëndrueshmëria është ajo që e dallon një tag me pamje profesionale nga një shkarravinë e çrregullt.

Hap pas Hapi: Vizatimi i një Tag-u

Struktura bazë: Filloni me shkronja të thjeshta, të pastra dhe të shtypit. Përqendrohuni te hapësira ndërmjet shkronjave.

Shtoni flow: Anoni shkronjat dhe lejoni që ato të mbështeten te njëra-tjetra.

Kontur i trashë: Gjurmoni vijat me një marker të trashë. Shtoni një nënvizim të fortë.

Shtoni flair: Shtoni halos, yje ose drips për ta personalizuar tag-un tuaj.

Gabim i Zakonshëm: Stilizimi i Tepërt (Over-Styling) Mos shtoni shumë simbole ose elemente dekorative. Kjo e bën tag-un të vështirë për t'u lexuar dhe i jep një pamje të çrregullt.

Praktikë e Mirë: Flow i Pastër (ABC)

Përqendrohuni te pjerrësia dhe hapësira e qëndrueshme ndërmjet shkronjave. Stili zhvillohet me shpejtësinë dhe praktikën.

Rrjetat e Praktikës (Practice Grids)

Përdorni një rrjet me tre vija udhëzuese (rule-of-thirds grid), i përbërë nga vija bazë (baseline), vija e mesit (midline) dhe vija e sipërme (capline). Praktikoni tag-et tuaja nga A deri te Z në mënyrë të përsëritur brenda këtyre të njëjtave vija për të trajnuar veten që të ruani lartësi të njëtrajtshme të shkronjave. Rivizatoni format vazhdimisht derisa lëvizjet të bëhen krejtësisht natyrale dhe automatike. Mbajini shkronjat tuaja të mbështetura fort mbi vijën bazë (baseline).

Alfabeti i Stilit Throw-Up

Throw-ups (të njohura zakonisht si “throwies”) janë shkronja të shpejta, të rrumbullakëta dhe në stilin bubble, të mbushura me një ngjyrë të vetme dhe të rrethuara me kontur. Ato realizohen dukshëm më shpejt se pieces të plota dhe të detajuara, por janë më komplekse dhe vizualisht më të ngarkuara sesa tag-et e thjeshta.

Një throw-up i mirë është projektuar me kujdes për të siguruar mbulim maksimal vizual në kohën më të shkurtër të mundshme. Ato janë mjetet kryesore të graffiti bombing, të krijuara për të qenë të lexueshme nga larg dhe për t'u realizuar shpejt nën presion.

Materialet e nevojshme:

- Fat Cap Spray: Për konture dhe mbushje të shpejta e të trasha.
- Bojë me presion të lartë (High-Pressure Paint): Mbulon sipërfaqe të mëdha në një kohë të shkurtër.
- Maskë mbrojtëse: Thelbësore për sigurinë gjatë përdorimit të spray-t.

Ndërtimi i Shkronjave Bubble (Bubble Construction)

Shkronjat përbëhen kryesisht nga forma të rrumbullakëta dhe të mbivendosura në formë “bubble” ose “pill”. Duhet të shmangni në mënyrë aktive qoshet e mprehta ose kryqëzimet komplekse. Vizatojeni konturin e jashtëm (shpesh me vijë të dyfishtë për të krijuar trashësi) me një lëvizje të shpejtë, të vazhdueshme dhe të rrjedhshme. Për shembull, një “O” është një formë e thjeshtë dhe e trashë në stilin pill, ndërsa një “E” përbëhet nga një seri formash bubble të vendosura njëra mbi tjetrën. Qëllimi është të eliminohet çdo hapësirë negative brenda shkronjave për të përshpejtuar procesin e mbushjes me ngjyrë.

Thellësia 3D dhe Hija e Hedhur (3D Depth & Drop Shadow)

Shumë throw-ups përdorin një efekt të thjeshtë 3D duke shtuar një hije të trashë dhe të plotë në formë blloku. Vizatojeni një kontur të dytë paksa të zhvendosur (zakonisht poshtë dhe majtas ose poshtë dhe djathtas) për t'i bërë shkronjat të duken sikur dalin nga muri, duke u dhënë atyre një prani të rëndë dhe fizike. Kjo hije e hedhur (drop shadow) zakonisht pikturohet me të njëjtën ngjyrë si konturi, për të kursyer kohë dhe për të ruajtur kontrast të lartë vizual.

Dritëzimet dhe Hijet (Highlights & Shadows)

Shtoni dritëzime të qarta me ngjyrë të bardhë në pjesët e sipërme të rrumbullakëta të shkronjave për të krijuar përshtypjen e një teksture me shkëlqim, të fryrë dhe të ngjashme me balonat. Hijet (të pikturuara me të zeze ose me një ngjyrë dukshëm më të errët) të vendosura pas shkronjave shtojnë edhe më shumë thellësi. Mbajeni procesin të thjeshtë dhe të shpejtë – zakonisht mjafton vetëm një vijë dritëzimi për çdo qoshe ose kthesë të rrumbullakët. Shtimi i tepërt i detajeve në një throw-up bie ndesh me qëllimin e tij kryesor: shpejtësinë.

Teknikat e Mbushjes (Dusting)

Mbusheni pjesën e brendshme me një ngjyrë të vetme dhe të ndezur sa më shpejt që të jetë e mundur. Përdorni një fat cap në spray për të mbuluar shpejt sipërfaqe të mëdha. Ndonjëherë, shkruarit përdorin teknikën “dusting” – një mbushje të lehtë, të skicuar dhe gjysmë-transparente që kursen si bojën ashtu edhe kohën e çmuar, duke siguruar gjithsesi ngjyrë. Një “hollow” është një throw-up që përbëhet vetëm nga konturi, pa mbushje të brendshme, dhe është varianti më i shpejtë i mundshëm.

Hap pas Hapi: Vizatimi i një Throw-Up

- Konturi Bubble: Vizatoni shkronja të rrumbullakëta dhe të trasha. Mbajini format të thjeshta dhe të mbivendosura.
- Mbushja e Plotë (Solid Fill): Mbusheni pjesën e brendshme me një ngjyrë të ndezur. Punoni shpejt dhe sigurohuni që të mbuloni të gjitha hapësirat bosh.
- Hija 3D (3D Shadow): Shtoni një hije të trashë në formë blloku në njërin anë të shkronjave për t'u dhënë atyre thellësi dhe peshë vizuale.
- Dritëzimet (Highlights): Shtoni dritëzime të vogla me ngjyrë të bardhë në pjesët e sipërme të rrumbullakëta për ta bërë atë të spikasë.
- Gabim: Shumë Detaje (TOO BUSY) Throw-ups duhet të realizohen shpejt. Modelet komplekse ose përdorimi i shumë ngjyrave ju ngadalësojnë.
- Praktikë e Mirë: Mbulim i Plotë (B) Një mbushje e vetme dhe e plotë me ngjyrë, si dhe një kontur i pastër. Kontrasti i lartë është çelësi.

Alfabeti i Stilit Wildstyle

Wildstyle është forma më komplekse, më e ndërlikuar dhe më e zhvilluar e shkronjave të grafitit. Ai karakterizohet nga shkronja të ndërthurura fort me njëra-tjetrën, shigjeta të mprehta dhe agresive, si dhe zgjatime dinamike që shtrihen në drejtime të shumta.

Ky stil shpesh duket plotësisht abstrakt dhe kaotik për një sy të patrajnuar, por në të vërtetë ai ndjek rregulla të fshehta dhe komplekse të balancës, shpërndarjes së peshës vizuale dhe flow-t. Leximi i wildstyle është një aftësi më vete, që shpesh kërkon nga shikuesi të ndjekë rrugën e secilës shkronjë përmes një rrjeti të dendur formash dhe ngjyrash të mbivendosura. Ai përfaqëson provën përfundimtare të aftësive teknike dhe vizionit artistik të një shkruesi grafiti.

Materialet e Nevojshme

- Shumë Ngjyra (Multiple Colors): Të paktën 3–5 nuanca me kontrast të lartë.
- Maja të ndryshme për spray (Assorted Caps): Skinny caps për detaje dhe fat caps për mbushje.
- Shkumës / Marker i çelët (Chalk / Light Marker): Për skicimin e strukturës bazë (skeleton) në mur.

Shigjetat dhe Zgjatimet (Arrows and Extensions)

Shtoni shigjeta të mprehta, maja ose elemente këndore në fundet e vijave të shkronjave (për shembull, që dalin në mënyrë agresive nga vija e sipërme e një "T" ose nga bishti i një "R"). Këto elemente i japin veprës një ndjesi dinamike, agresive dhe të orientuar përpara. Është e rëndësishme që ato të mos vendosen rastësisht; ato duhet të rrjedhin në mënyrë logjike nga shtyllat dhe kthesat natyrore të shkronjave bazë për të ruajtur integritetin strukturor. Mendoni për zgjatimet si energjinë kinetike të shkronjës që shpërthen drejt jashtë.

Ndërthurja e Shkronjave

Lejoni që pjesë të një shkronje të mbivendosen fizikisht, të ndërthuren ose të lidhen drejtpërdrejt me një shkronjë tjetër. Për shembull, bishti i zgjatur i një "R" mund të kalojë poshtë shtyllës vertikale të shkronjës pasuese, ose një "O" mund të vendoset ngushtë midis dy shkronjave më të larta. Kjo krijon një ndjenjë të fortë uniteti vizual, por duhet të ruani ndarje të lehta (duke përdorur

Ikonture ose hije 3D) në mënyrë që secila shkronjë individuale të mund të deshifrohet ende nga ata që dinë ta lexojnë. Kjo teknikë e ndërthurjes është ajo që i jep wildstyle-it pamjen e tij të dendur dhe të vështirë për t'u depërtuar.

Kaos i Kontrolluar dhe Balancë

Wildstyle mund të duket plotësisht i rastësishëm për njerëzit që nuk janë të familjarizuar me të, por në të vërtetë ai është projektuar me shumë kujdes dhe saktësi. Duhet të balancohi peshën vizuale në të gjithë veprën: nëse ana e majtë ka një zgjatim të rëndë dhe kompleks, ana e djathtë duhet të ketë një element me peshë të ngjashme për ta ekuilibruar atë. Ruani një sasi të caktuar hapësirë negative (negative whitespace) ndërmjet grupeve të dendura të shkronjave për të parandaluar që e gjithë vepra të shndërrohet në një bllok të vetëm, të paqartë dhe të vështirë për t'u lexuar. Ndërveprimi midis zonave të dendura dhe hapësirave të hapura është një element kyç për realizimin e një veprë të suksesshme në stilin wildstyle.

Lexueshmëria kundrejt Abstraksionit

Vendosni qëllimin tuaj përfundimtar përpara se të filloni skicimin. Tag-et plotësisht të palexueshme dhe shumë abstrakte mund të jenë deklarata artistike të jashtëzakonshme (shpesh të quajtura "burners" kur realizohen me skema komplekse ngjyrash), por një wildstyle vërtet mjeshtëror arrin të balancojë stilizimin ekstrem me elemente të vogla që sugjerojnë formën reale të secilës shkronjë. Edhe lënia e disa komponentëve të dallueshëm (si kthesa karakteristike e një "S" ose vija horizontale e një "A") i ndihmon shikuesit të deshifrojnë "enigmën". Tensioni midis lexueshmërisë dhe abstraksionit të pastër estetik është karakteristika përcaktuese e stilit wildstyle.

Hap pas Hapi: Vizatimi i Wildstyle

- Struktura bazë (Skeleton): Skiconi strukturën bazë të shkronjave me vija të holla dhe të lehta.
- Shtoni volum (Add Volume): Shndërroni vijat në shirita të trashë. Mbivendosni shkronjat për të krijuar unitet vizual.
- Zgjatimet (Extensions): Shtoni shigjeta, maja dhe zgjatime të mprehta në fundet e shkronjave.
- Përfundimi (Final Polish): Shtoni mbushje komplekse, efekte 3D dhe një kontur të jashtëm të mprehtë.

Si të Krijoni dhe Përdorni Stencils

Stencils janë një mjet i fuqishëm për krijimin e artit të rrugës në mënyrë të shpejtë, të përsëritshme dhe me nivel të lartë detajesh, duke lejuar që dizajne komplekse të aplikohen brenda pak sekondash. Të popullarizuara nga Blek le Rat dhe Banksy, ato janë veçanërisht efektive për aktivizmin politik, sepse mundësojnë riprodhimin masiv të imazheve të fuqishme në hapësirat urbane.

Figure 42 - Example of a Stencils artwork

Materialet e Nevojshme

- Thikë precize: X-Acto ose bisturi për prerje të pastra.
- Karton i fortë / Acetat: Material i qëndrueshëm për krijimin e stencil-it.
- Ngjitës me spray: Për të parandaluar përhapjen e bojës përtej skajeve të stencil-it.

KONCEPTI I URAVE

Pjesa më e rëndësishme e dizajnit të një stencil-i është të kuptoni marrëdhënien midis “ishujve” (islands) dhe “urave” (bridges). Një ishull është një zonë e plotë që rrethohet tërësisht nga hapësira e prerë (si pjesa e brendshme e një “O” ose bebëza e një syri). Pa një urë fizike materiali që lidh atë ishull me pjesën kryesore të stencil-it, ishulli do të shkëputet dhe do të bjerë gjatë prerjes, duke e prishur imazhin.

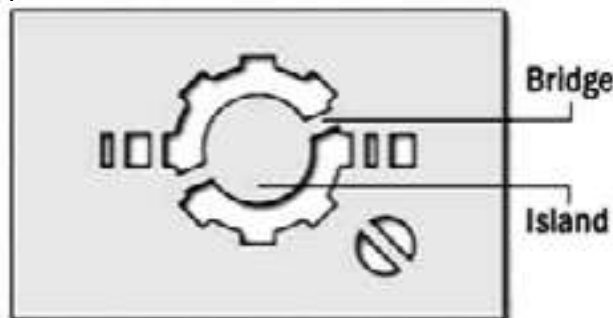

Figure 43 - Bridge and Island - Stencil Principle

STENCILS ME SHUMË SHITESA

Për imazhe me ngjyra të plota ose me shumë hijezime, duhet të prisni një shtresë të veçantë stencil-i për secilën ngjyrë individuale (për shembull, një për hijet e zeza, një për tonet e ndërmjetme dhe një për dritëzimet e bardha). Duhet të përfshini shenja regjistrimi (registration marks) – prerje të vogla dhe identike jashtë zonës kryesore të dizajnit, zakonisht në formë kryqi ose rrethi – në çdo shtresë të stencil-it. Këto shenja sigurojnë që të gjitha shtresat të pozicionohen dhe të përputhen në mënyrë të saktë kur aplikohen njëra pas tjetrës në mur.

DIZAJNIMI I NJË STENCIL-I

Hapësira pozitive / negative: Dizajni juaj duhet të funksionojë përfundimisht vetëm në bardh e zi (pjesët e prera kundrejt pjesëve të paprera). Përdorni programe për përpunimin e imazheve si Photoshop (veçanërisht mjetin Threshold Adjustment) për të shndërruar fotografi komplekse në forma me kontrast të lartë, të qarta dhe të përshtatshme për prerje.

Ishujt dhe urat (Islands and Bridges): Gjithmonë kontrolloni me kujdes dizajnin tuaj përfundimtar për ishuj të shkëputur përpara se të filloni prerjen. Një ishull i harruar do të thotë një stencil i dëmtuar. Zgjedhja e tipografisë (Typography Choices): Nëse përdorni tekst, zgjidhni fonte stencil ose fonte me stil ushtarak (si Stencil, Army ose Impact) që përmbajnë natyrshëm ura të integruara, duke ju kursyer përpjekjen për t'i shtuar ato manualisht.

MATERIALET DHE PRERJA

Fletët për stencil: Zgjidhni materiale të qëndrueshme si Acetate, Mylar, filma të vjetër radiografikë ose karton të trashë. Cardstock është i lirë dhe i lehtë për t'u prerë, por degradohet më shpejt kur laget nga boja e spray-t.

Mjetet e prerjes Përdorni një bisturi precize ose një thikë të mprehtë X-Acto. Ndërroni tehet rregullisht, pasi tehet e konsumuar e grisin materialin dhe krijojnë skaje të paqarta.

Sipërfaqja e prerjes: Përdorni gjithmonë një tapet prerës vetë-rigjenerues për të mbrojtur tavolinën, për të ruajtur mprehtësinë e tehut dhe për të siguruar prerje të sakta.

Teknika: Kur prisni kthesa komplekse, rrotulloni vetë materialin e

stencil-it me dorën jo-dominante, në vend që të përpigjeni të ktheni thikën në mënyrë të vështirë dhe të pasaktë. Kjo rezulton në vija shumë më të lëmuara dhe më të pastra.

TEKNIKAT E PËRDORIMIT TË SPRAY-T

Këshillë Profesionale: Parandalimi i Depërtimit të Bojës Poshtë Stencil-it (bleed).

Armiku më i madh i një stencil-i të pastër dhe me pamje profesionale është depërtimi i bojës poshtë skajeve. Për ta parandaluar këtë, përdorni një ngjitës të përkohshëm me spray (si 3M Super 77), të aplikuar lehtë në pjesën e pasme të stencil-it, në mënyrë që ai të ngjitet plotësisht dhe rrafsh me murin. Si alternativë, vishni një dorezë mbrojtëse dhe shtypeni stencil-in fort mbi sipërfaqe me dorën tuaj të lirë.

Hap pas Hapi: Krijimi i një Stencil-i

Dizajni dhe Urat: Vizatojeni imazhin tuaj. Shtoni “ura” (bridges) për të mbajtur “ishujt” (islands) në vend
Prerja Precize : Përdorni një thikë të mprehtë.
Prisni mbi një tapet prerës dhe rrotulloni letrën, jo thikën.

Kontrolli i Përshtatjes: Kontrolloni nëse të gjitha pjesët janë të lidhura. Aplikoni ngjitës me spray në pjesën e pasme.

Spërkatja dhe Heqja: Spërkatni shtresa të lehta dhe të njëtrajtshme nga një distancë prej 20 cm. Hiqeni stencil-in ndërsa boja është ende e lagësht.

Distanca: Mbajeni spray-n rreth 15–20 cm larg stencil-it. Shumë afër shkakton pika dhe rrjedhje boje; shumë larg krijon skaje të paqarta.

Këndi: Spërkatni drejt, në një kënd 90 gradë, për të shmangur depërtimin e bojës poshtë stencil-it.

Kontrolli i Presionit: Aplikoni shtresa të lehta dhe të shpejta në vend të një shtrese të vetme, të rëndë dhe të lagësht.

Heqja: Hiqeni stencil-in përpara se boja të thahet plotësisht për të shmangur grisjen e saj.

Teknika Wheat-Paste (Paste-Up)

Wheat-pasting përfshin ngjitjen e posterave të mëdhenj prej letre, fotografive ose vizatimeve në mure publike duke përdorur një ngjitës të përgatitur në mënyrë artizanale. E preferuar nga artistët e rrugës për shkak të shpejtësisë së saj, kjo teknikë lejon që vepra të detajuara dhe në përmasa të mëdha të përgatiten në mënyrë të sigurt në studio përpara instalimit në hapësirën publike. Ndryshe nga boja me spray, wheat-pasting është më i qetë, më i shpejtë dhe mbështet përdorimin e printimeve dixhitale, fotografive dhe ilustrimeve delikate që janë të vështira për t'u realizuar drejtpërdrejt mbi sipërfaqe të ashpra si muret. Gjithashtu, me kalimin e kohës ai degradohet natyrshëm, duke i dhënë veprës një karakter të përkohshëm dhe kalimtar.

Figure 44 - Example of Wheat-Paste (Paste-Up) Technique

Materialet e Nevojshme:

- Miell gruri: Për bazën e ngjitësit.
- Letër e hollë: Letra e gazetës është zgjedhja më e mirë.
- Furçë e madhe: For applying Për aplikimin e ngjitësit.
- Kovë: Për transportimin dhe mbajtjen e ngjitësit.

1. Përgatitja e Ngjitësit: Gatvani një përzierje të thjeshtë me miell dhe ujë derisa të krijohet një ngjitës i trashë dhe ngjitës.
2. Përgatitja e Veprës: Vizatoni ose printoni dizajnin tuaj në letër të hollë. Prisni me kujdes formën përfundimtare.
3. Aplikimi: Aplikoni një shtresë të bollshme ngjitësi në mur, vendosni letrën mbi të dhe më pas mbulojeni letrën me një shtresë tjetër të trashë ngjitësi.

Këshillë Profesionale: "Sanduichi"

Sekreti i një paste-up që qëndron për vite të tëra është teknika me dy shtresa (double-layer technique). Asnjëherë mos aplikoni ngjitës vetëm në pjesën e pasme të letrës.

1. Aplikoni ngjitësin në mur (Shtresa bazë)
2. Vendosni posterin (Shtresa e mesme)
3. Aplikoni ngjitës mbi poster (Shtresa vulosëse)

Hap pas Hapi: Metoda "Sandwich"

- Përgatitja e Murit: Pastroni pluhurin dhe papastërtitë me furçë. Sipërfaqet poroze si tulla funksionojnë më mirë.
- Shtresa Bazë: Aplikoni një shtresë të trashë dhe të njëtrajshme ngjitësi, pak më të madhe se posterit juaj.
- Lëmimi: Shtypeni posterin nga qendra drejt skajeve për të larguar të gjitha flluskat e ajrit.
- Vulosja e Skajeve: Mbulojeni të gjithë pjesën e përparme dhe skajet me një shtresë përfundimtare ngjitësi.

Receta Klasike e Wheat Paste

Përbërësit :

- 1 pjesë miell (miell i zakonshëm i bardhë gruri)
- 4 pjesë ujë
- Opsionale: 1 lugë gjelle sheqer (për më shumë ngjitshmëri)
- Opsionale: Një sasi e vogël ngjitësi druri për qëndrueshmëri më të madhe.

Metoda (Method):

- Zieni 3 pjesë të ujit në një tenxhere.
- Përzieni miellin me 1 pjesë ujë derisa masa të bëhet e njëtrajshme.
- Duke e përzier vazhdimisht me tel kuzhine, derdhni përzierjen në ujin që vlon.
- Lëreni të ziejë ngadalë për 5–10 minuta, derisa të trashet dhe të marrë konsistencën e brumit të hollë (batter).
- Lëreni të ftohet plotësisht përpara përdorimit.

Këshilla për Ruajtjen

Nëse përgatisni më shumë wheat paste sesa ju nevojitet për një sesion të vetëm, mund ta ruani pjesën e mbetur për të shmangur shpërdorimin.

Enë ruajtjeje: Derdhni ngjitësin e mbetur në një enë hermetike ose në një kovë me kapak që mbyllet fort.

Ftohja: Ruajeni enën në frigorifer. Zakonisht mund të qëndrojë i përdorshëm për 2 deri në 4 ditë.

Ripërdorimi: Përzieni mirë ngjitësin e ftohur përpara përdorimit. Nëse është trashur shumë, shtoni pak ujë të ngrohtë derisa të rikthehet në një konsistencë të lëmuar.

Paralajmërim: Nëse ngjitësi fillon të ketë erë shumë të thartë, fermentohet ose zhvillon myk të dukshëm, hidhni dhe përgatitni një sasi të re.

Alternativa me Ngjitës për Letra Muri

Ndërsa ngjitësi tradicional me miell është i lirë dhe lehtësisht i disponueshëm, shumë artistë preferojnë të përdorin ngjitës komercial për letra muri për realizimin e paste-ups.

Përparësitë: Më i fortë dhe më rezistent ndaj kushteve atmosferike. Përgatitet shpejt. Shpesh është rezistent ndaj mykut.

Mangësitë: Më i kushtueshëm. Më pak miqësor ndaj mjedisit për shkak të përbërjes me kimikate sintetike.

Si përgatitet: Përzieni pluhurin me ujë të ftohtë duke e rrahur me tel kuzhine (whisk) derisa të krijohet një masë e lëmuar dhe me konsistencë xheli, pastaj lëreni të pushojë përpara përdorimit.

Si të Aplikoni Paste-Up (Teknika e Aplikimit)

Duke u bazuar në Metodën "Sandwich", aplikimi efektiv në hapësirën publike kërkon shpejtësi dhe teknikë të duhur.

Përgatitja: Palosni ose mbështillni posterat paraprakisht për transport dhe aplikim më të shpejtë.

Zgjedhja e Sipërfaqes: Sipërfaqet e lëmuara sigurojnë ngjitje më të mirë, ndërsa muret e ashpra kërkojnë një shtresë bazë më të trashë ngjitësi.

Aplikimi: Aplikoni një shtresë të bollshme ngjitësi në mur duke përdorur një furçë të gjerë ose rul.

Vendosja: Shpalosni posterin nga pjesa e sipërme drejt poshtme dhe lëmojeni nga qendra drejt skajeve për të larguar flluskat e ajrit dhe rrudhat.

Vulosja: Menjëherë pas vendosjes, aplikoni një shtresë të bollshme ngjitësi mbi të gjithë pjesën e përparme të posterit. Kushtojuni vëmendje të veçantë skajeve – sigurohuni që ato të jenë plotësisht të mbuluara me ngjitës dhe të ngjitura mirë në mur, për të parandaluar që era t'i shkëpusë ose që njerëzit t'i heqin lehtësisht.

ÇFARË DUHET DHE ÇFARË NUK DUHET TË BËNI

Aktivitetet e Creative Canvas dhe ndërhyrjet e artit të rrugës ofrojnë mënyra të fuqishme për të angazhuar të rinjtë, për të rritur ndërgjegjësimin dhe për të sfiduar gjuhën e urrejtjes në hapësirat publike. Megjithatë, puna në mjedise të hapura dhe të përbashkëta sjell gjithashtu përgjegjësi. Ndryshe nga aktivitetet që zhvillohen në ambiente të kontrolluara, veprimet në hapësirën publike ndërveprojnë drejtpërdrejt me komunitetet, hapësirën urbane dhe dinamikat ekzistuese kulturore e shoqërore. Për këtë arsye, është thelbësore që këto ndërhyrje të realizohen me konsideratë të kujdesshme ndaj kufijve ligjorë, implikimeve etike dhe rregullave të pashkruara të kulturës së artit të rrugës.

Ky kapitull ofron udhëzime se si të planifikohen dhe zbatohen ndërhyrjet në mënyrë të përgjegjshme dhe me respekt. Ai paraqet aspektet kryesore ligjore që duhet të merren në konsideratë, thekson parimet etike që sigurojnë se veprimet kontribuojnë pozitivisht në komunitet dhe prezanton rregullat bazë të kulturës së artit urban që udhëheqin ndërveprimet në këtë mjedis. Duke ndjekur këto DOs and DON'Ts, praktikuesit mund të maksimizojnë ndikimin e punës së tyre, duke minimizuar njëkohësisht rreziqet, keqkuptimet dhe pasojat e padëshiruara negative.

Ndërgjegjësimi Ligjor

Të kuptuarit e kontekstit ligjor është një hap themelor përpara zbatimit të çdo ndërhyrjeje të Creative Canvas ose arti të rrugës. Një nga dallimet kryesore që duhet të keni parasysh është ndryshimi midis hapësirës publike dhe hapësirës private. Edhe kur një vend duket i aksesueshëm për publikun, ai mund të jetë ende pronë private ose i rregulluar nga subjekte të caktuara, çka do të thotë se krijimi i veprave artistike pa leje mund të sjellë pasoja ligjore. Për këtë arsye, është gjithmonë e rëndësishme të identifikohet pronësia e hapësirës dhe, kur është e nevojshme, të merret pëlqimi nga autoritetet përkatëse ose pronarët e saj.

Një aspekt tjetër i rëndësishëm është dallimi midis ndërhyrjeve të përkohshme dhe ndërhyrjeve të përhershme. Veprimet e përkohshme, si vizatimet me shkurtesë, posterat e lëvizshëm ose paste-ups, janë zakonisht më pak ndërhyrëse dhe shpesh më të pranueshme, pasi nuk shkaktojnë ndryshime të përhershme në sipërfaqe. Në të kundërt, ndërhyrjet e përhershme, përfshirë pikturimin me spray ose instalimet që ndryshojnë strukturat fizike, zakonisht kërkojnë miratim formal dhe mbartin rreziqe më të larta ligjore. Zgjedhja e metodës së përshtatshme mund të zvogëlojë ndjeshëm problemet e mundshme, duke siguruar njëkohësisht dukshmëri dhe ndikim.

E RËNDËSISHME

Është thelbësore të njiheni me rregulloret lokale. Ligjet që lidhen me artin e rrugës ndryshojnë nga një vend në tjetrin dhe nga një qytet në tjetrin; ajo që tolerohet në një vend mund të jetë rreptësisht e ndaluar në një tjetër. Marrja e kohës për të kuptuar këto rregulla, ose konsultimi me partnerë dhe organizata lokale, ndihmon që aktivitetet të zhvillohen në mënyrë të përgjegjshme dhe në përputhje me kuadrin ligjor

Korniza Etike

Përtej konsideratave ligjore, përgjegjësia etike është thelbësore për krijimin e ndërhyrjeve kuptimplota dhe të respektueshme. Aktivitetet e Creative Canvas nuk duhet të rrezikojnë kurrë komunitetet, qoftë fizikisht apo emocionalisht. Kjo përfshin përzgjedhjen e kujdesshme të vendndodhjeve, shmangien e ndërprerjes së jetës së përditshme dhe sigurimin që prania e veprës artistike të mos krijojë shqetësim apo frikë tek banorët lokalë. Po aq e rëndësishme është që ndërhyrjet të mos përshkallëzojnë dhunën ose tensionet. Mesazhet duhet të promovojnë dialogun, përfshirjen dhe mendimin kritik, në vend që të nxisin përballje ose të thellojnë ndarjet ekzistuese. Edhe kur trajtohen tema të ndjeshme si gjuha e urrejtjes ose diskriminimi, toni dhe mënyra e paraqitjes duhet të mbeten konstruktive dhe të përgjegjshme.

Vëmendje e veçantë duhet t'i kushtohet përdorimit të simboleve dhe imazheve. Riprodhimi i simboleve të urrejtjes, edhe kur bëhet me qëllimin për t'i kritikuar ato, mund të keqkuptohet nëse nuk vendoset në kontekstin e duhur. Pa një shpjegim të qartë, këto elemente vizuale mund të përforcojnë pa dashje pikërisht mesazhet që synojnë të sfidojnë. Prandaj, një dizajn i kujdesshëm dhe një komunikim i qartë i mesazhit janë thelbësore.

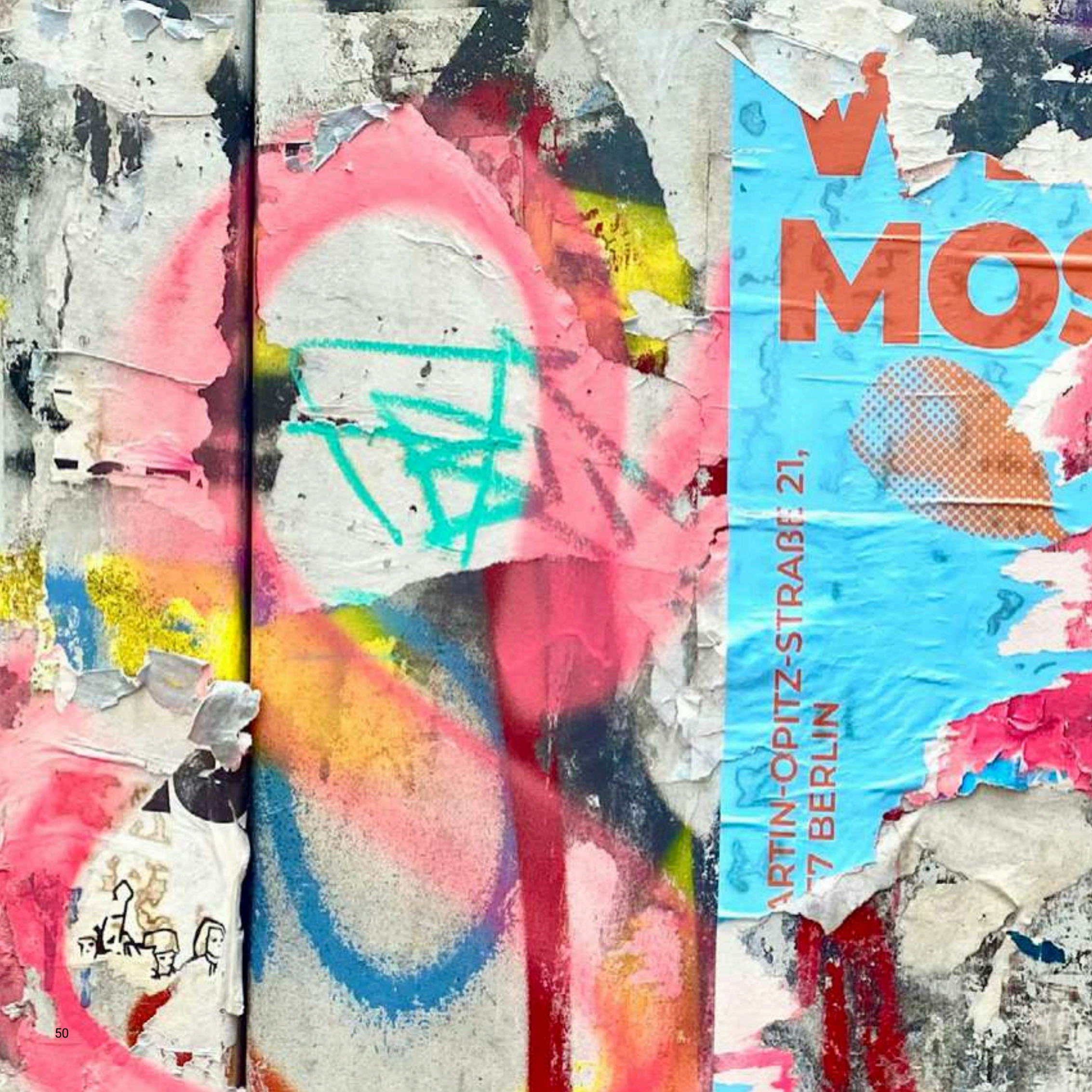
Respekti për hapësirat përkujtimore është një tjetër parim kyç. Vende të tilla si monumentet, memorialet, varrezat dhe objektet e kultit mbartin një rëndësi të thellë emocionale dhe kulturore. Ndërhyrjet në këto hapësira duhet të shmangen, përveç rasteve kur ekziston leje e qartë dhe mbështetje e fortë nga komuniteti, pasi përdorimi i papërshtatshëm mund të perceptohet si mungesë respekti, pavarësisht qëllimit të ndërhyrjes.

Kodi i Rrugës

Arti i rrugës udhëhiqet jo vetëm nga rregulla formale, por edhe nga një kulturë joformale respekti e njohur si kodi i rrugës. Një nga parimet themelore të tij është të mos pikturohen ose mbulohen muralet përkujtimore, pasi këto vepra shpesh mbartin rëndësi të madhe sociale ose historike dhe vlerësohen nga komuniteti. Respektimi i punës së artistëve të tjerë është gjithashtu i rëndësishëm. Mbulimi i veprave ekzistuese në përgjithësi nuk inkurajohet, pasi mund të konsiderohet mungesë respekti brenda komunitetit të artit urban. Përrjashtim mund të bëhet kur qëllimi është heqja ose zëvendësimi i gjuhës së urrejtjes ose përmbajtjeve të dëmshme. Megjithatë, edhe në këto raste, veprimi duhet të jetë i menduar me kujdes dhe në përputhje me vlera pozitive.

Një tjetër rregull i rëndësishëm është të shmangni vendosjen e tag-eve mbi projekte komunitare. Muralet ose veprat artistike të krijuara përmes proceseve të angazhimit të komunitetit përfaqësojnë përpjekje dhe identitet kolektiv, dhe ndërhyrja mbi to mund të dëmtojë marrëdhëniet dhe besimin brenda komunitetit.

Mbrojtja e anonimitetit është një aspekt i rëndësishëm, veçanërisht në kontekste ku arti i rrugës mund të jetë i ndjeshëm ose i keqkuptuar. Pjesëmarrësit, veçanërisht të rinjtë, duhet të jenë të vetëdijshëm për rreziqet e mundshme dhe të mbështeten në marrjen e vendimeve të informuara lidhur me nivelin e dukshmërisë së tyre publike. Garantimi i sigurisë dhe komoditetit të tyre duhet të mbetet gjithmonë prioritet.

MARTIN-OPITZ-STRAßE 21,
10777 BERLIN

MOS

Një Mënyrë e Mirë për ta Bërë: Raste Studimesh

Arti i rrugës ka shërbyer prej kohësh si një formë ndërhyrjeje në hapësirën publike. Roli i tij në sfidimin e strukturave të pushtetit është i dokumentuar gjerësisht, por ndikimi i tij varet nga qëllimi, konteksti dhe mënyra e zbatimit. Në disa raste, ai shndërrohet thjesht në dekorim ose përthithet nga kultura dominuese pa ruajtur forcën e tij kritike. Në raste të tjera, ai ndryshon perceptimet, ndërpret narrativa të dëmshme dhe krijon forma të dukshme të counter-speech. Ky kapitull shqyrton shembuj të ndërhyrjeve artistike në hapësirën publike që kanë kontribuar në sfidimin e gjuhës së urrejtjes dhe përjashtimit në hapësirën publike.

Studimet e mëposhtme të rasteve paraqiten si modele të zbatuara në praktikë. Secili prej tyre fokusohet në një teknikë specifike dhe në një kontekst të përcaktuar. Ato përfshijnë rajone dhe mjedise të ndryshme politike, por ndajnë një strukturë të përbashkët. Në secilin rast, ekziston një formë e identifikueshme e gjuhës së urrejtjes ose përjashtimit. Një artist ose grup ndërhyrës duke përdorur një teknikë të përshtatshme për mjedisin përkatës. Si rezultat, krijohet një reagim i dukshëm, qoftë në formën e debatit publik, riprodhimit të veprës apo rezistencës. Këto raste nuk paraqiten si arritje artistike të izoluara, por si qasje praktike që mund të shërbejnë si referencë për hartimin dhe zhvillimin e fushatave.

Rast Studimi 1: Stencils – Banksy dhe Ndërhyrjet e Tij në West Bank Wall

Një pikturë trompe-l'œil e Banksy-t në një segment të murit të sigurisë në Bregun Perëndimor. Me mirësjellje të Banksy (2005). Banksy është një artist britanik i artit të rrugës, aktiv që nga fundi i viteve 1990. Veprat e tij shfaqen në mjedise urbane në vende të ndryshme dhe trajtojnë tema si konflikti, pabarazia dhe kontrolli. Përdorimi i anonimitetit largon identitetin personal nga vepra dhe e zhvendos vëmendjen te mesazhi dhe vendndodhja. Praktika e tij artistike është dokumentuar nga institucione si Tate dhe është trajtuar gjerësisht nga media, përfshirë BBC. Muri i Bregut Perëndimor u bë një pikë qendrore e debatit ndërkombëtar në fillim të viteve 2000. Raportet e United Nations dhe Amnesty International përshkruajnë ndikimin e tij në lirinë e lëvizjes, aksesin në shërbime dhe jetën e përditshme të komuniteteve palestineze. Në këtë kontekst, muri funksionon si një pengesë fizike, por edhe si një simbol i kufizimit dhe kontrollit.

Figure 45 - Banksy - West Bank Wall Mural

Gjuha e Urrejtjes / Simboli

Në vitin 2003, Banksy e përqendroi vëmendjen e tij te barriera izraelite në Bregun Perëndimor (shihni "Një pikturë trompe-l'œil e Banksy-t në një segment të murit të sigurisë në Bregun Perëndimor").

(Me mirësjellje të Banksy (2005)), një mur betoni që shtrihet për qindra kilometra dhe që është dënuar nga Kombet e Bashkuara dhe organizata të të drejtave të njeriut si një mjet ndarjeje dhe ndëshkimi kolektiv. Për miliona palestinezë, muri nuk është thjesht infrastrukturë: ai është një simbol i përditshëm dhe fizik i pushtimit dhe i mohimit të lirisë së lëvizjes. Vetë muri funksionon si një formë strukturore e përjashtimit. Ai komunikon ndarje dhe kontroll përmes përmasave të tij, dukshmërisë dhe qëndrueshmërisë së përhershme. Edhe pse nuk përbën gjuhë urrejtjeje në formë tekstuale, ai prodhon një mesazh të vazhdueshëm mbi atë se kush përket dhe kush kufizohet. Prania e tij përforcon një narrativë ndarjeje të ngulitur në përvojën e përditshme.

Figure 46 - Banksy - The Walled Off Hotel - West Bank

Ndërhyrja

Banksy prezantoi imazhe alternative drejtpërdrejt mbi sipërfaqen e murit. Këto imazhe paraqisnin hapje, peizazhe dhe figura që lëviznin përtej barrierës. Këta elementë vizualë krijojnë një kontrast midis realitetit fizik të murit dhe mundësive të imagjinuara për lëvizje dhe liri. Ndër imazhet më ikonike ishin një vajzë e re e ngritur drejt qiellit nga një tufë balonash, duke fluturuar mbi mur; një vrimë e pikturuar në beton që zbulonte një plazh idilik në anën tjetër; një shkallë e mbështetur në mur, që shtrihej përtej tij. Ndërhyrja nuk synonte ta hiqte ose ta fshihte strukturën. Përkundrazi, ajo ndryshoi mënyrën se si muri perceptohej, lexohej dhe fotografohej.

Në vitin 2017, ai shkoi edhe më tej duke hapur Walled Off Hotel në Bethlehëm – një ndërtesë që ai

Rast Studimi 2: Stickers – Fushatat me Stickers Kundër Mesazheve të së Djathtës Ekstreme në Gjermani

e përshkroi si vendin me “pamjen më të keqe në botë”, ku vizitorët flinin përballë barrierës, të rrethuar nga veprat e tij dhe ato të artistëve palestinezë.

Teknika e Përdorur

Stencils të prerë paraprakisht, të aplikuar me bojë spray duke përdorur fletë kartoni ose acetati. Teknika e Banksy-t i jep përparësi shpejtësisë: një stencil mund të aplikohet brenda pak minutash, gjë që është thelbësore kur punohet në mjedise politikisht ose ligjrisht të ndjeshme. Stencils me shumë shtresa krijojnë thellësi dhe detaje pa e ngadalësuar ndjeshëm procesin. Kjo teknikë arrin një ekuilibër midis shpejtësisë, qartësisë dhe mundësisë së riprodhimit

Reagimi i Publikut

Veprat fituan shikueshmëri ndërkombëtare dhe u shpërndanë gjerësisht përmes mediave dhe turizmit. Ato kontribuan në rritjen e ndërgjegjësimit global për këtë vend dhe kontekst. Në të njëjtën kohë, disa reagime lokale ngritën shqetësime lidhur me përfaqësimin dhe autorësinë. U shtruan pyetje mbi rolin e një artisti të jashtëm që vepron brenda një konteksti konflikti të përjetuar drejtpërdrejt nga komunitetet lokale.

Mësimet e Nxjerra

Shpejtësia dhe thjeshtësia janë avantazhe strategjike: një stencil mund të transformojë një sipërfaqe brenda pak minutash, duke e bërë atë një nga mjetet më praktike për mjedise me rrezik të lartë ose të ngarkuara politikisht. Metaforat vizuale të shpresës, arratisjes ose absurditetit komunikojnë përtej barrierave gjuhësore më efektivisht sesa teksti i vetëm. Dhe ndoshta mësimi më i rëndësishëm: gjithmonë dëgjoni komunitetin, përvojën e të cilit po përpiqeni të përfaqësoni. Arti i krijuar për dikë, pa përfshirjen e tij kuptimplotë, rrezikon të bëhet një projektion i jashtëm dhe jo një akt solidariteti. Ndërhyrjet në kontekste politikisht të ndjeshme kërkojnë angazhim me komunitetet e prekura. Dukshmëria rrit vëmendjen, por legjitimiteti varet nga kuptimi i kontekstit dhe ndjeshmëria ndaj tij.

Në Gjermani, prania e vazhdueshme e imazheve dhe mesazheve të së djathtës ekstreme në hapësirën publike (në shtylla ndriçimi, stacione autobusi, kuti elektrike dhe mure publike) është dokumentuar si një sfidë që prej të paktën viteve 1990. Në shumë qytete, veçanërisht në ish-Gjermaninë Lindore, stickers që promovonin grupe supremaciste të bardha, simbole neo-naziste dhe slogane kundër emigrantëve shfaqeshin rregullisht. Këto ishin krijuar për ta bërë ideologjinë ekstremiste të dukshme, të normalizuar dhe të pakundërshtuar në hapësirën publike.

Figure 47 - Asylflutt Stoppen Sticker, Germany

Grupet e shoqërisë civile, organizatat rinore dhe kolektive joformale zhvilluan një përgjigje praktike dhe me kosto të ulët: fushata sistematike me kundër-stickers

Organizata si Amadeu Antonio Foundation mbështetën grupet lokale në zhvillimin dhe shpërndarjen e kundër-stickers si pjesë e iniciativave më të gjera për ndërgjegjësimin e komunitetit.

Gjuha e Urrejtjes / Simboli

Stickers e së djathtës ekstreme shpesh përmbajnë mesazhe kundër emigrantëve, antisemite dhe kundër komunitetit LGBTQ+. Dizajni i tyre imiton shpesh stilin e komunikimeve zyrtare, duke përdorur paraqitje të thjeshta dhe skema ngjyrash neutrale. Kjo strategji vizuale rrit perceptimin e legjitimitetit dhe zvogëlon rezistencën e menjëhershme nga kalimtarët.

Ndërhyrja

Grupet rinore dhe aktivistët reagojnë duke i mbuluar, zëvendësuar dhe transformuar këto stickers.

Disa përdorën kundër-stickers të printuara paraprakisht me mesazhe si “Kein Platz für Nazis” (“Nuk ka vend për nazistët”) ose “Refugees Welcome” (“Mirë se vini refugjatë”). Të tjerë zgjedhën një qasje më krijuese – duke vizatuar mbi stickers e urrejtjes, duke shtuar flluska dialogu që përmbysnin mesazhin origjinal ose duke vendosur dizajnet e tyre drejtpërdrejt mbi përmbajtjen ekzistuese. Akti i mbulimit ishte publik, i dukshëm dhe i përsëritshëm: kudo që shfaqej një sticker me përmbajtje urrejtjeje, mund të vendosej një kundër-sticker. Në disa lagje, kjo u shndërrua në një përpjekje të vazhdueshme dhe të organizuar, e koordinuar përmes qendrave rinore lokale dhe organizatave joqeveritare (OJQ-ve).

Figure 48 - Anti Fascist Stickers, Germany

Teknika e Përdorur

Stickers standard të printuara, të disponueshme nga organizata të ndryshme ose të printueshme në shtëpi; vinil rezistent ndaj kushteve atmosferike për qëndrueshmëri më të madhe; dhe në disa raste stickers të vizatuara me dorë mbi letër të papërshkueshme nga uji. Stickers janë ndër mjetet më të aksesueshme të aktivizmit në hapësirën publike: ato kërkojnë burime minimale, mund të mbahen në xhep dhe të vendosen brenda pak sekondash. Kjo metodë lejon pjesëmarrje të decentralizuar, ku individët dhe grupet mund të kontribuojnë në mënyrë të pavarur.

Rast Studimi 3: Wheat-Paste – Shepard Fairey dhe Seria e Posterave “We the People”

53

Reagimi i Publikut

Në shumë lagje, fushata krijoi një ndjenjë të fortë solidariteti komunitar, ku banorët lokalë dhe pronarët e dyqaneve iu bashkuan nismës duke shpërndarë dhe vendosur stickers. Megjithatë, ajo tërhoqi edhe kritika nga disa persona, të cilët argumentonin se mbulimi i stickers ekzistuese vetëm sa mund të provokonte përshkallëzim të mëtejshëm. Në praktikë, shumë aktivistë zbuluan se kundërveprimi i vazhdueshëm dhe i dukshëm – në vend të injorimit të përmbajtjes së urrejtjes – dërgonte një mesazh më të qartë si për autorët e këtyre mesazheve, ashtu edhe për komunitetin në tërësi: kjo hapësirë është e diskutueshme dhe gjuha e urrejtjes nuk mbetet pa përgjigje.

Mësimet e Nxjerra

Stickers janë një nga mjetet më demokratike të aktivizmit në hapësirën publike: ato kërkojnë burime minimale, mund të prodhohen dhe shpërndahen nga kushdo, dhe mundësojnë reagim të shpejtë ndaj gjuhës së urrejtjes sapo ajo shfaqet. Një kundër-sticker i vetëm arrin pak, por një rrjet i koordinuar njerëzish që i vendosin rregullisht mund të transformojë dukshëm peizazhin publik të një lagjeje. Fushatat me stickers funksionojnë më mirë kur janë të integruara në një përpjekje më të gjerë komunitare, jo si gjeste të izoluara, por si pjesë e një pranie të vazhdueshme dhe kolektive. Përsëritja është e nevojshme për t’iu kundërvënë mesazheve të vazhdueshme. Koordinimi rrit ndikimin në zona më të gjera. Një reagim i dukshëm dërgon mesazhin se hapësira publike është një fushë e debatueshme dhe formësohet në mënyrë aktive nga komuniteti.

Shepard Fairey është një dizajner grafik dhe artist amerikan i artit të rrugës, i cili e filloi praktikën e tij të artit publik në vitin 1989 me fushatën “OBEY Giant” – një seri stickers dhe paste-up e ndërtuar rreth imazhit të mundësit profesionist André the Giant, e konceptuar si një eksperiment për të kuptuar se si imazhet fitojnë autoritet thjesht përmes përsëritjes dhe pranisë së tyre në hapësirën publike. Gjatë dekadave që pasuan, Fairey u shndërrua në një nga artistët e wheat-paste më të angazhuar politikisht që veprojnë sot. Ai njihet më së shumti në nivel ndërkombëtar për posterin HOPE, të krijuar në mbështetje të fushatës presidenciale të Barack Obama në vitin 2008. Megjithatë, pjesa më e madhe e veprës së tij trajton vazhdimisht tema si propaganda, dhuna shtetërore, emigracioni dhe mekanizmat vizualë të pushtetit. Seria “We the People” u publikua në vitin 2017 si reagim ndaj diskursit politik në Shtetet e Bashkuara gjatë administratës së Donald Trump. Narrativat publike të asaj periudhe përfshinin retorikë të fortë kundër emigracionit dhe mënyra përjashtuese të paraqitjes së grupeve minoritare.

Figure 49 - Obey - Andre the Giant Poster

Gjuha e Urrejtjes / Simboli

Seria “We the People” ishte një përgjigje e drejtpërdrejtë ndaj retorikës dhe politikave kundër emigracionit që synonin emigrantët myslimanë, refugjatët dhe komunitetet me ngjyrë, shpesh përmes gjuhës së qartë çnjerëzore dhe stigmatizuese. Gjuha e urrejtjes që trajtohej në këtë rast nuk ishte grafiti i shkruar në një mur, por mesazhe politike zyrtare që kishin hyrë në diskursin publik dhe kishin kontribuar në

legjitimimin e diskriminimit. Fushata synonte të sfidonte narrativat që i paraqisnin grupe të caktuara si kërcënim ose si të huaj që nuk i përkisnin shoqërisë. Këto mesazhe ishin të pranishme në komunikimin zyrtar, në diskursin mediatik dhe në debatin publik. Ndryshe nga grafitet, kjo formë komunikimi mbante autoritet institucional dhe kishte ndikim më të gjerë në formësimin e perceptimeve shoqërore.

Figure 50 - We the People Posters

Ndërhyrja

Fairey krijoi një seri portretesh në format të madh që paraqisnin gra me ngjyrë, emigrantë dhe amerikanë myslimanë, të realizuara në një gjuhë vizuale monumentale dhe dinjitoze, e cila zakonisht rezervohet për heronjtë kombëtarë ose figurat e propagandës. Secili portret përdorte një stil vizual të lidhur me autoritetin dhe identitetin kombëtar, dhe shoqërohej me një deklaratë të shkurtër që afirmonte përkatësinë dhe të drejtat e personave të paraqitur. Një element thelbësor i kësaj nisme ishte fakti që Fairey i bëri të gjitha imazhet të disponueshme falas për shkarkim në format me rezolucion të lartë, duke i lejuar kujtdo t’i printonte dhe t’i vendoste në mënyrë të pavarur. Brenda pak ditësh nga publikimi, ato ishin shkarkuar më shumë se një milion herë dhe u shfaqën në mure në qytete të ndryshme të Shteteve të Bashkuara dhe në vende të tjera të botës. Individë dhe organizata i printuan dhe i shpërndanë ato në mënyrë të pavarur. Në këtë mënyrë, ndërhyrja kaloi nga një pikë e vetme prodhimi në një rrjet të shpërndarë riprodhimi dhe shpërndarjeje.

Rast Studimi 4: Graffiti: Cibo dhe Counter-Speech Përmes Imazheve të Ushqimit

Teknika e Përdorur

Wheat-paste i aplikuar mbi postera të printuar në format të madh. Ngjitësi (paste) – një përzierje mielli dhe uji e gatuar deri sa të arrijë një konsistencë të trashë – aplikohet fillimisht mbi sipërfaqen e murit. Më pas vendoset posteri mbi të dhe një shtresë e sipërme ngjitësi përdoret për ta vulosur dhe mbrojtur letrën. Printimet në format të madh mund të mbulojnë shpejt sipërfaqe të konsiderueshme muri dhe, kur aplikohen siç duhet me wheat-paste, janë shumë të qëndrueshme.

Reagimi i Publikut

Seria u bë një nga fushatat me postera më të shpërndara në historinë e kohëve të fundit, duke u shfaqur në protesta, në dritaret e shtëpive dhe bizneseve, si dhe në mure në dhjetëra vende të botës. Ajo tregoi se si estetika e artit urban, e kombinuar me një model shpërndarjeje me burim të hapur (open-source), mund ta zgjerojë një fushatë shumë përtej duarve të artistit fillestar, duke e shndërruar një akt të vetëm krijues në një mjet të zotëruar kolektivisht nga një lëvizje. Imazhet u përhapën me shpejtësi në qytete të ndryshme të Shteteve të Bashkuara dhe në nivel ndërkombëtar. Fushata arriti si audiencat fizike, ashtu edhe ato digjitale. Modeli i saj i hapur i shpërndarjes mundësoi pjesëmarrje të gjerë.

Mësimet e Nxjerra

Posterat wheat-paste janë shumë të dukshëm, relativisht të qëndrueshëm dhe mund të mbulojnë shpejt sipërfaqe të mëdha. Megjithatë, mësimi më i transferueshëm nga praktika e Fairey-t është modeli open-source: duke i publikuar imazhet lirisht, artisti origjinal heq dorë nga kontrolli i plotë mbi veprën, por shumëfishon ndikimin e saj. Për fushatat kundër gjuhës së urrejtjes, kjo do të thotë: krijoni imazhin, publikojeni dhe besojini komunitetit që ta çojë më tej. Kjo teknikë demonstroi gjithashtu se si përmbysja e gjuhës vizuale të shtypjes – duke përdorur portretizim monumental për të paraqitur njerëzit që po çnjerëzohen ose marginalizohen – mund të shndërrohet në një akt të fuqishëm të counter-speech.

Cibo është një artist grafiti me bazë në Verona, i cili e filloi aktivitetin e tij rreth vitit 2015. Praktika e tij artistike u zhvillua si përgjigje ndaj pranisë së dukshme të grafitëve neo-fashiste dhe ekstremiste në qytetet italiane. Ndryshe nga kontekstet e formësuar nga ndarjet pas konflikteve, ky mjedis karakterizohet nga vazhdimësia e simboleve dhe sloganeve të së djathtës ekstreme në hapësirën urbane të përditshme. Puna e Cibo-s është dokumentuar nga media italiane dhe ndërkombëtare, përfshirë mbulime nga BBC dhe The Guardian.

Figure 51 - Cibo food graffiti intervention over hate speech

Gjuha e Urrejtjes / Simboli

Grafitet që Cibo synon të kundërshtojë përfshijnë svastika, simbole fashiste dhe slogane raciste ose ksenofobike. Këto shenja shfaqen në mure, ndërtesa publike dhe infrastrukturë urbane. Përsëritja e tyre kontribuon në normalizimin e pranisë së ideologjive ekstremiste në hapësirën publike.

Ndërhyrja

Cibo përgjigjet duke i transformuar simbolet e urrejtjes në imazhe ushqimi. Në vend që t'i heqë ose t'i mbulojë grafitet me bojë neutrale, ai integron formën origjinale në një vizatim të ri. Svastikat shndërrohen në pica, perime ose pjata të tjera lehtësisht të dallueshme. Ndërhyrja nuk e

fshin plotësisht shenjën origjinale, por ndryshon kuptimin dhe ndikimin e saj vizual. Kjo qasje zëvendëson agresionin me ironi dhe familjaritet.

Teknika e Përdorur

Përdoren teknika të grafitit dhe muraleve të realizuara me dorë të lirë për të riinterpretuar grafitet ekzistuese. Procesi kërkon pak më shumë kohë sesa një mbulim i thjeshtë, por mundëson transformim krijues. Stili i dallueshëm dhe i qëndrueshëm i imazheve të ushqimit krijon një identitet vizual të qartë dhe lehtësisht të njohshëm.

Reagimi i Publikut

Puna e Cibo-s ka marrë mbështetje të gjerë publike dhe vëmendje të konsiderueshme mediatike. Imazhet e tij shpërndahen gjerësisht në rrjetet sociale, duke e zgjeruar ndikimin e tyre përtej vendndodhjes origjinale. Transformimi i simboleve të urrejtjes në objekte të padëmshme dhe familjare zvogëlon fuqinë e tyre vizuale dhe ndryshon mënyrën se si perceptohen nga kalimtarët.

Mësimet e Nxjerra

Transformimi i simboleve të urrejtjes mund të jetë më efektiv sesa heqja e tyre. Ironia vizuale ndërpret dhe dobëson mesazhin që simboli synon të transmetojë. Një stil i qëndrueshëm dhe lehtësisht i dallueshëm e forcon ndikimin me kalimin e kohës. Përdorimi i imazheve familjare dhe të kuptueshme për publikun rrit aksesueshmërinë dhe angazhimin e komunitetit.

Figure 52 - Cibo food graffiti intervention over hate speech

Rast Studimi 5: Tatyana Fazlalizadeh dhe Instalacioni “Stop Telling Women to Smile”

Tatyana Fazlalizadeh është një artiste dhe aktiviste amerikane e cila, në vitin 2012, nisi një projekt arti publik që më vonë do të shtrihej në qytete të ndryshme në Shtetet e Bashkuara, Evropë, Afrikë dhe më gjerë. Duke punuar me portrete wheat-paste dhe murale të pikturuara me dorë, ajo krijoi imazhe në shkallë të madhe të grave, të shoqëruara me deklaratatë drejtpërdrejta në vetën e parë që trajtonin ngacmimin në hapësirat publike. Projekti, i titulluar “Stop Telling Women to Smile”, lindi nga përvojat e saj personale me ngacmimin me bazë gjinore në hapësirën publike dhe u zhvillua në një nga shembujt më të qëndrueshëm dhe më gjerësisht të riprodhuar të aktivizmit feminist përmes artit publik në dekadat e fundit. Raportet e UN Women dokumentojnë përhapjen e gjerë të ngacmimit në hapësirat publike dhe ndikimin e tij në aksesin e grave në hapësirën publike.

Figure 53 - Stop Telling Women to Smile - Instalation

Gjuha e Urrejtjes / Simboli

Ngacmimi në hapësirat publike – thirrjet ngacmuese (catcalling), komentet e padëshiruara mbi pamjen ose sjelljen e grave, kërcënimet dhe intimidimi në hapësirën publike – është një formë e përhapur e dhunës me bazë gjinore që shpesh minimizohet, normalizohet ose paraqitet si kompliment. Simboli i dëmshëm në këtë rast nuk është një imazh apo slogan i vetëm, por një model sjelljeje i ndërthurur në përvojën e përditshme të

grave dhe vajzave në hapësirën publike, i cili përcjell një mesazh të qartë: trupi juaj është i hapur për komente publike; kjo hapësirë nuk ju përket plotësisht juve. Projekti i Fazlalizadeh e emërtoi dhe e sfidoi drejtpërdrejt këtë model sjelljeje, pikërisht në rrugët dhe hapësirat ku ai ndodh.

Ndërhyrja

Fazlalizadeh krijoi portrete në format të madh të grave reale (shpesh gra që i njihte personalisht ose që vullnetarisht u bënë pjesë e projektit), të cilat shikonin drejtpërdrejt drejt shikuesit me qetësi dhe autoritet. Pranë secilit portret, ajo vendosi një deklaratë të shkruar në vetën e parë: “Veshja ime nuk është ftesë.”; “Gratë nuk ju detyrohen kohën ose bisedën e tyre.”; “Mos u thoni grave të buzëqeshin.” Muralet u vendosën qëllimisht në rrugët dhe lagjet ku ngacmimi ndodhte më shpesh – vepra i drejtohej audiencës së saj pikërisht aty ku ndodhte kjo sjellje. Me kalimin e kohës, projekti u bë në mënyrë të qartë pjesëmarrës: gra nga qytete të tjera kontaktuan Fazlalizadeh për t’u përfshirë në projekt, ndërsa artistë lokalë u ftuan të krijonin versionet e tyre duke ndjekur të njëjtin format. Sot, “Stop Telling Women to Smile” është shfaqur në më shumë se 30 qytete në mbarë botën, përfshirë Istanbul, Johannesburg dhe qytete të ndryshme në Evropë dhe Amerikën Latine.

Teknika e Përdorur

Një kombinim i posterave wheat-paste në format të madh për instalime në ambiente të jashtme dhe muraleve të pikturuara me dorë për vepra më të përhershme. Portretet vizatohen me dorë nga Fazlalizadeh dhe printohen në përmasa të mëdha, ose pikturohen drejtpërdrejt mbi mure. Gjuha vizuale është qëllimisht e thjeshtë dhe dinjitoze: portrete monokromatike, kontakt i drejtpërdrejtë me sy, tipografi e qartë dhe një estetikë që përcjell autoritet dhe prani pa kërkuar prodhim të ndërlikuar.

Reagimi i Publikut

Projekti mori mbulim të gjerë mediatik dhe mbështetje të konsiderueshme publike – dhe, siç pritej, u përball edhe me ngacmime, përfshirë dëmtimin dhe shkatërrimin e muraleve. Ky reagim u bë pjesë e vetë kuptimit të veprës: akti i

vandalizimit të imazheve të grave që afirmojnë kufijtë dhe të drejtat e tyre tregonte, në kohë reale, pikërisht kulturën që projekti synonte të sfidonte. Fazlalizadeh i dokumentoi këto reagime, vazhdoi projektin dhe foli publikisht për to. “Stop Telling Women to Smile” është trajtuar në kërkime akademike, është cituar në kontekste të hartimit të politikave dhe është adoptuar si model nga aktiviste feministe dhe edukatorë në mbarë botën.

Mësimet e Nxjerra

Muralet ofrojnë shkallë dhe qëndrueshmëri që format e tjera të artit të rrugës nuk mund t’i arrijnë: ato transformojnë mure të tëra dhe mbeten të dukshme me kalimin e kohës, duke u bërë pjesë e peizazhit vizual të një lagjeje. Vendosja në qendër e zërave dhe fytyrave të njerëzve realë, në vend të simboleve abstrakte, krijon një lidhje të fuqishme njerëzore me kalimtarët, duke e bërë mesazhin personal dhe të menjëhershëm, në vend që të jetë i përgjithshëm dhe i largët. Modeli pjesëmarrës, ku komunitete të tjera krijojnë versionet e tyre të të njëjtit projekt, lejon që një fushatë të zgjerohet shumë përtej artistit origjinal, duke ruajtur njëkohësisht koherencën vizuale dhe qartësinë e mesazhit. Dhe kur një vepër arti kundër gjuhës së urrejtjes sulmohet ose dëmtohet, vetë ky reagim mund të shndërrohet në një formë prove – një demonstrim publik i problemit që vepra është krijuar për të adresuar.

Figure 54 - Women Are Not Seeking Your Validation

Bibliografia

Besançon, J. (1968). *The Walls Have The Floor*. (J. Besançon, Ed., & H. Vale, Trans.) Cambridge, Massachusetts, London, England: The MIT Press. Retrieved from <https://www.scribd.com/document/393397785/The-Walls-Have-the-Floor-Mural-Journal-May-68-pdf>

Blocal, G., & Pope, A. (n.d.). *Straat Museum*. Retrieved from History of graffiti and street art: the 1960s and the 1970s: <https://www.straatmuseum.com/en/about-straat/history-of-graffiti-and-street-art-the-1960s-and-the-1970s>

Cercleux, A.-L. (2022, September 14). *Grffiti and Street Art between Ephemerality and Making Visible the Culture and Heritage in Cities: Insight at International Level and in Bucharest*. (N. Pollard, Ed.) *Societies*, 25. doi:<https://doi.org/10.3390/soc12050129>

Chloé Ragazzoli, Ö. H. (2018). *Scribbling through History: Graffiti, Places and People from Antiquity to Modernity* (First published ed.). London: Bloomsbury Academic. doi:10.5040/9781474288842

Cubbin, C. (2025, June 24). *The key to reviving a 'crumbling' ghost town? Make it Instagrammable*. *New York Post*. Retrieved from <https://nypost.com/2025/06/24/lifestyle/the-key-to-reviving-a-crumbling-ghost-town-make-it-instagrammable/>

Europe, C. o. (2022). *CM/Rec(2022)16 - Recommendation of the Committee of Ministers to member States on combating hate speech* (Adopted by the Committee of Ministers on 20 May 2022 at the 132nd Session of the Committee of Ministers). Retrieved from <https://search.coe.int/cm?i=0900001680a67955>

European Parliament, Culture Committee Study. (2007). *Street Artists in Europe*. European Parliament, Policy Department Structural and Cohesion Policies. European Parliament. Retrieved from [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2007/375307/IPOL-CULT_ET\(2007\)375307_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2007/375307/IPOL-CULT_ET(2007)375307_EN.pdf)

European Union Agency for Fundamental Rights, . (n.d.). *EU Charter of Fundamental Rights*. Vienna, Austria. Retrieved from <https://fra.europa.eu/en/eu-charter/article/11-freedom-expression-and-information#explanations>

Hauw, L. v. (2022, October 04). *Why have murals been used in social and political movements?* Universiteit Leiden. Retrieved from <https://www.universiteitleiden.nl/en/news/2022/10/why-have-murals-been-used-in-social-and-political-movements>

Jackson, A. (2021, April 1). *The Origins of the Feminist Art Movement*. *JSTOR DAILY*. Retrieved from <https://daily.jstor.org/the-origins-of-the-feminist-art-movement/>

Keen, E., & Georgescu, M. (2020). *BOOKMARKS A MANUAL FOR COMBATING HATE SPEECH ONLINE THROUGH HUMAN RIGHTS EDUCATION* (2020 ed.). (R. Gomes, Ed.) Strasbourg, France: Council of Europe Publishing. Retrieved from <https://rm.coe.int/bookmarksen2020-web2/16809e5789>

Kennedy, B. (2014). *EXPRESSIONS OF POLISH IDENTITY IN RESISTANCE TO NAZI OCCUPATION*. Michigan State University, History Department. Michigan State University. Retrieved from Michigan State University: <https://history.msu.edu/files/2014/08/EXPRESSIONS-OF-POLISH-IDENTITY-IN-RESISTANCE-TO-NAZI-OCCUPATION-Brigid-Kennedy.pdf>

Latour, A. d., Perger, N., Salaj, R., Tocchi, C., & Otero, P. V. (2017). *WE CAN! Taking Action against Hate Speech through Counter and Alternative Narratives* (2017 ed.). (R. Gomes, Ed.) Strasbourg, France: Council of Europe. Retrieved from <https://rm.coe.int/wecan-eng-final-23052017-web/168071ba08>

Morgan, K. (2025, September 11). *Far-right graffiti removed by 'horrified' residents*. *BBC*. Retrieved from <https://www.bbc.com/news/articles/cgq408px1n7o>

Phan, S. (2025, February 13). *Hate crime being investigated after new San Leandro homeowner targeted with racist graffiti*. *ABC7 News*. Retrieved from <https://abc7news.com/post/authorities-investigating-hate-crime-new-san-leandro-homeowner-targeted-racist-graffiti/15899422/>

Sarah Hucal. (2026, 03 17). *Deutsche Welle*. Retrieved from Deutsche Welle): <https://www.dw.com/en/ancient-graffiti-reveals-scenes-of-everyday-life-in-pompeii/a-76289185>

The Ancient Graffiti Project. (2014). *The Ancient Graffiti Project*. Retrieved from The Ancient Graffiti Project: <https://ancientgraffiti.org/Graffiti/>

Ullmann, S., & Tomalin, M. (2023). *COUNTERSPEECH Multidisciplinary Perspectives on Countering Dangerous Speech*. Routledge. Retrieved from <https://www.taylorfrancis.com/reader/download/458957e4-081c-4d70-8df9-67a23282275a/book/pdf?context=ubx>

UN HABITAT. (2020). *Public Space*. UN HABITAT. Retrieved from https://unhabitat.org/sites/default/files/2020/07/indicator_11.7.1_training_module_public_space.pdf

Wanshel, E. (2016, December 20). *70-Year-Old Berlin Grandma Spray-Paints Hearts Over Swastikas*. *HuffPost News*. Retrieved from https://www.huffpost.com/entry/grandma-berlin-spray-paint-graffiti_n_58595340e4b0b3ddfd8ebf39

Weber, A. (2009). *Manual on hate speech*. France: Council of Europe Publishing. Retrieved from <https://rm.coe.int/1680665b3f>

Tabela e Figurave

Figure 1- Hate Speech in San Leandro, California

Figure 2 -Taken from the BBC Article which shows Rhys Williams, an activist for Swindon Stand Up to Racism who organised the clean-up

Figure 3 - Taken from HuffPost News - Irmela Mensah-Schramm paints over Nazi symbol in Berlin. John Macdougall via Getty Images

Figure 4 - John Englart, Wikimedia & Creative Commons

Figure 5 - Frontispiece, An Admonition to the People of England (London, 1589); Pamphlet Great Fire in Boston! and the Ruins. Over 30 Illustrations . November 1872

Figure 6 - 1943 Rosie the Riveter - We Can Do It! - Poster created by J. Howard Miller for the Westinghouse Electric & Manufacturing Company.

Figure 7 - "Pregnant Man" - Ogilvy Group

Figure 8 - Free Wally Nelson - Circa 1965: Americans demand racial equality on a civil rights demonstration.

Figure 9 - © Bob Adelman Estate. Mourner with sign at the Dr. Martin Luther King, Jr., memorial service, Memphis, Tennessee, 1968.

Figure 10 - March for Freedom Now! Republican National Convention, Chicago IL. July 1960

Figure 11 - Zines and publications from 1980s

Figure 12 - Graffiti Sign Stop War - Peter Stainer

Figure 13 - Vietnamese (1975). Bryant and 24th Street

Figure 14 - Graffiti activism symbol

Figure 15 - L'arte della ribellione 2020 - Banksy

Figure 16 - Graffiti on Trains in New York City

Figure 17 - Courtesy of the MIC - Archaeological Park of Pompeii, (Sarah Hucal, 2026)

Figure 18 - Graffiti declaring "Germany is lost". Photograph submitted to Yad Vashem archives

by Alexander Bernfas. Photo taken by the article "Expressions of Polish identity in resistance to Nazi occupation"

Figure 19 - Taki 183 - Graffiti writer

Figure 20 - Cornbread - Graffiti writer

Figure 21 - Freedom Graffiti on New York Train

Figure 22 - Rue de Vaugirard, Paris, France, 1968. Henri Cartier-Bresson/Magnum Photos. Taken from The Walls Have the Floor - Mural Journal, May '68

Figure 23 - Dimitry Vrubel mural "My God, Help Me to Survive This Deadly Love" first painted in 1990 on Berlin Wall and restored in 2009 is based on the iconic photograph by Régis Bossu of the Fraternal Kiss in 1979 between Soviet Leader Leonid Brezhnev and East German Leader Erich Honecker

Figure 24 - Greetins from Sarajevo 1993 by Trio

Figure 25 - Mural of George Floyd. From the Article "Why have murals been used in social and political movements?"

Figure 26 - Two women in national colors of Ukraine and Russia hugging with the word Mir/Peace, Rome, Italy

Figure 27 - The Coexist symbol created by Polish, Warsaw-based graphic designer Piotr Młodożeniec

Figure 28 - Cope2 graffiti piece on a subway train

Figure 29 - Stencil street art by Banksy

Figure 30 - MenaceResa's 'Rise Above' Richmond Virginia

Figure 31 - Wheatpaste illustration by Swoon

Figure 32 - Stickers by The Velvet Bandit

Figure 33 - Mural of Change Graffiti

Figure 34 - Stramurales Festival in Stornara

Figure 35 - Stramurales Festival in Stornara

Figure 36 - Stramurales Festival in Stornara

Figure 37 - Stramurales Festival in Stornara

Figure 38 - Image taken from BeyondTheStreets.com blog describing the Guerrilla Girls

Figure 39 - Example of Tag Style Alphabet (A-Z)

Figure 40 - Example of Throw-Up Alphabet (A-Z)

Figure 41 - Example of Wildstyle Alphabet (A-Z)

Figure 42 - Example of a Stencils artwork

Figure 43 - Bridge and Island - Stencil Principle

Figure 44 - Example of Wheat-Paste (Paste-Up) Technique

Figure 45 - Banksy - West Bank Wall Mural

Figure 46 - Banksy - The Walled Off Hotel - West Bank

Figure 47 - Asylflutt Stoppen Sticker, Germany

Figure 48 - Anti Fascist Stickers, Germany

Figure 49 - Obey - Andre the Giant Poster

Figure 50 - We the People Posters

Figure 51 - Cibo food graffiti intervention over hate speech

Figure 52 - Cibo food graffiti intervention over hate speech

Figure 53 - Stop Telling Women to Smile - Instalation

Figure 54 - Women Are Not Seeking Your Validation

